

Nexhat Beqiri

ASUINYMPÄRISTÖ JA KOTOUTUMINEN: TUTKIMUS ASUMISEN KESKITTÄMISEN
VAIKUTUKSISTA MAAHANMUUTTAJIEN KOTOUTUMISEEN

Pro gradu -tutkielma

Sosiologia

Kevät 2011

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Asuin ympäristö ja kotoutuminen: Tutkimus asumisen keskittymisen vaikutuksista maahanmuuttajien kotoutumiseen

Tekijä: Nexhat Beqiri

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiologia

Työn laji: Pro gradu –työ

Sivumäärä: 87 sivua + 5 liitesivua

Vuosi: kevät 2011

Tiivistelmä

Pro gradu –tutkielmassani tutkin asumisen keskittymisen vaikutuksia maahanmuuttajien kotoutumiseen ja maahanmuuttajien asuin ympäristönsä antamia merkityksiä. Tutkimustulokseni osoittavat, että asuin ympäristöillä ja asumiseen laajemmin liittyvillä kysymyksillä on merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisessa. Haastatellut maahanmuuttajat, joista puolet oli pakolaistaustaisia, kokivat, että vahva keskittyminen kerrostalon, korttelin tai lähiön tasolla estää yhteiskuntaan kotoutumista ja lisää kielteisiä ennakkoluuloja.

Suomen suurten kaupunkien eri lähiöihin on syntynyt kerrostalo- ja korttelintasoisia maahanmuuttajien keskittymiä, vaikka kaupunkien tavoitteena on välttää maahanmuuttajaenemmistöisten asuin alueiden muodostumista. Länsimaiden eri metropolien niin sanotuissa etnisesti segregoituneissa lähiöissä esiintyviä ongelmia ei haluta Suomeen. Laadullisessa tutkimuksessani haastateltiin pääkaupunkiseudun alueelta 45 maahanmuuttajaa, 12 Suomen romania, kahdeksan asuntoviranomaista ja neljää järjestötoimijaa. Tarkoituksena oli tutkia maahanmuuttajien ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien romanien kokemuksia asumien yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja näkemyksiä asuin ympäristön merkityksistä heidän elämässään. Tarkastelen haastatteluaineistoani etnisyyden, yhdenvertaisuuden ja toiseutta koskevien sosiologisten käsitteiden kautta sekä soveltamalla etnisen segregaatian teorioista Anderssonin kehittämää kolmiportaista dynaamista segregatiomallia.

Maahanmuuttajien keskittymiseen eniten vaikuttavana tekijänä on pidetty heidän omaa haluaan asua toisensa läheisyydessä. Tähän on vaikuttanut erityisesti yhdysvaltalaisen segregatiotutkimuksen pitkä perinne. Tutkimustulosteni mukaan keskittymiseen vaikuttaa kuitenkin laaja joukko rakenteellisia, sosio-kulttuurisia ja -ekonomisia tekijöitä. Tutkimukseni korostaa tarvetta tarkastella aihetta useamman eri väestöryhmän näkökulmasta ja monia tekijöitä painottaen. Toiseuden kokemukset, maahanmuuttajien diasporinen identiteetti, kodin monimerkityksisyys ja etnisyyden käsitteen erottava ulottuvuus nousevat haastateltavien kokemuksia jäsentävinä tekijöinä. Erityisenä ongelmana on etnisiin vähemmistöihin kohdistuvat ennakkoluulot ja niistä johtuva asuin alueiden leimaantuminen ongelma-alueiksi, joka synnyttää poismuuttoa sekä eri maahanmuuttajataustaisten – että kantaväestöön kuuluvien ihmisten keskuudessa.

Avainsanat: Asuin ympäristö, maahanmuuttajat, segregatio, kotoutuminen, etnisuus, toiseus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

University of Lapland, Faculty of Social Sciences

Job title: Residential Environment and Integration: Research on the Effects of Residential Concentration on the Integration of Immigrants

By Nexhat Beqiri

Main subject: Sociology

Job Type: Master thesis

Number of pages: 87 + 5 pages of appendices

Year: Spring 2011

Abstract

In my Master thesis, I studied the effects of residential concentration on the integration of immigrants and the meanings that immigrants give to their residential environment. My research results show that the residential environment and broader housing issues play an important role in integration. The interviewed immigrants, half of whom were refugees, felt that a high concentration in blocks of flats, housing estates or areas prevents social integration and contributes to negative perceptions of immigrants.

In major Finnish cities and towns, there are suburbs with high concentrations of immigrants in certain blocks of flats and housing estates although cities and towns have tried to avoid the formation of residential areas populated mostly by immigrants. In Finland, there is a will to avoid problems that exist in the so-called ethnically segregated neighbourhoods within different metropolitan areas of Western countries. For this qualitative study, 45 immigrants, 12 Finnish Roma, eight housing authorities and four association representatives were interviewed in the Greater Helsinki Region. The purpose was to examine what experiences and views immigrants and the Roma ethnic minority have on the implementation of equality in housing and what the residential environment means to them. I studied my interview material based on the ethnicity, equality and other sociological concepts relating to otherness and by applying the dynamic three-tier model of ethnic segregation developed by Andersson on the basis of the theories of ethnic segregation.

It is used to be considered that the main factor contributing to the residential concentration of immigrants was their own desire to live close to each other. This belief was supported particularly by the American research on ethnic segregation which goes back a long way. However, my research results show that a wide range of structural, socio-cultural and-economic factors influence the residential concentration of immigrants. My research emphasises the need to study the subject by taking into consideration the perspective of more than one population group and by emphasising many factors. Experiences of otherness, immigrants' diasporic identity, different perceptions of home and the distinctive dimension of the ethnicity concept are seen in my study as structuring elements of the interviewees' experiences. A particular problem is the prejudices against ethnic minorities and those stigmatising residential environments as problematic, which cause both native people and people with immigrant backgrounds to move away from such areas.

Keywords: Residential environment, immigrant, segregation, integration, ethnicity, otherness

Other information:

I agree to transfer the thesis in the library for use x

I agree to transfer the study in Regional Library of Lapland for use x

(only for Lapland)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	2
2 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT	7
2.1 <i>Laadullinen haastattelututkimus</i>	7
2.1.1 Tutkimusryhmä apuna	9
2.1.2 Pääkaupunkiseudun alueelta haastatellut maahanmuuttajat, asuntoviranomaiset, järjestötoimijat ja romanit	10
2.2 <i>Aineiston analyysi</i>	12
3 KESKITTÄMINEN OMAA VALINTAA VAI ONKO? – TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	16
3.1 <i>Maahanmuuttajataustaiset ihmiset omistusasuntoenemmistöisessä Suomessa ja tutkimuksen tausta</i>	16
3.2 <i>Alueellinen keskittyminen aikaisempien tutkimusten ja etnisen segregaaation teorioiden valossa</i>	18
3.2.1 Anderssonin dynaaminen segregatiomalli laaja-alaisin etnisen segregaaation teorioista	19
3.2.2 Kanta- ja maahanmuuttajaväestön muuttoliikkeet	23
3.2.3 1990-luvun lama ja asuinalueiden haluttavuus	26
3.3 <i>Teoriaa etnisyydestä, yhdenvertaisuudesta ja toiseudesta</i>	28
4 TULOKSET - TULKINTAA HAASTATELTAVIEN NÄKEMYKSISTÄ RAKENTEELLISISTA, SOSIO-KULTTUURISISTA JA MUISTA TEKIJÖISTÄ	40
4.1 <i>Markkinamekanismit ja kunnallisten vuokra-asuntojen hakijoiden omat valinnat</i>	40
4.2 <i>Asumismuodon, lähiön imagon, palvelujen ja sosiaalisen verkoston merkityksistä.....</i>	45
4.3 <i>Eronteot ja ennakkoluulot.....</i>	49
4.3.1 Ongelmia asumisen arjessa	50
4.3.2 Etnisyys ja etnistäminen	56
Romanien asumisen erityispiirteistä.....	59
4.3.3 Koti ja kotimaa	62
4.3.4 Maahanmuuttaja ja muukalainen.....	64
4.3.5 Ksenofobia ja kotoutuminen yhteiskuntaan	67
4.4 <i>Yhdenvertaisuus asuinaluevalinnassa</i>	72
4.4.1 Mahdollisuudet asuinaluevalintaan vähäiset.....	73
4.4.2 Syrjintä palveluissa ja kerrostalo-/ korttelitasoiset keskittymät.....	74
4.4.3 Alueellista keskittymistä ei haluta.....	76
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	78
LÄHTEET	83
Liitteet	88

1 JOHDANTO

Pro gradu –tutkielmani käsittelee Suomessa asuvien maahanmuuttajataustaisten ihmisten asumisen alueellista keskittymistä ja sen vaikutusta maahanmuuttajien kotoutumiseen. Suomen asukasluku vuoden 2009 lopussa oli 5 351 427 ja heistä ulkomaiden kansalaisia oli 155 705 eli 2,9 prosenttia väestöstä. Äidinkielen mukaan tarkasteltuna Suomessa asui vakituisesti 207 037 muuta kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieltä puhuvaa ihmistä. Ulkomaiden kansalaisista lähes puolet asui pääkaupunkiseudun alueella: Helsingissä 41 735, Espoossa 15 304 ja Vantaalla 11 919. (TAULUKKO 1.) Maahanmuuttajien määrä on viimeisten vuosien aikana kasvanut tasaisesti, mutta se on moninkertaistunut verrattuna vuoteen 1990, jolloin esimerkiksi ulkomaan kansalaisia oli vain noin 26 000. Suomeen on muutettu työn, koulutuksen tai muun syyn takia. Maahan muuttaneista ihmisistä noin viidennes on pakolaistaustaisia. (Sisäasianministeriö 2010.)

Maahanmuuttajien alueellista keskittymistä on tutkittu Suomessa tähän mennessä varsin vähän ulkomaihin verrattuna. Kiinnostus aihetta kohtaan on kasvanut vasta 2000-luvun alkupuolella. On tutkittu lähinnä Helsinkiä ja sen tiettyjen alueiden alikehityksen kierrettä (Vaattovaara & Kortteinen, 2000), tehty hallinnollisia selvityksiä (esim. Hynynen, 2003) ja Pro gradu –tutkimuksia, kuten Kokko (2002), Vilkama (2006) ja Virtanen (2007). Näillä ja myös muutamalla muulla kotimaisella tutkimuksella, joita jäljempänä esittelen, on todettu, että pääkaupunkiseudun alueen suurimmissa kaupungeissa ja myös Turussa ja Tampereella on muodostunut maahanmuuttajataustaisten ihmisten kerrostalo- ja korttelintasoisia keskittymiä. Ulkomailla, erityisesti Yhdysvalloissa, Hollannissa, Ranskassa, Saksassa ja Ruotsissa maahanmuuttajien alueellista keskittymistä on tutkittu jo useamman vuosikymmenen ajan. Erilaisia etnisen segregaaation teorioita on kehitetty ja ne eroavat toisistaan lähinnä siinä, kumpia tekijöitä ne painottavat enemmän: etnisten vähemmistöjen asumisen valintamahdollisuuksia rajoittavia institutionaalisia ja rakenteellisia tekijöitä vai etnisten vähemmistöjen omia valintoja. Jälkimmäisiä tekijöitä korostavalla tutkimuksella, joka on kehittynyt Yhdysvalloissa, on pitempi perinne.

Maahanmuuttajien alueellista keskittymistä pidetään yleensä ongelmana. Mediassa kuullaan usein, kuinka länsimaiden suurten metropolien niin sanotuissa etnisesti segregituneissa

Väestön määrä yhteensä vuonna 2009			5 351 427	
KANSALAISSUUS		ÄIDINKIELI		
Suomi	5 195 722	suomi	4 852 209	
Ulkomaat	155 705	ruotsi	290 392	
Suurimmat kansalaisuusryhmät		saame	1 789	
venäjä	28 210	Suurimmat ulkomaiset kieliryhmät		
viro	25 510	venäjä	51 683	
ruotsi	8 506	viro	25 096	
somalia	5 570	englanti	12 063	
kiina	5 180	somali	11 681	
thaimaa	4 497	arabia	9 682	
irak	3 978	kurdi	7 135	
turkki	3 809	kiina	7 078	
saksa	3 628	albania	6 736	
britannia	3 333	<i>muun kieliset yhteensä</i>	207 037	
Ulkomaiden kansalaiset kunnittain		Asukasluku	Ulkomaan kansalaisia	% -osuus
Helsinki	583 350	41 735	7,2 %	
Espoo	244 330	15 304	6,3 %	
Tampere	211 507	7 390	3,5 %	
Vantaa	197 636	11 919	6,0 %	
Turku	176 087	8 237	4,7 %	
Oulu	139 133	3 101	2,2 %	
Jyväskylä	129 623	3 063	2,4 %	
Lahti	100 854	3 291	3,3 %	
Kuopio	92 626	1 507	1,6 %	
Kouvola	88 174	1 757	2,0 %	
Lappeenranta	71 814	2 309	3,2 %	
Vaasa	59 175	2 947	5,0 %	
Salo	54 889	2 099	3,8 %	
Kotka	54 775	2 390	4,4 %	
Porvoo	48 599	1 444	3,0 %	

TAULUKKO 1: Väestö kansalaisuuden ja äidinkielen mukaan ja 15 kuntaa, joissa eniten ulkomaan kansalaisia vuonna 2009 (Tilastokeskus)

lähiöissä syntyy väkivaltaisia konflikteja alueen asukkaiden, maan kantaväestöön kuuluvien ja viranomaisten kesken. Yleisimmin maahanmuuttajien alueelliseen keskittymiseen vaikuttavimpina tekijöinä pidetään maahanmuuttajien omia valintoja ja erityisesti halua toisensa läheisyyteen asumaan hakeutumisesta. Viime vuosina ilmiöstä tehdyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, että siihen vaikuttavat myös muut tekijät. Euroopan metropolien maahanmuuttajalähiöiden ongelmat halutaan estää Suomessa (Pullinen, 2009). Näistä ja myös muista tutkimukseni taustan esittelyluvussa (3.1.) kertomistani syistä pidän tutkimusongelmanani sitä, että

miten asumisen keskittyminen vaikuttaa maahanmuuttajien kotoutumiseen ja millaisia merkityksiä maahanmuuttajat itse antavat asuinympäristölleen.

Tutkin tutkimukseni aihetta kahden kohderyhmän - maahanmuuttajien ja Suomen etnisiin vähemmistöihin kuuluvien romanien - näkökulmasta. Tutkimusongelmani kannalta oleelliset kysymykset, joihin etsin vastauksia ovat:

- Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet Suomessa asuvien maahanmuuttajataustaisten ihmisten asumisen keskittymiseen suuriin kaupunkeihin ja tiettyihin asuinalueisiin?
- Miten maahanmuuttajat itse kokevat asumistilanteensa ja mahdollisuutensa vaikuttaa siihen?
- Millaista roolia etninen identiteetti ja ryhmän sisäiset sosiaaliset verkostot näyttelevät asumiseen liittyvissä valinnoissa?
- Millaisia toiseuden ja syrjinnän kokemuksia maahanmuuttajilla on ja miten nämä ovat vaikuttaneet asumisvalintoihin, viihtyvyyteen ja suhteeseen ympäröivään yhteiskuntaan?
- Miten asuinympäristö, sen tarjoamat palvelut ja vuorovaikutus kantaväestöön edesauttavat kotoutumista maahanmuuttajien näkökulmasta?
- Miten asuntoviranomaisten, järjestötoimijoiden ja maahanmuuttajien itsensä näkemykset eroavat toisistaan?

Maahanmuutosta on tullut siinä määrin Suomessa näkyvää, että Mikko Lehtosen ja Olli Löytyn (2003) mukaan niin julkisuudessa kuin arkisissa kohtaamisissa joudutaan yhä useammin pohtimaan, mikä ihmisiä yhdistää ja mikä erottaa. Meneillään oleva kehitys on haastanut käsitystä erilaisuudesta, sitä, ketkä ovat erilaisia ihmisiä, miten kohdata erilaisuus ja miten elää sen kanssa. Onko erilaisuus vain ”toisessa” vai olemmeko itsekkin erilaisia? Tähän keskusteluun sijoitan tämän tutkimukseni. Ihmisten erilaisuuteen suhtautuminen ja siihen liittyvän toiseuden kokeminen, erilaiset etnisen segregaaation teoriat ja niihin yhdistettävä etninen identiteetti sekä yhdenvertaisuuden toteutuminen ovat ne näkökulmat, joiden kautta lähestyn tutkimusongelmani ratkaisemista. Asumisympäristöt toimivat paikkoina, joissa niin maahanmuuttajat, kantaväestö kuin kantaväestöön lukeutuvat perinteiset etniset vähemmistötkin, kuten romanit, kohtaavat. Siksi tutkin maahanmuuttajataustaisten ihmisten asumisen keskittymistä ja sen vaikutuksia maahanmuuttajien

kotoutumiseen myös ihmisten erilaisuuteen suhtautumista ja sen kohtaamista koskevien kysymysten kautta.

Tutkimusaineistoni olen kerännyt Yhdenvertaisuus asumisessa –hankkeelle¹ kesällä 2008 tekemäni selvityksen puitteissa. Selvitys² on sekä vahvistanut tämän tutkimukseni tutkimusongelman että edesauttanut sen ratkaisemista tarjoamalla mahdollisuuden saada monipuolinen haastatteluaineisto. Kyseisen hankkeen edustajat ehdottivat minulle, että haastattelisin selvitystä varten maahanmuuttajien lisäksi myös romaneja, koska he kokivat, että myös romanien asumisen yhdenvertaisuuden toteutumisessa on ongelmia. Koen, että romanien asumis- kysymyksiin ja - tilanteeseen tutustuminen yhdessä etnisyyden käsitteen ja toiseuden kokemusten tarkastelemisen kautta tukee tutkimusongelmani ratkaisemista. Se auttaa ymmärtämään sekä tiettyjä maahanmuuttajien asumisen keskittymiseen vaikuttavia tekijöitä että joitakin maahanmuuttajien kotoutumisessa esiintyviä ongelmia.

Olen lähestynyt tutkimusaiheeni eri etnisen segregaation teorioiden kautta, joista parhaiten tutkimukseeni soveltuu Anderssonin (1998) Ruotsin olosuhteisiin kehittämä kolmiportainen dynaamisen segregaation malli. Osittain tästä mallista johtuen tutkin aiheeni myös etnisyyden, yhdenvertaisuuden ja toiseutta koskevien käsitteiden kautta. Tutkimusaineistoni koostuu 69 teemahaastattelusta: 45 maahanmuuttajaa yhdeksästä eri kieliryhmästä, 12 romanian, kahdeksan asuntoviranomaista ja neljä järjestötoimijaa. Maahanmuuttajahaastattelut ovat suorittaneet omakieliset haastattelijat omalla äidinkielellään. Haastatteluaineisto on kerätty pääkaupunkiseudun alueelta, jossa asuu noin puolet Suomessa asuvista maahanmuuttajataustaisista ihmisistä. Kaupunginosien valinta perustui siihen, että niissä maahanmuuttajataustaisten ihmisten määrä oli kaupunkien keskiarvoa suurempi. Haastatteluaineistoani olen analysoinut teema-analyysin avulla.

Tutkielmani rakenne on seuraava. Tämän johdantoluvun jälkeen, luvussa kaksi, esittelen ne asumisen keskittymisen teorit ja aiheesta tehdyt aikaisemmat sekä ulkomaiset että kotimaiset tutkimukset, joita olen pitänyt keskeisinä tutkimusongelmani kannalta. Samassa luvussa pohdin myös etnisyyden, yhdenvertaisuuden ja toiseuden käsitteitä ja kerron tarkemmin, miksi olen valinnut ne tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen. Luvussa kolme esittelen tutkimusaineistoni ja käyttämäni menetelmät. Luku neljä on tutkimukseni tulostenesittelyluku. Siinä esittelen ja tulkitseen haastateltujen maahanmuuttajien, romanien, asuntoviranomaisten ja järjestötoimijoiden

¹ Sisäasiainministeriön oikeusyksikön koordinoima EU-rahoitteinen hanke

² Toiveena monipuolinen asukasrakenne (Beqiri 2008)

näkemykset aikaisempiin tutkimuksiin, etnisen segregaaation teorioihin ja muihin tutkimukseni teoreettisiin käsitteisiin peilaten. Luvussa viisi esitän johtopäätökseni tutkimukseni keskeisistä tuloksista sekä tutkimustulosteni ja käyttämäni teorioiden ja teoreettisten käsitteiden toisiinsa suhtautumisesta ja lopuksi esitän kehittämisehdotukseni.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

2.1 Laadullinen haastattelututkimus

Tutkimusongelmani ratkaisemiseksi olen katsonut riittäväksi laadullisen haastattelututkimuksen toteuttamisen. Olen kiinnostunut eri maahanmuuttajataustaisten ihmisten omista subjektiivisista näkemyksistä asumisen keskittymisestä ja sen vaikutuksista heidän kotoutumiseen. Haastatteluaineisto on yksi tehokkaimmista keinoista, joilla voidaan päästä käsiksi ihmisten omiin näkemyksiin ja kokemuksiin. Kun haluamme tietää, mitä joku ajattelee jostakin, yksinkertaisinta ja tehokkainta on kysyä sitä häneltä (Eskola & Vastamäki 2001, 24). Muita laadullisen tutkimuksen aineistotyyppisiä ja niiden keräämisen keinoja olisi esimerkiksi ollut valmiit tekstiaineistot, artikkelit, elämäkerrat ym., mutta tutkimusongelmaani ajatellen koin, että niitä olisi ollut vaikeasti löydettävissä. Haastattelujen tekemisestä ja niiden analysoimisesta itselleni kertyi kokemusta tehdessä kandidaatintutkielmani. Haastatteluaineistoon päätymiseen on vaikuttanut Yhdenvertaisuus asumisessa –hankkeelle tekemäni selvitys, jonka puitteissa myös keräsin aineistoni, mutta haastatteluaineistoon olisin päätenyt ilman selvityksen vaikutustakin.

Yhdenvertaisuus asumisessa –hankkeelle tekemäni selvitys mahdollisti monipuolisen haastatteluaineiston hankkimisen. Hanke ei asettanut minulle ehtoja aineiston keräämisen tavan tai sen määrän suhteen. Minulle vain ehdotettiin, että haastattelin selvitystä varten maahanmuuttajien lisäksi myös romaneja, koska hankkeessa koettiin, että myös romanien asumisen yhdenvertaisuuden toteutumisessa on ongelmia. Päädyin lopulta haastattelemaan maahanmuuttajien ja romanien lisäksi myös eri asumiskysymysten parissa toimivia organisaatioiden - viranomaisten ja järjestöjen - edustajia.

Keräämäni aineiston olen jakanut varsinaiseen ja taustoittavaan aineistoon. Varsinaisen aineiston muodostavat tutkimukseni kahden kohderyhmän eli maahanmuuttajien (n=45) ja romanien (n=12) haastattelut. Asuntoviranomais- ja järjestötoimijahaastattelut (n=12) ovat enemmän taustoittavan aineiston roolissa. Tutkimusongelmastani johtamani jako vaikutti haastattelukysymysten muotoiluun ja haastattelujen toteuttamistapaan. Aineistoni tulosten analyysin painoarvon mukaan jaottelin aineistoni tällä tavalla, kahteen, mutta haastattelujeni keruu- ja toteuttamistavoista tekisin vielä useamman jaon. Olen käyttänyt puolistrukturoidulla kyselylomakkeella ja puolistrukturoidulla kyselyrungolla kerättyjä sekä nauhoitettuja ja ei-nauhoitettuja haastatteluja, yksilö- ja parihaastatteluja. Kaikissa tutkimukseni aineiston muodostavissa 69 haastattelussa on käsitelty

asumisen keskittymisen, yhdenvertaisuuden ja erilaisuuden teemoja: varsinaisessa aineistossa laajemmin ja taustoittavassa suppeammin. Näin ollen tutkimusaineistoni koostuu teemahaastatteluista. Teemahaastattelu on viime vuosina yleisin Suomessa yhteiskuntatutkimuksissa käytetty tapa kerätä laadullista aineistoa (Eskola & Suoranta 2001, 88; Eskola & Vastamäki 2001, 24).

Haastattelutyyppejen jakoja ja nimityksiä on useita. Haastattelukysymysten muotoilun kiinteyden asteen, ja haastattelutilanteen jäsentelyn mukaan ajateltuna, haastatteluja voidaan jakaa strukturoituihin, puolistrukturoituihin tai teemahaastatteluihin, avoimiin ja syvähaastatteluihin. (Eskola & Suoranta 2001, 87.) Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, koska haastattelun aihepiirit - teemat - ovat etukäteen tiedossa. Menetelmä sijoittuu strukturoitujen ja strukturoimattomien, avoimien haastattelujen väliin. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 35–36.) Varsinaisen aineistoni haastattelut (n=57) on toteutettu samalla puolistrukturoidulla kyselylomakkeella. Kyselylomakkeesta tuli lopulta puolistrukturoitu, kun suurin osa kysymyksistä oli avoimia. Useisiin haastattelukysymyksiin (n=45, ks. liite 1) haastateltujen piti vastata esimerkiksi kyllä tai ei, mutta heidän perusteluilleen oli annettu tilaa. Pyrin haastatteluilla tuomaan esille juuri haastateltujen haastateltavien näkemykset ja mielipiteet. Siksi täysin strukturoidut kysymysmuotoilut eivät olisi olleet hyödyllisiä tutkimusongelmaani ajatellen.

Kyselylomakkeen ja kysymysten toimivuutta testasin ennen varsinaisten haastattelujen toteuttamista. Esihaastattelut ovat teemahaastatteluille välttämätön ja tärkeä osa. Niiden tarkoituksena on testata haastattelurunko, aihepiirien järjestys ja kysymysten muotoilu. Esihaastattelujen avulla voi saada selville haastattelujen keskimääräisen pituuden ja samalla karsia mahdolliset virheet. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 57–58.)

Taustoittavan aineistoni haastattelujen (n=12) suorittamista varten laadin kyselyrunkon. Nämä haastattelut olivat kysymysmuotoilultaan ja laajuudeltaan kyselylomakehaastatteluja (varsinainen aineisto) väljempää. Asuntoviranomaisille lähetin haastattelukysymykset etukäteen tutustuttavaksi. Järjestöedustajille sen sijaan kerroin vain puhelimitse tai sähköpostitse temasta, josta halusin kuulla heidän ajatuksiaan, ja haastatteluhetkellä sitten muotoilin haastattelukysymykset tarkemmin.

2.1.1 Tutkimusryhmä apuna

Varsinaisen aineistoni haastattelujen keräämistä varten minulla oli apuna tutkimusryhmä, johon kuului yhdeksän äidinkielenään eri kieltä puhuvaa haastattelijaa. He suorittivat maahanmuuttajien haastattelut, kunkin omalla äidinkielellään. Haastattelijat rekrytoin useamman maahanmuuttajasekä maahanmuuttoasioiden parissa toimivan järjestön kautta. Yhteisenä asiointikielenä meillä oli suomi. Kun sain kyselylomakkeen laadittua, järjestin haastatteliijoille yhden koulutuspäivän, jossa kyselylomake ja haastattelujen suorittaminen käytiin läpi. Haastatteliijoille annoin ohjeeksi etsiä ja haastatella viittä omaan kieliryhmään kuuluvaa asukasta vähintään kolmesta eri kaupunginosasta (n=6). Muita ehtoja haastateltavien valinnasta heille en asettanut. Toivomuksena esitin, että haastateltava ryhmä (viisi henkilöä) olisi muun muassa ikärakenteeltaan laaja, 18 - yli 60 - vuotiaisiin, ja sukupuolijakaumaltaan mahdollisimman tasainen.

Romanihaastattelut suoritin itse, viranomais- ja järjestöedustajien tapaan. Romanihaastateltavat löysin useamman pääkaupunkiseudulla romaniasioiden parissa toimivan tahon tai yksittäisen henkilön kautta. Alun perin minun oli tarkoitus haastatella viisitoista romania, mutta koin aineiston kylläntymisen eli saturaation kahdennentoista haastateltavan kohdalla. Eskolan ja Suorannan mukaan laadullisen aineiston voidaan katsoa olevan riittävä silloin, kun tapaukset eivät tuota enää uutta tietoa tutkimusongelman kannalta (Eskola & Suoranta 2001, 62).

Maahanmuuttajat ja romanit haastateltiin samalla puolistrukturoidulla kyselylomakkeella. Näitä haastatteluja ei nauhoitettu, koska en nähnyt tarvetta siihen. Omakieliset haastattelijat pystyivät haastatteluhetkellä kirjoittamaan haastateltavien vastaukset Word-pohjaiseen kyselylomakkeeseen omalla kielellään. Lopulliset vastaukset, suomennettuna, he palauttivat minulle internetissä Webropol-ohjelmalla tekemäni lomakkeeseen. Myös itse suoritin romanihaastattelut Word-pohjaisella kyselylomakkeella, muiden tutkimusryhmäni haastattelijoiden tapaan, ja jälkeenpäin syötin vastaukset koneelle.

Webropol-ohjelma osoittautui hyväksi välineeksi kerätä temahaastatteluntyyppistä aineistoa, koska lomakkeeseen syötetyt vastaukset olivat valmiina litteroituna ja siten se teki niiden analysoimisen helpommaksi. Maahanmuuttajien ja romanien haastattelut olivat kestäneet noin 30–45 minuuttia.

Koen tutkimusryhmän käytön tutkimukseni aineiston keruussa pääosin mahdollisuutena, mutta myös tiettyjä rajoituksia asettavana. Mahdollisuutena siksi, koska ensinnäkin pystyin sitä kautta hankkimaan suhteellisen ison aineiston ja lyhyessä ajassa. Toiseksi, maahanmuuttajia haastateltiin heidän omalla äidinkielellään. Näin mahdollinen suomen kielen puute ei ole ollut ongelmana haastateltaville omien näkemysten esittämisessä. Pidän tätä tapaa toteuttaa haastattelut suomen kieltä vähän tai lainkaan puhumattoman haastateltavan kanssa (suomenkielistä tutkimusta varten) tehokkaampana keinona kuin tulkin käyttämistä vastaavassa tilanteessa.

Tutkimusryhmän käyttö on monien mahdollisuuksien ohella asettanut myös joitakin rajoituksia, jotka ovat vaikuttaneet erityisesti haastattelujen analyysiin. Koska en suorittanut itse maahanmuuttajien haastatteluja, pidän mahdollisena sitä, että jokin tutkimusongelmani kannalta tärkeä haastateltavan esille nostama asia on jäänyt liian suppealle tasolle tai puutunut kokonaan häntä haastatelleen haastattelijan merkinnöistä. Haastattelijaille järjestin yhden koulutuspäivän, jossa ohjeistin kyselylomakkeen täyttämistä ja haastattelun suorittamista yleensä. Suurimmalla osalla haastattelijoista oli kokemuksia haastattelun tekemisestä ja heillä kaikilla oli erinomainen tai vähintäänkin hyvä suomen kielen taito.

Jokaisen haastattelijan kanssa kävin palautekeskustelun haastattelujen suorittamisen onnistumisesta ja niissä esiintyneistä haasteista. Näiden palautekeskustelujen jälkeen mitään täydennyksiä tai korjailuja ei tarvinnut tehdä haastattelijoiden minulle luovuttamiinsa (täytettyihin) kyselylomakkeisiin. Tutkimusryhmän käyttäminen on joka tapauksessa vaikuttanut haastatteluaineistoni analysoimisen lähestymistapaan ja sitä kautta myös tulkintojeni tekemisen mahdollisuuksiin. Olen lukenut aineistoni faktanäkökulmaa noudattaen, josta kerron tarkemmin alaluvussa 2.2.

2.1.2 Pääkaupunkiseudun alueelta haastatellut maahanmuuttajat, asuntoviranomaiset, järjestötoimijat ja romanit

Haastatelluista (TAULUKKO 2) maahanmuuttajista (n=45) 36 oli asunut Suomessa vähintään kymmenen vuotta. Lyhin asumisaika oli kaksi vuotta. Heistä naisia oli 20 ja miehiä 25. Ikäluokat olivat edustettuina tasaisesti noin kaksikymmentävuotiaista kuuteenkymmeneen ikävuoteen. Vastanneista 36 asui vuokra-asunnossa, yhdeksän omistusasunnossa. Vuokralla asuvista vain seitsemän asui yksityisissä vuokra-asunnoissa, muut kaupungin vuokra-asunnoissa. Avioliiton kautta Suomeen oli muuttanut noin 12 haastateltavaa, työn tai koulutuksen takia 7 ja muusta syystä

muuttaneita, kuten esimerkiksi inkerinsuomalaisia paluumuuttajia, oli vastanneista kolme. 23 haastateltavaa oli sanonut muuton syyksi pakolaisuuden eli noin puolet haastatelluista. Suomessa asuvista maahanmuuttajista vain noin viidennes on pakolaistaustaisia. Kaupunginosien, joista haastattelut on tehty, voidaan olettaa vaikuttaneen siihen, keitä maahanmuuttajia otokseen tuli edustetuiksi.

TUTKIMUSAINEISTO								
Puolistrukturoidut teemahaastattelut								
Kaupungit		Espoo		Helsinki		Vantaa		Määrä
Lähiöt		Matinkylä	Suvela	Jakomäki	Vuosaari	Hakunila	Koivukylä	
Maahanmuuttajat		9	5	4	10	10	7	45
5 / 9 kieliryhmää*								
*albania, arabia, bosnia, englantia, kurdi, somali, venäjä, vietnam ja viro								
Romanit		1	2	2	4	2	1	12
Asuntoviranomaiset		3		2		3		8
Järjestöedustajat		Koko pääkaupunkiseudun alue						4
Haastatteluja yhteensä								69

TAULUKKO 2: Tutkimusaineisto

Haastatelluista maahanmuuttajista suurin osa oli perheellisiä. Noin kolmasosalla asukasmäärä vastaajien asunnoissa oli 3 henkilöä. Neljän tai useamman asukkaan asukaskuntia vastaajista oli yli puolet. Perheellisten vastaajien joukosta ainoastaan neljä oli yhden huoltajan talouksia. Englannin kielellä haastatellut olivat lähtöisin kahdesta eri Afrikan maista, muualta kuin Somaliasta. Kaupungeittain ja kaupunginosittain tarkasteltuna haastateltavia oli eniten Vantaalta (17) ja kaupunginosista eniten Hakunilasta (10), Vuosaaresta (10) ja Matinkylästä (9). Vähiten heitä oli Jakomäestä (4).

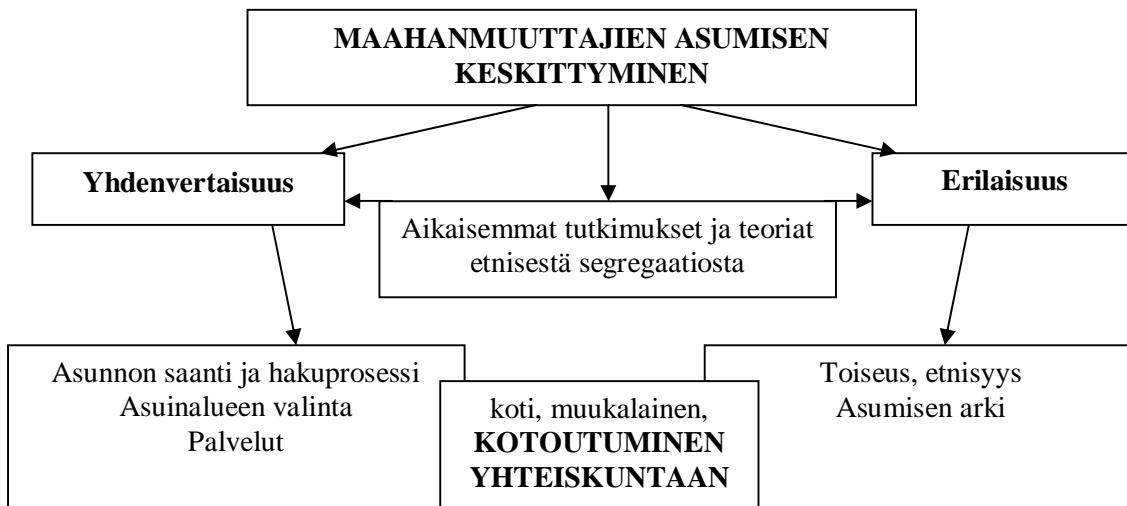
Kahdestatoista haastatellusta romanista vain kaksi oli miehiä. Suurin osa vastanneista oli keski-ikäisiä henkilöitä, mutta joukossa oli myös nuoria ja ikääntyneitä. Kaupungin vuokra-asunnoissa asui kymmenen, yksityisen omistamassa asunnossa vain yksi. Yksi haastateltavista oli haastatteluhetkenä asuntoa vailla. Hänelle oli järjestetty tilapäinen asunto ja asuntohakemus oli vireillä. Romanitaustaisia asukkaita haastattelin kaikista kuudesta kaupunginosasta.

Ominaista romanihaastateltaville oli se, että vastaajien asunnoissa asui keskimäärin kolme asukasta ja asunnoissa oli keskimäärin 70–90 neliömetriä. Vastaajista vain kaksi oli tyytymättömiä asuntonsa kokoon. Yhden huoltajan talouksia oli suhteessa enemmän kuin maahanmuuttajissa, kahdeksan haastateltavaa, kun maahanmuuttajista vain neljä kolmestakymmenestäyhdeksästä.

Espoon kaupungilta haastattelin asuntopalveluyksikön toimistopäällikköä, joka haastatteluhetkellä toimi kaupungin asuntoasiainpäällikön sijaisena. Haastateltavan päätehtäviin kuului asukasvalinta. Helsingin kiinteistövirastosta haastattelin apulaisosastopäällikköä ja Vantaalta asuntotoimenjohtajaa ja vuokra-asuntopäällikköä. Kaupungin asuntoja vuokraavista toimistoista haastattelin yhtä asumisneuvojaa Vuosaaren kiinteistöistä, yhtä VAV-toimistosta ja kahta (hallintopäällikkö ja asumisneuvoja) Espoonkruunu oy:stä. Järjestöpuolelta haastatellut olivat Hakunilan kansainvälisen yhdistyksen toiminnanjohtaja, Maahanmuuttajavammaisten tuki ry:n toiminnanjohtaja, Pakolaisavun KOTILO-projektin koordinaattori ja yhden romanijärjestön edustaja.

2.2 Aineiston analyysi

Kuten seuraavasta haastatteluaineistoni analyysin käsitteellistä polkua kuvaavasta kuviosta näkyy, tutkimukseni haastattelujeni pääteeman, maahanmuuttajien asumisen keskittymistä, analysointia olen lähestynyt asumisen yhdenvertaisuutta ja ihmisten erilaisuutta koskevien teemojen kautta. Asumisen yhdenvertaisuutta ja erilaisuutta koskevaa tematiikkaa olin jaotellut useampiin alateemoihin kyselylomakkeeseen (jolla haastateltiin sekä maahanmuuttajat että romanit) ja kyselyrunkoihin (joilla haastattelin viranomaiset ja järjestöedustajat). Maahanmuuttaja- ja romanihastattelujen vastaukset oli valmiina Webropol-ohjelmassa. Sen sijaan nauhoittamani taustoittavat haastattelut litteroin ensin ja luettuani ne, etsin niistä olennaisia aiheita tutkimusongelmani kannalta.

KUVIO 1: Haastatteluaineiston analyysin käsitteellinen polku

Koska sekä varsinaista että taustoittavaa aineistoani varten kerätyt haastattelut perustuivat selkeään teemaan, koin luontevaksi analysoida ne teema-analyysin eli teemoittelun avulla. Teemoittelussa tutkimuksen kannalta keskeiset aiheet eli teemat voidaan muodostaa kahdella tavalla: aineistolähtöisesti, etsimällä tekstimassasta eri haastatteluja, vastauksia tai kirjoitelmia yhdistäviä tai erottavia seikkoja tai teorialähtöisesti, esimerkiksi jonkun teoreettisen viitekehyksen tai teorian pohjalta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Aineistosta pyritään ensin löytämään ja sen jälkeen erottamaan tutkimusongelmaan nähden olennaiset aiheet (Eskola & Suoranta 2001, 176). Tutkimusaineistoni analyysin teemoittelun olen muodostanut pääosin teorialähtöisesti eli Anderssonin (1998) dynaamisen segregaatiomallia mukailien ja aikaisempien tutkimusten pohjalta, mutta esimerkiksi toiseutta koskevat - sekä kodin ja kotoutumisen käsitteet otin mukaan analyysini teemoitteluun myös aineistolähtöisistä syistä, koska koin haastattelujen antavan aiheita siihen. Tutkimusongelmani on ollut kaiken teemoitteluni taustalla.

Aineistoni analyysiä on edeltänyt kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa analysoin aineiston Yhdenvertaisuus asumisessa –hankkeelle tekemäni hallinnollista selvitystä varten. Silloin haastattelujen analyysiin kuului aineiston intensiivinen lukeminen, keskeisten silloin katsomani aiheiden esiin nostaminen aineistosta ja niistä tulkintojeni tekeminen. Toisessa analyysivaiheessa teemojen tulkinnan laajentamiseksi otin mukaan teoreettiset käsitteeni ja aikaisemmat tutkimukset.

Tutkimukseni kahden, varsinaisen ja taustoittavan, aineiston analysoimisessa toimin seuraavalla tavalla: Etsin molemmista aineistosta sekä sellaisia aiheita, jotka esiintyivät useamman haastateltavan vastauksissa, mutta analyysini kohteeksi kelpuutin yksittäisenkin vastauksen, jonka

koin tärkeänä tutkimusaiheeni kannalta. Taustoittavan aineiston analyysissä keskityin myös siihen, minkälaisia hypoteesinomaisia lausumia siitä löytyisi. Nostin esille sellaiset hypoteesit, jotka vähintään yksi asuntovirnaomainen (tai asumisneuvoja) kustakin kolmesta kaupungista vastauksissaan korostivat. Näitä hypoteeseja olivat muiden muassa seuraavat: ”alueelliseen keskittymiseen on vaikuttanut maahanmuuttajien hakeutuminen toistensa läheisyyteen” tai ”romanien asuttamisessa ei ole ollut ongelmia”. Nämä hypoteesit sitten testasin maahanmuuttajien ja romanien vastauksilla, joiden tuloksista tein omat tulkintani.

Luin haastattelujen vastaukset sitä mukaan, kun ne valmistuivat. Jo muuttaman haastattelun toteutettua kirjoitin ensimmäiset esille tulleet tulokset. Eli en aloittanut analyysivaihetta vasta haastattelujen keräämisen jälkeen, vaan samaan aikaan kuin haastattelijat ja minä niitä suoritettiin. Litteroin taustoittavat haastattelut heti niiden toteuttamisen jälkeen ja näin tein itselleni helpommaksi tärkeiksi katsomani aiheiden merkkäämistä. Merkkäämistapani oli yksinkertainen: ne haastateltujen ajatukset, jotka katsoin kytkeytyvän samaan aiheeseen, ympyröin samanvärisellä kynällä ja kirjoitin viereen aiheetta kuvaavan otsikon ja teeman, johon se laajemmin liittyi.

Maahanmuuttajien ja romanien haastattelujen analyysissä kokeilin monenlaisia tarkastelutapoja. Koska kaikki varsinaisen aineiston haastateltujen (n=57) vastaukset oli webropol-ohjelmassa, pystyin hakemaan raportit monen eri taustamuuttujan mukaan, kuten esimerkiksi äidinkielen, kaupungin, kaupunginosan tai sukupuolen mukaan. Näillä muuttujilla en löytänyt vastauksista suuria eroja, jos lainkaan, etenkin maahanmuuttajien eri kieliryhmien kesken. Siksi päädyin tarkastelemaan maahanmuuttajien vastaukset yhdessä ja pääosin erikseen romanien vastauksista. Aineistossani oli myös aiheita, joista tarkastelin kaikkien vastaukset.

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysissä tulee huolehtia siitä, että tiivistämällä aineisto selkeään ja mielekkääseen muotoon sen sisältämää informaatiota ei kadoteta, vaan sen arvoa tulee kasvattaa. (Eskola & Suoranta 2001, 138.) Tässä tutkimuksessa analysoitavana on ollut tekstimuotoon puretut teemahaastattelut. Haastateltujen käyttämä kieli, merkitysten tuottamisen tavat tai haastattelutilanne eivät ole olleet aineistoni analyysini kohteena. Tutkimustehtävästäni ja sen asetelmasta (tutkimusryhmän käyttö ja monipuolinen haastatteluaineisto) johtuen, aineistoni analyysissä tärkeää on ollut se, mitä haastateltavat ovat käyttämällään kielellä sanoneet.

Haastattelukysymyksillä olen hakenut vastauksia tutkimusongelmastani esittämiini kysymyksiin. Vaikka en ole katsonut tärkeäksi sitoutua analyysissäni tiettyyn kielikäsitteeseen, voidaan näkökulmaani tutkimusaineistoni analyysiin luonnehtia faktanäkökulmaksi. Faktanäkökulmalle on tyypillistä käytännön-, arkiajattelun mukainen käsitys siitä todellisuudesta, jonka tutkija haluaa tavoittaa tehdessään haastatteluja tai tutkiessaan muita aineistoja. Haastatteluissa ja niiden analysoimisessa on merkitystä sillä, mitä haastateltavat sanovat eikä sillä, miten haastateltavat asioita pukevat sanoiksi tai minkälaisia merkkejä he tuottavat haastattelutilanteessa. Tämän näkökulman mukaan tutkija on kiinnostunut tutkittavien todellisesta käyttäytymisestä tai mielipiteistä, tai siitä, mitä on tapahtunut. (Alasuutari 2001, 89–92.)

3 KESKITTÄMINEN OMAA VALINTAA VAI ONKO? – TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Laadullisella haastattelututkimuksellani tutkin asumisen keskittymisen vaikutuksia maahanmuuttajien kotoutumiseen ja maahanmuuttajien itse antamia merkityksiä asuinympäristölleen.. Tässä luvussa muotoilen tutkimukseni teoreettisen viitekehysten. Tutkimusongelmani tarkastelemisen pohjustukseksi esittelen luvun ensimmäisessä alaluvussa maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestöön kuuluvien ihmisten asumisen erityispiirteitä pääkaupunginseudun alueella, ja laajemmin Suomessa. Samalla tuon esille myös tutkimukseni taustan.

3.1 Maahanmuuttajataustaiset ihmiset omistusasuntoenemmistöisessä Suomessa ja tutkimuksen tausta

Omistusasuminen on Suomessa muiden EU-maiden tapaan hallitseva asumismuoto ja pääkaupunkiseudullakin enemmistö asuu omistusasunnoissa. Myös sosiaalinen asuminen on pääkaupunkiseudulla yleisempää kuin muualla maassa. Vuokra-asuminen nähdään asumisuraan astuvien nuorten ensimmäisenä ja muutoinkin väliaikaisena asumismuotona. Omakotitaloa yleensä pidetään ideaalityyppisen asumisuran huippuna. Omakotitalomalli ei sovi hyvin kuvaamaan pääkaupunkiseudun asuntomarkkinoita ja etenkin Helsingin osalta, sillä Helsingissä oli vuonna 2001 omakotitaloja vain seitsemän prosenttia ja rivitaloasuntoja kuusi prosenttia kaikista asunnoista. (Junto 2005, 44–45.) Vuonna 2000 pääkaupunkiseudun väestöstä vuokralla asui 40 prosenttia, mutta muualla maassa vain noin neljäsosa (Paananen 2003, 137–138).

Maahanmuuttajaperheet ovat keskimäärin suurempia kuin suomalaiset perheet pääkaupunkiseudulla. Maahanmuuttajien perhemalli ja asumisen malli poikkeavat pääkaupunkiseudun sinkkuvetoisesta, pienten ja yhä pienenevien ruokakuntien mallista. (Junto 2005, 53.) Vaikka asunnot ovat Suomessa yleisesti uusia, hyvin varustettuja ja hyväkuntoisia, ovat ne kuitenkin suhteellisen pieniä: EU-maiden pienimmät asunnot. Lisäksi asunnon keskikoko Helsingissä on koko maan keskiarvoa (noin 80 neliötä) noin kymmenen neliötä pienempi. Yleisesti ottaen asuntojen kalleuden ohella ahdas asuminen ovat kantaväestön suurin asumisongelma. Hyvinvointivaltio ja sitä kautta julkinen asuntopolitiikka vaikuttaa Anneli Junton mukaan enemmän maahanmuuttajien kuin monien suomalaisten arkielämään. Eri maahanmuuttajaryhmien riippuvuus

julkisesta sektorista vaihtelee ja se liittyy usein maahanmuuton syihin ja taustaan. Viranomaisten tuesta riippuvaisempia ovat pakolaiset kuin työn takia muuttaneet. Kantaväestössä omistusasunto hankitaan pankkilainan ja asuntolainan korkojen verovähennysten turvin. (mts., 44–45.)

Asumisen hallintamuoto (vuokra- vai omistusasuminen) liittyy Suomessa vahvasti elinkaareen. Tyypillisesti vuokra-asunnoissa asuvat nuoret, 18–29-vuotiaat, omistusasunnoissa lapsiperheet. Nuorten asumista käsitelleen tutkimuksen (Ilmonen ym. 2005) mukaan nuorilla näyttäisi olevan samanlaiset arvostukset asumisen suhteen kuin vanhemmillaan: 86 prosenttia tutkituista oli pitänyt vuokra-asumistaan väliaikaisena. (Juntto 2007, 292.)

Käytännössä omistusasunnon hankinta edellyttää perheessä useimmiten kahden henkilön tuloja (Juntto 2007, 298). Lisäksi edellytyksenä ovat säästetty omarahoitusosuus tai muut hyvät vakuudet. Eikä myöskään mikä tahansa työsuhde riitä, vaan työpaikan tulee olla pysyvä. Myös perityllä varallisuudella on merkitystä. (Juntto 2005, 51.) Maahanmuuttajien asunnon hankintaa hankaloittaa Seppo Paananen mukaan usein lyhyt ja katkoksellinen työura. Asunnon tai asumismuodon valinnassa vaikuttaa maahanmuuttajien osalta tulojen ja varallisuuden lisäksi perheen koko, asumisuran pituus sekä asuntomarkkinoiden tuntemus. (Paananen 2003, 138.)

Tutkimukseni taustaan. Suomessa pääosin vuokralla asuvista maahanmuuttajataustaisista ihmisistä noin puolet on keskittynyt asumaan pääkaupunkiseudun alueella ja siellä suurimpiin kaupunkeihin. Helsingin Sanomissa kerrottiin 25. toukokuuta 2010, että maahanmuuttajat keskittyvät Itä-Helsingin vuokrataloihin ja, että kaikissa kaupungin vajaassa 45 000 vuokra-asunnon asukkaasta joka viidennes on maahanmuuttaja (Salmela HS, 2010). Maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueellisen keskittymisen tematiikka on alkanut kiinnostaa minua siitä, kun Turussa asuvieni perheenjäsenieni asuinalueelle ja heidän kerrostaloonsa on viimeisten vuosien aikana muuttanut yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia ihmisiä ja vastaavasti kantaväestöä on muuttanut pois. Sen tutkimiseen, että mistä moinen kehitys johtuu ja mitä se merkitsee maahanmuuttajien yhteiskuntaan kotoutumisen kannalta, on vaikuttanut lisäksi se, että viime vuosina julkisuudessa on kuultu usein puhuttavan maahanmuuttajien keskittymisestä ja erityisesti siihen liittyvistä ongelmista, mutta myös joidenkin maahanmuuttajaryhmien heikosta kotoutumisesta yhteiskuntaan. Uutisista saamme usein kuulla Pariisin tai muiden suurten metropolien niin sanotuissa etnisesti segregoituneissa lähiöissä syntyvistä väkivaltaisista konflikteista, kuten turhautuneiden nuorten mellakoista tai palavista autoista.

Tutkimusaiheeni valintaan ovat vaikuttaneet oman pakolaistaustainen maahanmuuttajataustani lisäksi myös arkiset kokemukseni Suomessa. Työskentelin yhdenvertaisuus- ja maahanmuuttoon liittyvien kysymysten parissa useamman vuoden ajan ennen opintojeni aloittamista (vuosien 2001–2005 välisenä aikana). Olin mukana erilaisten maahanmuuttajien kotouttamista edistävien toimintojen (kansalaisjärjestössä) lisäksi myös lukuisten seminaarien järjestämisessä, joilla tiedotettiin vuoden 2004 alussa voimaan astuneesta yhdenvertaisuuslaista (21/2004). Lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti ja parantaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Kandidaatintutkielmassani keväällä 2008 tutkin, miten nuoret pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat yhdenvertaisuuden toteutuvan työhön ja koulutukseen hakeutumisessa.

Kesällä 2008 tein sisäasiainministeriön oikeusyksikön koordinoineen Yhdenvertaisuus asumisessa – hankkeelle hallinnollisen selvityksen pääkaupunkiseudun alueella asuvista maahanmuuttajien ja romanien näkemyksistä yhdenvertaisuuden toteutumisesta pääkaupunkiseudun alueella asumisen eri ulottuvuuksissa, kuten asunnon saannissa, asunnon hakuprosessissa, asuinalueen valinnassa ja asuinalueiden palveluissa. Selvityksessä (Beqiri 2008), jonka puitteissa keräsin tämän tutkimukseni aineiston, vastasin kysymyksiin, miten haastatellut maahanmuuttajat ja romanit kokivat yhdenvertaisuuden toteutuvan asumisessa sekä mitä mieltä he olivat samaan kieliryhmään kuuluvien ihmisten muuttamisesta asumaan samalle alueelle. Selvityksen tulokissa ilmeni muiden muassa se, että haastatellut maahanmuuttajat vastustivat samaan kieliryhmään kuuluvien ja ylipäänsä maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueellista keskittymistä. Sen koettiin muiden muassa estävän kotoutumista. Taas julkisuudessa kuullaan usein myös aikaisempiin tutkimuksiin vedoten, että maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen olisi tulosta itse maahanmuuttajien toisensa läheisyyteen asumaan hakeutumisesta. Tämä ristiriita muodostaa tutkimusongelmani ytimen.

3.2 Alueellinen keskittyminen aikaisempien tutkimusten ja etnisen segregaatian teorioiden valossa

Luvussa neljä tuon esille kaikkien haastateltavieni (n=69) esille nostamia ajatuksia tähänastisten kerrostalo- ja korttelitasoisten maahanmuuttajien asumisen keskittymien syntyyn vaikuttaneista tekijöistä. Haastattemieni maahanmuuttajien (n=45) ajatukset asuinalueen valintaan vaikuttaneista tekijöistä ja valintamahdollisuuksistaan poikkeavat monelta osin haastateltujen asuntoviranomaisten

käsityksistä. Esille tulleet erilaiset käsitykset heijastavat pitkälti sitä yleistä ristiriitaista jakoa maahanmuuttajien alueelliseen keskittymiseen vaikuttavista tekijöistä. Yhtäältä korostetaan etnisten vähemmistöjen asumisen valintamahdollisuuksia rajoittavia institutionaalisia ja rakenteellisia tekijöitä ja toisaalta etnisten vähemmistöjen omia valintoja.

Valintamahdollisuuksien rajoittuneisuuteen perustuva näkökulma korostaa, että tietyt ryhmät, kuten näkyvät vähemmistöt ja pienituloiset, joutuvat muita useammin ottamaan asunnon vastaan yleisesti huonommiksi koetuista asuinalueista, joista asuntoja saa helpoimmin (Murdie 1994). Asumisen yksilöllisiä valintoja korostavan näkökulman mukaan etnisten vähemmistöjen alueellinen keskittyminen on ainakin osittain vapaaehtoista perustuen ihmisten haluun asua lähellä samantaustaisia ihmisiä, joilla on samanlainen arvomaailma. Tämä jälkimmäinen suuntaus on peräisin amerikkalaisesta tutkimusperinteestä, joka pyrkii selittämään etnistä alueellista keskittymistä ensisijaisesti kulttuurieroilla ja niiden vaikutuksista asumispreferensseihin ja asuntomarkkinakäyttäytymiseen. (Molina 1997, 18–20.)

Useat ulkomaiset tutkimukset (Hiebert et al. 2007; Peach 1996; Skaburskis 1996) ovat osoittaneet sen, ettei etnisen alueellisen keskittymän syntymistä tai yleensä etnisten vähemmistöjen kantaväestöä hitaampaa asumisuralla etenemistä pystytä selittämään ainoastaan heidän sosio-ekonomisella asemallaan tai sosio-kulttuurisilla tekijöillä (kuten perheominaisuudet). Keskittymän syntyä edusauttavat tutkimusten mukaan myös etnisiä vähemmistöjä syrjivät institutionaaliset käytännöt ja yleinen syrjintä asuntomarkkinoilla. Tällaisesta holistisemmasta tutkimusotteesta maahanmuuttajien asumista käsiteltäessä, jota viime vuosina on toivottu (Bowes & al. 2002, 397), yksi esimerkki on Anderssonin (1998, 418–422) Ruotsin olosuhteisiin kehittämä dynaaminen segregaatiomalli, joka lähestymistapana yhdistää sekä institutionaaliset että sosio- kulttuuriset ja -ekonomiset tekijät.

3.2.1 Anderssonin dynaaminen segregaatiomalli laaja-alaisin etnisen segregaation teorioista

Anderssonin (1998) kehittämä malli lähtee liikkeelle siitä perusajatuksesta, että asuinsegregaation ilmentymät ovat muuttoliikkeen tulosta ja, että muuttovalinnat perustuvat useimmiten haluun välttää asuinympäristön mahdollisesti aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia. Mallissa eritellään neljä etniseen segregoitumisprosessiin vaikuttavaa muuttoliiketyyppiä: etnistä segregaatiota synnyttävä

muuttoliike, segregaatin synnyttämä muuttoliike, verkostojohteinen muuttoliike ja instituutiojohteinen muuttoliike.

Etnistä segregatiota synnyttävän muuttoliikkeen voidaan nähdä alkaneen silloin, kun maahanmuuttajien määrä tietyllä asuinalueella ylittää kaupungin keskiarvon. Muutos heijastuu alueen asukkaissa sekä suorina että epäsuorina vaikutuksina, jotka voivat johtaa muuttopäätökseen: osa asukkaista muuttaa muualle ainoastaan sen takia, että maahanmuuttajien määrä alueella lisääntyy, mutta osa taas enemmänkin institutionaalisen laadun ongelmiin liittyvästä syystä, kuten koulujen resurssien riittämättömyyteen suhteessa vieraskielisten lasten erityistarpeisiin. Tässä Andersson korostaa myös niin sanotut symbolisten vaikutusten merkityksen, kuten muutokset asuinalueen imagoon, alueelta poismuuttoa edistävissä tekijöissä. Segregaatian synnyttämäksi muuttoliikkeeksi Andersson kutsuu segregatiota synnyttävän muuttoliikkeen vaikutuksista johtuvaa muuttoliikettä, jota on todettu yleistyvän silloin, kun maahanmuuttajien osuus alueen asukkaista kiinteistö- tai alueen tasolla lähenee tai ylittää 20 prosenttia. Näin käy varsinkin silloin, jos maahanmuuttajat ovat lähtöisin muualta kuin Euroopasta. (Andersson 1998, 419–420.)

Verkostojohteinen muuttoliike on Anderssonin (1998) teorian mukaan kyseessä silloin, kun maahanmuuttajat hakeutuvat omaehtoisesti asumaan lähelle omaa etnistä ryhmäänsä. Kuitenkin, tätä sosio-kulttuurista tekijää enemmän Andersson korostaa viranomaistoiminnan, yleisten hyvinvointi- ja valtiontaloudellisten järjestelmien sekä maahanmuutto-, työvoima- ja asuntopoliittikan muuttoliikettä ohjaavaa vaikutusta. Andersson nostaa esille myös kotitalouksien resurssit ja tarpeet muuttoliikkeeseen vaikuttavina tekijöinä.

Sosiaalisen verkoston merkitys asunnon hakuprosessissa korostuu ulkomaisten tutkimusten mukaan (Özüekren & van Kempen 2003, 167; Owusu 1999) myös silloin, kun etnisten vähemmistöjen tiedot uuden asuinmaan asuntomarkkinoista ovat puutteelliset. Tällöin oman yhteisön tuen tarve kasvaa. Virtasen (2008) tutkimuksen tulosten perusteella myös Suomessa asuvat somalit saavat paljon asumiseen liittyvää tietoa juuri oman etnisen ryhmänsä jäseniltä. Oman sosiaalisen verkoston antama tuki on ollut tärkeää erityisesti muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle muuttaneille perheille ja on mahdollisesti lieventänyt somalien asuntomarkkinoilla kohtaaman syrjinnän (ks. Junto 2005, 56) vaikutusta, mutta samalla se on mahdollisesti ylläpitänyt tilannetta, jossa somalit asuvat pääosin vuokralla kaupungin vuokratiloissa (Virtanen 2008, 646).

Suuren asunnon tarve ja oman kieliryhmän läheisyyteen pääkaupunkiseudun tai kaupungin tasolle eivät yksin riitä selittämään somalien nykyistä asumisen tilannetta myöskään, näin todetaan Virtasen (2008) tutkimuksessa. Osa Virtasen haastattelemista somaleista oli nähnyt asumisensa Suomessa väliaikaisena. Tulevaisuuden suunnitteluun ja sitä kautta mahdolliseen päätökseen omistusasunnon hankkimiseen oli vaikuttanut myös haaveet paluusta kotimaahan tai muutosta johonkin kolmanteen maahan. Näihin muuttohaaveisiin ja tulevaisuuden epävarmuuden kokemuksiin oli somalihaastattelujen perusteella liittynyt usein ulkopuolisuuden tunne yhteiskunnassa koettujen syrjäytymiskokemusten takia. (Virtanen 2008, 644.) Lisäksi osa haastateltavista oli nimennyt alueita, joihin ei haluaisi muuttaa, koska olivat kuulleet sosiaalisen verkostonsa kautta siellä esiintyvistä rasismista. Näin siitäkin huolimatta, että haastateltavien mielikuvat jonkun asuinalueen rasistisuudesta olivat perustuneet vuosien takaisin yksittäistapahtumiin. Osa haastateltavista ei haluaisi hakea vuokra-asuntoa myöskään yksityisen sektorin vuokranantajilta, koska vaikeivät itse olleet sitä kokeneet, olivat kuulleet niissä esiintyvän rasismia. (mts., 646.)

Vastaavanlaisia tuloksia Virtanen oli löytänyt myös vuonna 2005 valmistuneessa Pro gradu – tutkielmassaan, jossa hän oli tutkinut Tampereella sijaitsevan Hervannan kaupunginosaan muuttaneiden maahanmuuttajien motiiveja. Osan silloisista haastattelemistaan maahanmuuttajista Virtanen oli luokitellut ”osaajiksi”. Heillä taloudelliset resurssit olivat olleet muita paremmat ja siten olettaisi, että ne antavat enemmän liikkumavaraa asumiseen liittyvissä valinnoissa. Kuitenkin kyseiset osaajat olivat muuttaneet Hervantaan siellä koettuun myönteisemmän ilmapiiriin vuoksi johtuen juuri muita alueita suuremmasta maahanmuuttajien määrästä. (Virtanen 2007, 14.) Isossa-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa (Sarre & al. 1989) todetaan, että vähemmistöryhmät saattavat sisäistää ulkoisia rajoitteita niin, että tekevät ikään kuin vapaaehtoisesti asumisvalintoja, jotka ovat yhteensopivia kantaväestön rasististen ja syrjivien käytäntöjen kanssa.

Virtanen (2008) oli löytänyt eroavaisuuksia haastattelemiensa somalien ja venäjänataustaisten toiveissa asuinalueesta. Somalit näkyvänä vähemmistönä ja siihen osittain liittyvistä, edellä mainituista syistä toivoisivat asuinalueetta, jossa asuisi sekä jonkun verran samantaustaisia ihmisiä ja muita maahanmuuttajaryhmiä että kantaväestöä. Venäjänataustaisille, jotka olivat taustaltaan pääosin inkerinsuomalaisia paluumuuttajia, haastatelluille, omien sukulaisten ja tuttavien merkitys on ollut suuri ensiasunnon hakemisessa, mutta heidän tai yleensä samaan kieliryhmään kuuluvien asumisen naapurissa tai asuinalueella ei ollut merkitystä. Venäjänkielisten tavoitteena oli hankkia omistusasunto (omakotitalo) mahdollisimman pian ja toisin kuin haastatellut somalit, he olivat

pitäneet asumistaan Suomessa pysyvänä muuttonsa alusta lähtien. Osa haastelluista venäjänkielisistä oli kertonut välttävänsä muuttamista alueille, joilla asuu runsaasti näkyviä vähemmistöjä (erityisesti tummaihoisia maahanmuuttajia), koska sen uskottiin kertovan muun muassa asuinalueen rauhattomuudesta ja huono-osaisuudesta. (Virtanen 2008, 646.)

Jaakkolan (2005) mukaan myös venäläisiin kohdistuu ulkomaalaisvastaisia asenteita, mutta arjessa he kokevat paljon vähemmän rasismia ja syrjintää kuin somalit (Jasinskaja-Lahti & al. 2002, 134–136). Virtasen haastattelemien venäjänkielisten mukaan he voivat halutessaan sulautua helposti kantaväestön joukkoon ja säästyä siten mahdollisilta konflikteilta. Esimerkkinä he olivat maininneet venäjän kielen puhumisen välttämisen julkisilla paikoilla. Virtanen puhuikin venäjänkielisistä maahanmuuttajista näkymättömänä vähemmistönä. (Virtanen 2008, 647.)

Monien Virtasen (2008) haastattelemiensa asuntoviranomaisten mukaan pyrkimys oman yhteisön läheisyyteen ohjaa myös somalien kaupunkien sisäistä muuttoa. Somalihaastattelujen perusteella oli kuitenkin vaikuttanut siltä, että vahva etninen yhteisö koko kaupunkiseudun tasolla mahdollistaisi somaleille riittävän yhteisön tuen ja mahdollisuuden oman kulttuurin säilyttämiseen ilman tarvetta voimakkaampaan keskittymiseen kaupunginosatasolla. Virtasen tutkimuksessa haastatellut somalit eivät maininneet syiksi halua asua lähempänä sukulaisia tai ystäviä kaupunkiseudun sisäisiin muuttoihin tai nykyisen asuinpaikan valintaan. Vain monet haastatelluista kotiäideistä ja vanhemmista ihmisistä oli pitänyt sosiaalisen kanssakäymisen ja keskinäisen avun kannalta tärkeänä, että lähellä asuu muutamia muita somalitaustaisia. (Virtanen 2008, 645.)

Haastattelutulostensa perusteella Virtanen esittää, että pääkaupunkiseudulla venäläisten -, mutta hieman vähemmässä määrin myös somalien kohdalla toteutuisi Wilbur Zelinskyn ja Barrett A. Leen (1998) esittämä *heterolokalism*in teoria. Kyseinen teoria lähtee siitä, että maahanmuuttajaryhmät pystyvät tiettyjen olosuhteiden vallitessa säilyttämään tiiviin ja elävän etnisen yhteisön ja vahvan etnisen identiteetin ilman alueellista keskittymistä. Kaupunkiseututasolla vahva etninen yhteisö lyhyine etäisyyksineen ja hyvine kulkuyhteyksineen mahdollistaa oman kulttuurin säilyttämisen ja yhteisön sisäisten kontaktien ylläpitämisen asuinpaikasta riippumatta. (Virtanen 2008, 246–247.) Tämän heterolokalism

teorian toteutuminen kertoo Virtasen mukaan yhtäältä siitä, ettei maahanmuuttajien alueellista keskittymistä voida pääkaupunkiseudulla perustella heidän omalla halullaan elää oman yhteisön piirissä, mutta toisaalta myös siitä, ettei välttämättä maahanmuuttajien ja kantaväestön alueellinen sekoittuminen lisää näiden ryhmien keskinäistä kanssakäymistä. (mts., 247.)

3.2.2 Kanta- ja maahanmuuttajaväestön muuttoliikkeet

Karoliina Kokko on vuonna 2002 valmistuneessa Pro gradu –tutkielmassaan tutkinut maahanmuuttajien Suomen sisäistä muuttoliikettä Turkuun kohdistuneen tapaustutkimuksen kautta. Tarkastelun kohteena oli ollut myös kaupungin sisäinen muuttoliike ja lisäksi maahanmuuttajien ja suomalaisten motiiveja oli vertailtu. Tutkimusta varten oli haastateltu 50 Turkuun omaehtoisesti muuttanutta maahanmuuttajaa, joista suurin osa oli ollut pakolaistaustaisia. (Kokko 2002.) Pääkaupunkiseudun (Helsinki, Espoo ja Vantaan kaupungit) jälkeen, Turku on seuraava kaupunki Suomessa, jossa vuoden 2009 lopussa asui eniten maahanmuuttajia, 8 237 ulkomaan kansalaista (Sisäasiainministeriö 2010). Näin oli asetelma myös 2000-luvun alkupuolella.

Maahanmuuttajista muut kuin pakolaiset ja inkerinsuomalaiset muuttavat Suomeen haluamalleen alueelle tai tiettyyn kaupunkiin, mutta pakolaiset (Suomen osalta sekä kiintiöpakolaiset että myönteisen päätöksen saavat turvapaikanhakijat) sijoittuvat lähinnä kuntaan, joka heidät haluaa vastaanottaa, ja inkerinsuomalaiset sinne, mistä löytävät vapaan asunnon. Suomen sisällä niin pakolaisilla kuin muillakin maahanmuuttajilla on kaikki samat oikeudet muuttaa maan sisällä kuin maan kantaväestöllä. Vuosien 1990–2000 välisenä aikana Turkuun oli muuttanut omaehtoisesti Suomen muista kunnista 882 pakolaista. Nämä luvut perustuvat kaupungin sosiaalitoimen tilastoihin. Viisi kuntaa, joista eniten oli muutettu Turkuun, olivat Hämeenlinna, Kuopio, Oulu, Kemi ja Rovaniemi. (Kokko 2002.)

Turkuun oli muutettu muista, pääosin pienemmistä kunnista halusta päästä lähelle omaan etniseen ryhmään kuuluvien sukulaisten ja ystävien lähelle, parempien työsaanti- ja opiskelumahdollisuuksien toivossa ja Turun Pohjois-Suomea lämpimämmän ilmaston vuoksi sekä sen parempien liikenneyhteyksien muualle maailmaan, lähinnä Eurooppaan ja erityisesti Ruotsiin. Tämä jälkimmäisin tekijä edesauttaa valtioiden rajoja ylittävien, transnationaalien yhteyksien pitämistä perheenjäseniin, sukulaisiin tai ystäviin. Muuttoon työntävinä tekijöinä olivat olleet työttömyys sekä ensimmäisessä paikkakunnassa koetut kielteiset asenteet maahanmuuttajia kohtaan ja ilkivalta. Tällöin paikkakunnan vaihdos voidaan katsoa johtuneen turvallisuussyistä. Ahdistelua ja ilkivaltaa oli aiheuttanut sekä toinen maahanmuuttaja-asukas että suomalainen asukas. Suomalaisen aiheuttama häiriö on liittynyt muukalaisvihaan tai rasismiin. Sen sijaan maahanmuuttaja-asukkaan siihen, kun saman maahanmuuttajaryhmän keskuudessa saattaa olla

erilaisia sisäisiä ryhmiä, jotka poikkeavat toisistaan esimerkiksi uskonnolliselta tai etniseltä taustaltaan ja heidän kotimaistaan lähtöisin olevat erimielisyydet voivat jatkua Suomeen tultaessa, paikkakunnalla, jonne molempia osapuolia on muuttanut. (Kokko 2002, 82–85.)

Maahanmuuttajat muuttavat Suomen sisällä lisäksi ihmissuhdesyiden vuoksi, kuten avioliiton solmimisen tai avioeron vuoksi, tai vain ”toisten perässä”, koska muut samaan etniseen ryhmään kuuluvat ihmiset muuttavat pois silloisesta paikkakunnasta. Lisäksi Turussa sijaitsevat runsaat palvelut, kuten niin kutsut etniset kaupat ja siellä toimivat oman etnisen ryhmän kulttuuriyhdistykset vetävät puoleensa. Esimerkiksi vietnamilaisista haastatelluista moni oli kertonut muuttaneensa Turkuun, koska vietnaminkielinen katolilainen pappi oli asunut siellä. Turkuun oli muutettu myös lasten omakielisen opetuksen vuoksi, jota on mahdollista saada kouluissa silloin, kun tiettyä samaa kieltä (muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea) äidinkielenään puhuvia lapsia on tietyn verran. Kielikysymys oli tullut esiin muuton motiiveissa myös ruotsinkielisistä kunnista poismuuttaneiden maahanmuuttajien keskuudessa, koska haluttiin oppia maan pääkieltä, suomea. (Kokko 2002, 83–84.)

Suomalaisten ja maahanmuuttajien maassamuuttomotiiveissa on yhtäläisyyksiä, mutta löytyy eroavaisuuksiakin. Timo Itäpuiston (1999) Pohjanmaalta poissuuntautunutta muuttoa koskeneen tutkimukseen viitaten Kokko kertoo, että suomalaisilla merkittävimmät kuntien välisten muuttojen motiivit liittyvät työhön, opiskeluun, asumiseen ja perhesuhteiden muuttumiseen. Asumiseen, kuten asuinmuodon tai asuinympäristön vaihtamiseen liittyvät tekijät eivät nousseet esille maahanmuuttajien keskuudessa. Sen sijaan opiskeluun ja työhön liittyvät motiivit tulevat sekä suomalaisilla että maahanmuuttajilla tärkeinä esiin, mutta pitkälti eri tarkoituksessa: suomalaiset hakevat etenemismahdollisuuksia urallaan tai muuttavat tiedossa olevan opiskelupaikan perässä, kun taas maahanmuuttajat työttöminä muuttavat parempien työnsaanti- ja opiskelumahdollisuuksien toivossa. Suomalaisilla ja maahanmuuttajilla on näin erilaiset lähtökohdat työhön ja opiskeluun liittyvään kuntien väliseen muuttoon. (Kokko 2002, 85.)

Kaupungin sisällä tapahtuvan tai niin sanotusti lähimuuton motiiveissa sen sijaan Kokon mukaan ei ole paljon eroavaisuuksia suomalaisten ja maahanmuuttajien välillä. Kokko oli vertailussaan käyttänyt Lindgrenin (1997) ja Merja Haliseva-Soilan (1986) tekemät tutkimukset. Molemmissa mainituissa tutkimuksissa selkeästi tärkeimmät syyt lähimuuttoon suomalaisilla olivat liittyneet asumistekijöihin. Lindgrenin tutkimuksessa 67 prosenttia ja Haliseva-Soilan tutkimuksessa jopa 94 prosenttia tutkimukseen osallistuneista oli ilmoittanut asumissyyn muuton aiheuttajaksi.

Maahanmuuttajista (Kokon tutkimuksessa) 40 prosenttia oli maininnut asumissyyn olleen ainoa tai eräs syy kaupungin sisäiseen tai lähimuuttoon. Asumusmuodon vaihdoksella Haliseva-Soilan tutkimuksessa oli tarkoitettu pääasiassa muuttamista pois kerrostalosta tai vanhasta talosta. Suomalaisille keskeiseen asemaan oli noussut myös asuinympäristön vaihdos, kuten väljempään, luontoa lähelle tai puhtaampaan asuinalueeseen muuttaminen. Kolmas tärkeä syy oli isomman asunnon tarve. Myös Lindgrenin tutkimuksessa oli noussut esille halu vaihtaa asumistyyppiä sekä asuinympäristöä parempaan sekä isomman asunnon tarve. (Kokko 2002, 72–73.)

Maahanmuuttajien tärkein asumissyyn lähimuuttoon oli ollut tarve päästä isompaan asuntoon. Ja suomalaisten tapaan, myös heidän asumisyhteyksiinsä oli liittynyt halu vaihtaa huonokuntoinen asunto parempikuntoiseen. Maahanmuuttajat sen sijaan eivät maininneet lainkaan motiiviksi halua muuttaa asumistyyppiä eli halua muuttaa pois kerrostalosta pientaloon tai omakotitaloon ja lähemmäs luontoa. Osa oli muuttanut kerrostalosta omakotitaloon, mutta tällöin ei puhuttu asumistyyppien vaihtamisesta vaan siitä, että haluttiin yleisesti hankkia isompi asunto. (Kokko 2002, 73.)

Turkuun muuttaneet maahanmuuttajat olivat saaneet tukea ensiasunnon hankintaan kaupungissa jo asuneilta sukulaisiltaan tai ystäviltään. Näin ystävien asuinpaikka vaikuttaa usein siihen, mihin päin kaupunkia uusi tulija sijoittuu. Maahanmuuttajat eivät tee paljoakaan harkintaa Turun asuinalueiden välillä ennen kuin he saapuvat sinne, vaan muuttavat asuinalueelle, mistä edes hieman halutunlainen asunto löytyy. Maahanmuuttajien eräänlaisina sisääntuloalueina Turkuun voidaan pitää kaupungin itäosassa sijaitsevat Lausteen ja Varissuon lähiöt, joissa asuu eniten maahanmuuttajia ja, joista helpoiten maahanmuuttajat ovat tuntuneet saada asuntoja. Kyseisillä alueilla vuokrataso on halvempi kuin monilla muilla alueilla. Saatuaan ensi asunnon edellä mainituista lähiöistä, maahanmuuttajat alkavat etsiä asunto muualta Turusta, mutta heidän Turun sisälle suuntautuvaa muuttoa ohjannee pääasiassa asuntojen tarjontatilanne maahanmuuttajille, hintataso sekä ystävä- ja sukulaissuhteet. (Kokko 2002, 86–87.)

Kokon tutkimustuloksista löysin lisää tärkeitä asioita tutkimustehtävääni ajatellen. Kantaväestön erityisesti lähimuuton motiiveissa oli esiintynyt halu muuttaa parempaan asuinympäristöön. Tarkemmin sitä ei määritelty kuin, että haluttaisiin muuttaa lähempänä luontoa tai puhtaampaan asuinalueeseen. Kokko arvelee, että joku kyseisiin tutkimuksiin osallistuneista suomalaisista on saattanut tarkoittaa tuolla parempaan asuinalueeseen muuttamisella halua muuttaa vain suomalaisten keskuuteen. Monen Kokon tutkimukseen osallistuneen maahanmuuttajan Turun sisäisen muuton motiivina oli ollut asuinalueen tai kerrostalon rauhattomuus. Syinä olivat olleet

huonot välit naapureihin, jotka olivat käyttäneet rassistista kieltä heitä kohtaan tai se, että alkoholisoituneet ihmiset oli koettu häiriöksi. Jotkut maahanmuuttajista olivat kokeneet muiden maahanmuuttajanaapureiden läsnäolon kielteisenä asumistekijänä ja halunneet sen vuoksi muuttaa. Heidän mukaansa maahanmuuttajakeskittymät ovat rauhattomia ja synnyttävät suomalaisissa rassistisia piirteitä. Toisille taas maahanmuuttajien runsas läsnäolo asuinalueella ei ollut ongelmana. Kaikista vähiten maahanmuuttajien alueellisista keskittymistä olivat pitäneet entisen Jugoslavian ja Neuvostoliiton alueilta saapuneet maahanmuuttajat. (Kokko 2002, 87–88.)

Kokko oli nostanut esille myös kuntien maksamat muuttoavustusten merkitystä erityisesti pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kuntien väliseen muuttoon. Suomessa muuttoavustusta voi saada henkilö, joka kuuluu toimeentulotuen piiriin ja muuttaa toiseen kuntaan tietyin perustein. Perusteina voivat olla muuttokohdekunnassa sijaitseva työ-, harjoittelu- tai opiskelupaikka tai esimerkiksi erityiset perhesyyt. Maahanmuuttajat saavat usein kunnalta jonkinlaista avustusta muuttaessaan pois. Perusteena on pääasiassa ollut sukulaisten asuminen muuton kohdekunnassa. Kokko kuitenkin korostaa tutkimukseensa viitaten, että jotkut kunnat tuntuvat maksavan muuttoavustusta maahanmuuttajille ilman selkeitä perusteitakin, sillä ainakaan osa hänen haastattelemiensa Turkuun muuttaneista maahanmuuttajista ei tiennyt, mitä edellä mainittuja perusteita heidän saamallaan muuttoavustuksella oli ollut. (Kokko 2004, 28.)

Pakolaisia vapaaehtoisesti vastaanotettuaan kunta saa valtiolta korvaukset heille kotouttamistoimenpiteiden tarjoamisesta kolmen vuoden ajalta. Kyseistä korvausta maksetaan vain pakolaisia ensimmäisenä vastaanottamalle kunnalle. Näin työttömän pakolaistaustaisen maahanmuuttajan muutettaessa toiseen kuntaan tuon kolmen vuoden sisällä, muuton kohdekunnan sosiaali- ja työvoimapalvelut ”kuormittuvat”. Kokko kertoo, kuinka vuoden 2003 ja 2004 vaihteessa lehdissä oli epäilty joidenkin kuntien tahallaan työntävän pakolaisia pois toisiin kuntiin maksamalla heille normaalia korkeampia muuttoavustuksia tai avustuksia ilman perusteita. Siinä yhteydessä oli puhuttu jopa ihmiskaupasta eli kaupankäynnistä maahanmuuttajilla. (Kokko 2004, 22–28.)

3.2.3 1990-luvun lama ja asuinalueiden haluttavuus

Joistakin pääkaupunkiseudun asuinalueista on muodostunut huone maine. Matti Kortteinen ja Mari Vaattovaara ovat esittäneet jo vuonna 2000 arvion, että erityisesti osa Itä-Helsingin suunnassa sijaitsevista lähiöalueista olisi sosioekonomista hyvä- ja huono-osaisuutta ajateltuna alikehityksen

kierteessä. Noihin alueisiin olivat myös etniset vähemmistöt keskittyneet. Kehityksen katsottiin johtuneen osittain arava-vuokra-asuntojen suuremmasta määrästä kyseisillä alueilla, kuten myös Itä-Vantaan osissa (vähävaraisten helpompi saada asunto), mutta osittain myös kyseisten alueiden alhaisesta haluttavuudesta. Hyväosaisten muuttoliikkeen Helsinkiin nähtiin suuntaavan muualle kuin itäisille alueille ja jonkun verran myös pois sieltä. (Kortteinen & Vaattovaara 2000, 122.)

Sosioekonominen heikentyminen ei kuitenkaan leimaa koko Helsingin itäistä aluetta vaan se keskittyy erillisiin, limittäisiin ja lomittäisiin *ruutuihin* itäisen alueen sisällä. 1990-luvun lamavuosina rakennettiin suhteellisen paljon arava-vuokra-asuntoja (kaupungin vuokra-asuntoja) ja niitä valmistui eniten Itä-Helsingin alueelle. Kortteinen ja Vaattovaara, viitaten heidän aikaisempaan tutkimukseensa (ks. Kortteinen & Vaattovaara 1999), esittävät, että arava-vuokra-asuntojen uustuotanto ei selitä sosioekonomisesti heikentyviä ruutuja, sillä yli puolessa heikentyviä ruutuja ei ole yhtään 1990-luvun alussa rakennettua rakennusta. Pohjoismaiden aikaisempiin kokemuksiin perustunut teoria alueen alikehityksen kierteestä, jonka mukaan fyysinen rappeutuminen, väestörakenteen yksipuolistuminen ja alhainen haluttavuus syöttävät kehämäisesti toisiaan, ei Kortteisen ja Vaattovaaran tutkimuksessa toteutunut. Heikentyvien eri alueiden ruutujen rakennustaso ja fyysinen kunto ei ollut muita ruutuja tai alueita huonompi. Näin alueellisiin heikentymiskierteisiin ei välttämättä tarvita fyysistä rappeutumista. (Kortteinen & Vaattovaara 2000, 122.)

Itäisen Helsingin eri alueiden huono maine oli syntynyt heti niiden valmistuttua 1960- ja 1970-luvulla. Halvalle maapohjalle rakentaminen oli johtanut siihen, että silloisesta kaupunkirakenteesta katsottuna sijainti oli etäinen. Kaukainen etäisyys silloisten huonojen liikenneyhteyksien ja palveluiden kanssa oli vaikuttanut siihen, että väestöpohjasta oli tullut keskimääräistä työväenluokkaisempi. Nämä seikat yhdessä silloisen toistuvan ja näyttävän julkisen arvostelun kanssa loivat alueelle huonon kuvan. Kaupungin parannettua alueen liikenneyhteydet ja palvelut, 1990-luvun laman heikentävä vaikutus oli kohdistunut voimakkaimmin juuri itäiseen Helsinkiin. Informaatiosektoriin perustunut nousu 1990-luvun loppupuolella oli nostanut Länsi-Helsinkiä itää enemmän ja näin idän maine ja haluttavuus kärsivät. (Kortteinen & Vaattovaara 2000, 122–123.)

Jo vuonna 2000 todettiin Kortteisen ja Vaattovaaran (2000) tutkimuksessa, että Itä-Helsingin eri asuinalueiden sisällä, ruututasolla, on alkanut keskittyä etnisiä vähemmistöjä. Ulkomaiset tutkimukset (Bolt & al 2010, 174) ovat osoittaneet, että vastaanottavan yhteiskunnan enemmistöön kuuluvien jäsenten oman alueellisen keskittymisen merkitystä ei useinkaan korosteta, vaikka se

liittyy vahvasti etnisten vähemmistöjen alueellisen keskittymän syntymiseen. ”Valkoisten” alueellista keskittymistä pidetään tuskin koskaan ongelmana, vaikka se on liittynyt erottamattomasti etnisten ryhmien ja vähemmistöjen alueellisen keskittymiseen (Phillips 2006). Esimerkiksi Alankomaissa etniset alueelliset keskittymät ovat muodostuneet pitkälti syntyperäisten hollantilaisten vahvaan taipumukseen muuttaa pois alueilta, joissa vähemmistöjen osuus on ollut suuri (Bolt & al. 2008; ks. myös van Ham & Feijten 2008).

Myös Ruotsissa tehdyissä tutkimuksissa on päädytty samanlaisiin tuloksiin. Özüekrenin (2003) tutkimus tuo esiin sen, kuinka alueilta, joissa asuu paljon maahanmuuttajia, eivät muutta pois ainoastaan ruotsalaiset vaan myös suomalaiset, jotka itse muodostavat maan suurimman maahanmuuttajaryhmän. Myös kantaväestön haluttomuus muuttaa suuren maahanmuuttajamäärän omaaville alueille vaikuttaa etnisen alueellisen keskittymän muodostumiseen ja tämä kyseisille alueille muuttamisen ”välttämistä” nähdään jopa merkittävämpänä tekijänä keskittymän syntyyn kuin poismuuttamisen (Bråmås 2006).

3.3 Teoriaa etnisyydestä, yhdenvertaisuudesta ja toiseudesta

Etnisyys

Tätä tutkimusta varten on siis haastateltu 45 maahanmuuttajaa yhdeksästä eri kieliryhmästä, viisi haastateltavaa per kieliryhmää, ja 12 romanian. Onko tarkoitukseni ollut tutkia maahanmuuttajien suhteen yhdeksää eri ”etnistä” ryhmää? Ei, vaan yhdeksää eri kieltä äidinkielenään puhuvia Suomeen viimeisten vuosikymmenten aikana muuttaneita ihmisiä. Etnisyyteen kuitenkin viitataan usein eri kieli- tai maahanmuuttajaryhmistä puhuttaessa. Tutkielmassani tutkin maahanmuuttajataustaisten ihmisten asumisen alueelliseen keskittymiseen vaikuttavia tekijöitä. Kuten luvussa 3 on tullut esille, samasta ilmiöstä käytetään yleisimmin käsitteitä, kuten etninen segregaatio tai etnisten ryhmien – tai vähemmistöjen segregaatio. Lisäksi puhutaan eri maahanmuuttajien alueellisesta segregoitumisesta ja vastaavasti romanien asumisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa valtion ja kuntien viranomaisia edistämään suunnitelmallisesti erityisesti etnistä yhdenvertaisuutta ja tällöin tarkoitetaan muiden muassa sekä maahan muuttaneiden eri ryhmien että romanien yhdenvertaisuutta. Mutta, mitä etnisyys on?

Etnisyydestä on monenlaisia määritelmiä, mutta useimmiten sillä viitataan tietyn ihmisryhmän yhteiseen kulttuuriin ja elämäntapaan, joka näkyy muiden muassa kielessä, uskonnossa, aineellisessa kulttuurissa kuten vaatetuksessa ja ruuassa, sekä kulttuurituotteissa, kuten musiikissa, kirjallisuudessa ja taiteessa (Johnson 195, 99). Steve Fenton valottaa käsitteen historiaa. Hänen mukaansa etnisyyden käsite otettiin käyttöön 1900-luvun loppupuoliskolla paikkaamaan siihen asti käytössä laajasti ollutta rodun käsitettä. Etnisyyden käsitteen sidoksista rodun käsitteeseen kertoo muun muassa se, miten ajatus jonkun ihmisryhmän yhteisestä alkuperästä, ikään kuin sukulaisuuden, nähdään usein liitettävän myös etnisyyteen. Tuo ajatus yhteisestä alkuperästä kytkee etnisyyden myös kansan tai kansakunnan käsitteeseen. Etnisyys kuitenkin eroaa kansakunnasta siinä, kun se useimmiten käsitetään tarkoittamaan pääosin vähemmistöjä, kun kansakuntien ”pääalle” on rakennettu suvereenia valtioita, kuten Euroopan kansallisvaltiot. (Fenton 2003, 51–72.)

Laura Huttusen mukaan yhteisen alkuperän liittäminen etnisyyteen kertoo korkeintaan arkiymmärryksen tuottamasta, olemuksellistavasta ymmärryksestä etnisyydestä. Silloin myös kulttuurisen ominaislaadun ajatellaan tekevän etnisistä ryhmistä sitä mitä ne ovat. Kyseisen ymmärryksen mukaan kulttuurinen sisältö tuottaa etniset ryhmät ja niiden väliset erot. Etnisyydestä ja kansalaisuudesta kuullaankin usein käytettävän sukulaisuuden metaforaa. Oletetaan, että ihminen syntyy ja sosialisoituu etnisen ryhmän jäseneksi niin kuin synnyttään perheeseen ja sukuun. Tämän näkemyksen haastamiseksi Huttunen esittääkin osuvan kysymyksen: ”Mikä on 20 vuotta maassa asuneen, uuden kotimaansa uuden kielen ja paljon sen kulttuurista omaksuneen maahanmuuttajan etnisyys?” (Huttunen 2005, 127–128.)

Tutkimuksessani etnisyyden käsitettä olen lähestynyt konstruktionistisesti. Huttusen mukaan konstruktionistisesti orientoitunut tutkimus painottaa kulttuurisen erityisyyden (erilaisuuden) saavan merkityksensä vasta suhteessa ryhmän kannalta merkittäviin toisiin, niihin joista erottaudutaan. Näin etnisyydessä on siis kyse suhteesta. Tietyt kulttuuriset tekijät tulevat elämän runsaudessa merkityksellisiksi eronteon välineiksi suhteessa muihin. Kuten identiteetit yleensä, toteaa Huttunen Stuart Hallin (1999) tapaan, myös etniset identiteetit ovat samuuden ja erojen jatkuvaa dynaamista tuottamista. Näin esimerkiksi monokulttuurisessa yhteiskunnassa, jota Huttusen mukaan ei todellisuudessa ole olemassa, etnisyyttä ei olisi, koska ei olisi ketään, josta erottautua ja jolle kulttuurista eroa suunnattaisiin. (Huttunen 2005, 128–129.)

Etnisyydessä on läsnä yhtä aikaa kaksi ulottuvuutta: yhtäältä kulttuurinen ja toisaalta poliittinen ja organisatorinen. Juuri tämä seikka tuottaa käsitteen määrittelyyn ja tulkintaan jatkuvasti erimielisyyksiä. Yksi varhaisimpia nimettyjä kiistoja Huttusen mukaan on väittely primordialistien ja situationalistien tai instrumentalistien välillä. Priordialistien mielestä etninen identifikaatio on ihmiselle ensisijainen, sitova ja syvälle tunteisiin juurtunut kuuluvuuden tunne, joka syntyy varhaisen sosialisoinnin (lapsuudessa) tuloksena ja säilyy läpi elämän suhteellisen muuttumattomana ja ohjaa näin ihmisen muita sitoumuksia. (Huttunen 2005, 129.) Petri Ruuska kertoo nationalismia käsitellessään primordialististen teorioiden sanovan, että kansat ovat olleet olemassa aina, ja kansojen kytkös syntymän kautta periytyvään etnisyyteen on vahva, ”luonnollinen”. Käsitteen perusajatus on Ruuskan mukaan biologinen polveutuminen eli koska suomalaisia on nyt, on heitä täytynyt olla olemassa aina. (Ruuska 2005, 212.)

Etnisyyden tilannesidonnaisuutta korostavat eli situationalistit ovat taas sitä mieltä, että etnisyys on vain yksi ulottuvuus ihmisen identiteeteistä, ja riippuu täysin tilanteesta, tuleeko se näkyväksi ja ohjaako se ihmisen valintoja ja toimintaa. Tilannesidonnaisuuden lisäksi instrumentalistit näkevät etnisyyden ennen kaikkea välineenä, jonka avulla kamppaillaan resursseista. (Huttunen 2005, 129–130.) Näkökulmani etnisyyteen vastaa situationalistien ja instrumentalistien kantaa. Siihen viitataan tutkimustulosteni esittelyluvussa 4.3.2 etnistämisen käsitteellä.

Ihmisten luokittelun lisäksi etnisyydessä on myös kysymys arjessa eletyistä kulttuurisista merkityksistä ja yhteisöllisyyden erilaisista muodoista. Eli luokittelu ja nimeämiset ovat etnisyyden yksi ulottuvuus, performatiivinen yhteisöllisyys toinen. (Huttunen 2005, 140.) Performatiivisuudella tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan sitä, kuinka asioita tuotetaan sanoilla ja teoilla. Etnisyyden performatiivisen yhteisöllisyyden ulottuvuutta tarkasteltaessa on ainakin maahanmuuttajien osalta otettava huomioon myös transnationaalinen (maiden rajojen yli tapahtuva) toiminta. Myös pakolaisina Suomeen tulleet ja tänne asettuneet, kuten bosnialaiset Huttusen esimerkissä, saattavat jatkuvasti olla tekemisissä lähtömaissaan oleviin sukulaisiin tai ystäviin, vieraillemalla siellä, seuraamalla lähtömaan politiikkaa ja pohtimalla usein myös paluun mahdollisuutta. Toisaalta taas he elävät arkeaan täällä, heillä on suomalaisia ystäviä, työtovereita ja myös aviopuolisoja, lapset syntyvät ja kasvavat täällä ja sosiaalistuvat osaksi suomalaista yhteiskuntaa. (Huttunen 2005, 148.)

Pyrin tutkielmani aineiston ja siihen liittyvän tärkeäksi katsomani etnisyyden käsitteen pohdiskelun avulla vastaamaan kysymyksiin, että voidaanko etnisyyttä tai erityisesti etnistämistä pitää yhtenä

maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueelliseen keskittymiseen vaikuttavista tekijöistä ja, mitä merkitystä etnisillä luokitteluilla on maahanmuuttajien kotoutumiseen.

Yhdenvertaisuus

Maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueellisen keskittymisen tutkimiseksi yhdeksi lähestymistavaksi olen valinnut myös oikeudellisen näkökulman. Tarkastelen yhdenvertaisuuden toteutumista maahanmuuttajien ja romanien asumisessa tausta-ajatuksena pohtia sen merkitystä haastateltujen maahanmuuttajien alueelliseen keskittymiseen. Useat aikaisemmat tutkimukset ovat korostaneet yhteiskunnan instituutionalisten tekijöiden ja asuntomarkkinoilla koetun syrjinnän merkitykset etnisten vähemmistöjen asuinaluevalintoihin. Tässä alaluvussa muotoilen tutkimuksessani käyttämäni yhdenvertaisuuden käsitteen. Luvussa 4 esittelen viranomais- ja järjestötoimijahaastattelussa esille tulleet näkemykset laajemmin rakenteellisista ja sosio-kulttuurisista tekijöistä ja alaluvussa 4.4. esittelen haastateltujen maahanmuuttajien näkemykset yhdenvertaisuuden toteutumisesta.

Oikeudellisen näkökulmani valintaan ovat vaikuttaneet myös seuraavat kaksi syytä: Ensinnäkin, Scheinin (1999, 224) kertoo Kaarlo Tuorin esittäneen väitöskirjassaan (1983) erittelyn, jonka mukaan valtiosääntöperiaatteet koskevat toisaalta yhteiskunnan ja valtion suhdetta ja toisaalta valtion elinten keskinäisiä suhteita. Mutta, valtiosääntö ei ”välittömästi” (tai ”suoraan”) sääntelee yhteiskunnan jäsenten välisiä suhteita vaan lähinnä perusoikeuksien kautta valtiosääntö saattaa välillisesti taata yhteiskunnan jäsenten keskinäisiä taloudellisia ja poliittisia suhteita yhteiskunnan syvärakenteeseen saakka ulottuvalla tavalla. Toiseksi Arajärven ja Sakslinin mukaan perus- ja ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota oikeuksien ja velvollisuuksien yhteisölliseen luonteeseen. Niin yksilön oikeudet kuin velvollisuudetkin toteutuvat vain yhteisössä. Perusoikeuksien ja oikeuksien arvioinnissa tulee ottaa huomioon oikeuksien keskinäiset suhteet ja yksilöiden väliset suhteet. Yksilön oikeuksien toteuttaminen tapahtuu aina suhteessa toisiin oikeuksiin tai toisen henkilön oikeuksiin ja niiden rajoittaminen on mahdollista toisen yksilön tai yhteisön hyväksi. (Arajärvi & Sakslin 2007., 47.)

Vuoden 2000 perustuslain 1 §:ään lisättiin lakia valmistelleen perusoikeuskomitean ehdotuksesta kolme uutta oikeushyvää tai perustuvanlaatuista arvoa: ihmisarvon loukkaamattomuuden

turvaaminen, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistäminen. (Arajärvi & Sakslin 2007, 51.)

Oikeudenmukaisuuden toteutumista yhteiskunnassa on mahdollista arvioida erilaisista oikeudenmukaisuusteorioista lähtien. Eri oikeudenmukaisuusteoriat ovat luonteeltaan joko muodollisia, oikeussääntöjen yhtäläistä (tai ”sokeaa”) soveltamista korostavia, tai aineellisoikeudellisia, lopputuloksen hyväksyttävyyttä korostavia. Eri teoriat painottavat myös eri tavoin yksilöllistä ja yhteisöllistä mittapuuta teon oikeudenmukaisuutta arvioitaessa. Suomen perustuslain 1 § ei tee valintaa eri oikeudenmukaisuusteorioiden välillä. (Scheinin 1999, 228–229.) Oikeudenmukaisuuden edistämällä on kuitenkin viitattu erityisesti yhdenvertaisuuteen sekä taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin. Oikeudenmukaisuuden edistäminen on liitetty pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon ja demokraattiseen oikeusvaltioon sekä julkisen vallan velvollisuuteen käytännön toimin huolehtia oikeuksien tosiasiallisesta toteutumisesta. Myös ihmisarvon loukkaamattomuus on sinänsä tasa-arvoisuus-oikeus, koska se asettaa ihmiset yhdenvertaiseen asemaan ja kyse on hyvin perustavanlaatuisesta oikeudesta. (Arajärvi & Sakslin 2007, 51.)

Oikeudenmukaisuudella on jo käsitteenä positiivinen arvovaraus, koska kaikkien voidaan sanoa kannattavan sitä ja pyrkivän sen toteuttamiseen. Siten se myös kuuluu yhteiskunnan suurimpiin tavoitteisiin. Oikeudenmukaisuuden sisällöstä sen sijaan ei aina olla samaa mieltä. Oikeudenmukaisuudella määritellään, millaisia eroja ja millä ehdoilla voidaan sallia yksilöiden välillä samanlaisissa ja erilaisissa olosuhteissa. Juuri tämä oikeudenmukaisuuden yhteiskunnallinen luonne sitoo sen myös tasa-arvon käsitteeseen. Yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta merkittävimmin mittaavia perusoikeuksia ovat yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja syrjinnän kieltö. Kaikkien yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja syrjinnän kieltö ovat nykyisin tärkeä osa niin perustuslakia kuin Suomea koskevia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Näiden oikeuksien ja periaatteiden merkittävyys johtuu siitä, että ne määrittävät kaikkien muiden perus- ja ihmisoikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamista. Ne koskevat yhtä hyvin esimerkiksi sananvapautta, oikeutta palveluihin, oppivelvollisuutta tai oikeutta saada osuutensa yhteiskunnan voimavaroista. (Arajärvi & Sakslin 2007, 47–48.)

Oikeudenmukaisuus on myös yleinen moraaliperiaate. Koetaan, että on oikein pyrkiä oikeudenmukaisuuteen. Vaikka tällöinkin joudutaan määrittelemään moraalien ja yleispätevän moraalien sisältö, voidaan ihmisarvosta lähtien kuitenkin edellyttää moraalinkin kannalta yhdenvertaista yksilöiden kohtelua ja eron tekemistä vain moraalisesti kestäville perusteilla ja

periaatteilla. Näin oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus liittyvät kiinteästi toisiinsa. Arajärveä ja Sakslinia lainaten vääryyden harjoittamista tuskin kukaan hyväksyy yleiseksi moraaliperiaatteeksi. (Arajärvi & Sakslin 2007, 48.)

Yhdenvertaisuuden käsite sisältää positiivinen erityiskohtelun -käsitteen. Positiivinen erityiskohtelu ilmentää omalta osaltaan yhdenvertaisuuden kytköksen oikeudenmukaisuuteen. Arajärven ja Sakslinin mukaan oikeudenmukaisuuden ydin on juuri siinä, että se sallii perustellut erottelut ja sen ongelma on, mitkä erottelut ovat hyväksyttäviä tai jopa tavoiteltavia (Arajärvi & Sakslin 2007, 47). Tutkimusaiheeni kannalta erityisen mielenkiintoinen on Arajärven ja Sakslinin perustuslakia valmistelleen perusoikeuskomitealta lainattu ajatus, että syrjintäkielto ei kiellä kaikenlaista eron tekemistä ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi edellä mainittuihin kiellettyihin syrjintäperusteisiin. Olennaista on se, voidaanko erottelu perustella hyväksyttävällä tavalla. Perusoikeuskomitean mukaan perustelulle olisi asetettava erityisen korkeat vaatimukset silloin, kun erottelu perustuu kiellettyyn erotteluperusteeseen. (mts., 57.)

Yhdenvertaisuuslain 7 §:ssä on säädetty erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteista. Kyseinen säännös mahdollistaa ja jossain tapauksissa jopa velvoittaa viranomaiset sellaisiin positiivisiin, määrätyn ryhmän asemaa ja olosuhteita parantaviin toimiin, joiden tavoitteena on parantaa tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Kyse on siis tukitoimenpiteistä, joita ilman joku ihminen tai ihmisryhmä voi joutua syrjinnän kohteeksi ja juuri syrjinnästä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi yhdenvertaisuuslaissa positiivista erityiskohtelua ei yhdenvertaisuuslaissa pidetä kiellettyinä menettelynä. Esimerkiksi on sallittua järjestää jollekin maahanmuuttajaryhmälle kielikoulutusta heidän työllistymisedellytysten parantamiseksi.

Oikeudellisesti oikeudenmukaisuutta voidaan tarkastella muodollisen, proseduraalisen (menettelyllisen) ja sisällöllisen oikeudenmukaisuuden lähtökohdista. Muodollisen oikeudenmukaisuuden perusajatus on antaa kullekin se, mikä hänelle kuuluu. Oikeudenmukaisuus toteutuu tällöin ansioiden mukaan. Ansion sisältö määritellään vapaasti ja oikeudenmukaisen lain hyväksyttävyys määräytyy sillä perusteella, että samaan ryhmään (sukupuoli, terveydentila, varallisuus tms.) kuuluvia kohdellaan samalla tavalla. Menettelyllinen oikeudenmukaisuus painottaa lain johdonmukaisuutta ja puolueetonta täytäntöönpanoa puuttumatta sen sisältöön tai muotoon. Arajärven ja Sakslinin mukaan näillä kahdella oikeudenmukaisuuskäsityksillä ei päästä kovin pitkälle, koska ne hyväksyvät lähes minkälaisen lopputuloksen tahansa. Kaksikko väittää, että

oikeudenmukaisuuden varsinainen sisältö muodostuu sisällöllisestä oikeudenmukaisuudesta. (Arajärvi & Sakslin 2007, 53.)

Sisällöllisessä oikeudenmukaisuudessa hyödykkeet ja rasitteet jakautuvat suoritusten tai tarpeiden mukaan. Jokaiseen tilanteeseen tulee soveltaa sisällöllisesti erilaista perustetta. Esimerkiksi äänioikeus jaetaan eri tavalla kuin sosiaaliturva tai verotus eri tavalla kuin kulttuuriset oikeudet. Vastaavan jaon yhdenvertaisuuden osalta Arajärvi ja Sakslin tekevät muodollisen ja sisällöllisen yhdenvertaisuuden välillä. Kaikista helpoin olisi menettelyllinen yhdenvertaisuus, mutta se sisältäisi korkeintaan menetelmän, jolla yhdenvertaisuutta toteutetaan. Silloin esimerkiksi mitattavissa olevilla ja mahdollisimman mitattavaksi tehdyillä kriteereillä ratkaistaisiin yhteisten, käytettävissä olevien voimavarojen jako. Sisällöllistä yhdenvertaisuutta arvioidaan lähtökohtien, voimavarojen jaon tai lopputuloksen yhdenvertaisuuden perusteella. (Arajärvi & Sakslin 2007., 53–54.)

Lähtökohtien yhdenvertaisuudessa yksilöt tulisi saattaa samalle lähtötasolle. Tämän jälkeen yksilön itsensä olisi hankittava tai saavutettava mahdollisimman suuri osuus voimavaroista tai voimavarat jaettaisiin tasan ottamatta huomioon yksilön lähtötaso. Asiallisesti näissä kahdessa on kyse muodollisesta yhdenvertaisuudesta. Lopputuloksen yhdenvertaisuudessa pyritään saamaan kaikki yksilöt voimavarojen rajoissa samaan asemaan tai ainakin tietylle vähimmäistasolle. Näin ollen yhteiskunnassa asetettu vaatimus yhdenvertaisuuden toteutumiselle riippuu oikeudenmukaisuuskäsityksestä tai sen tavoitteesta. (Arajärvi & Sakslin 2007, 54.)

Böckermanin ja Kangasharjun mukaan yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta voidaan lähestyä esimerkiksi mahdollisuuksien (opportunities) ja lopputulemien (outcomes) näkökulmista. Anlgosaksisissa maissa, kuten USA:ssa, oikeudenmukaisuuskäsitys korostaa mahdollisuuksien tasavertaisuutta, sillä jokaiselle kansalaiselle pyritään periaatteessa takaamaan yhtäläiset mahdollisuudet menestyä markkinatalouden asettamissa raameissa. Sen jälkeen, kun mahdollisuudet on luotu, lopputulemat riippuvat yksilöiden omista valinnoista eikä yhteiskunta ole siksi velvollinen niitä tasaamaan. Euroopassa ja erityisesti pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa vastaavasti oikeudenmukaisuuskäsitys on ainakin 1990-luvun lamaan saakka määräytyntä enemmän lopputulemien mahdollisimman tasapuolisen jakautumisen kautta. Tämä on edellyttänyt tasapuolisten menestymisen mahdollisuuksien lisäksi tulonsiirtoja, jotta yksilöiden valintojen jälkeen lopputulemat tasoittuisivat. (Böckerman & Kangasharju 2007, 198.)

Esimerkiksi talouden toiminnan lopputulemista ajatellen, anglosaksisissa maissa tulotason vaihtelu ihmisten ja alueiden välillä sallitaan enemmän kuin pohjoismaissa. Suomessa taloudellinen menestyminen ei periydy yhtä vahvasti kuin Yhdysvalloissa. Näin köyhemmistä lähtökohdista ponnistavat lapset voivat nousta helpommin tulohierarkiassa. Oikeudenmukaisuutta Suomen aluekehityksessä ja –politiikassa tarkastellessa Böckerman ja Kangasharju kuitenkin väittävät, että 1990-luvulta alkaen Suomessa olisi siirrytty alueellisten lopputulemien oikeudenmukaisuutta painottavasta politiikasta alueellisten mahdollisuuksien oikeudenmukaisuutta korostavan suuntaan tukemalla alueiden osaamisperustan ja innovaatioinfrastruktuurin rakentamista, ja jättämällä itse tuotantotoiminta entistä enemmän alueen omalle vastuulle. (Böckerman & Kangasharju 2007, 198–199.)

Syrjintä on Suomessa kielletty iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintää on välitön syrjintä, välillinen syrjintä, häirintä ja ohje tai käsky syrjiä. (Yhdenvertaisuuslaki 6 §.) Tutkimusaiheeni kannalta mielenkiintoinen on myös yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan 20.2.2009 lisätty kohta (Yhdenvertaisuuslaki 2 § 2 momentti kohta 4) etnisen alkuperän perusteella tapahtuvan syrjinnän osalta. Sen mukaan yhdenvertaisuuslakia sovelletaan myös silloin, kun kysymys on yleisesti saatavilla olevien asuntojen, muun irtaimen tai kiinteän omaisuuden taikka palvelujen tarjoamisesta yleisölle lukuun ottamatta yksityis- ja perhe-elämän piiriin kuuluvia oikeustoimia.

Tässä tutkimuksessa yhdenvertaisuuden käsitteellä viitataan syrjinnän kieltoon ja julkisen hallinnon velvoitteeseen tarjota ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet sen tarjoamiin erilaisiin palveluihin. Velvoittavuuden aspektilla tarkoitan sitä, että ihmisiä tulisi kohdella yhdenvertaisesti, heidän hakeutuessa koulutukseen, työhön tai hakiessaan erilaisia palveluita, kuten esimerkiksi kunnan vuokra-asuntoa, huolimatta heidän henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien mahdollistamisen lisäksi tutkimusongelmani kannalta tärkeään rooliin nousee myös lopputuloksen yhdenvertaisuus. Olennaiseksi tutkimukseni kysymyksenasettelun kannalta nousee asunnon saannin ohella kysymys haastattelemieni maahanmuuttajien ja romanien asuinalueen valinnan mahdollisuudesta. Vallitsi yhteiskunnassa kumpi oikeudenmukaisuuskäsitys tahansa – mahdollisuuksien tai lopputulemien oikeudenmukaisuutta painottava – on tärkeää pohtia ihmisten mahdollisuutta saada asunto, valita asumismuoto tai asuinalueesta, missä asua, oli kyse kaupungista tai kaupunginosasta.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon käsitteitä usein käytetään tarkoittamaan samaa asiaa, mutta tässä tutkimuksessani pidän ne erillään. Suomessa on, käsitykseni mukaan, totuttu ymmärtämään, että tasa-arvon käsitteellä viitataan useimmiten naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) määrittelee sukupuolten tasa-arvon yhdenvertaisuuslain tapaan (ks. Ahtela et al. 2006).

Toiseus

Kuten johdantoluvussa esitän, tutkimusongelmani kannalta olen nähnyt tärkeäksi tarkastella aiheitani myös erilaisuuteen suhtautumisen ja sen kohtaamisen näkökulmasta. Aloitan Zygmunt Baumanin pohdintoilla sosiaalisen etäisyyden käsitteestä sekä ”meidän” ja ”muiden” -erottelusta ja tuon erottelun vastakkainasettelusta. Varsinaisessa aineistossa haastateltujen arkea koskeneet vastaukset antoivat lisää aihetta tämän sosiologisesti tärkeän lähestymistavan valintaan. Tulkitsin, että haasteltujen asuinalueilla keskinäinen kanssakäyminen oli vähäistä eikä yhteisöllisyyden tunnetta vastausten perusteella näyttäneet esiintyvän. Toisin sanoen, haastatellut eivät pitäneet naapureinaan tai laajemmin asuinympäristöissään asuvat ihmiset omana yhteisönään. Mutta, kuten tulosteni esittelyluvusta lisäksi ilmenee, toisaalta suurin osa haastateltavista vastasi viihtyvänsä kotona.

Bauman aloittaa pohdintansa Adam Smithin toteamuksella, jonka mukaan ”sivistyneissä yhteisöissä henkilö on joka hetki riippuvainen lukuisten muiden yhteistyöstä ja avusta, vaikka hän ehtii elämänsä aikana häidin tuskin hankkimaan muuttaman ystävän”. Ihmissuvun muut jäsenet (niin menneet, nykyiset, kuin tulevatkin) näyttäytyvät yksittäiselle ihmiselle eri ominaisuuksissa. Jotkut heistä tapaamme usein. Olemme vuorovaikutuksessa heihin: juttelemme, jaamme tietomme tai keskustelemme meitä kiinnostavista asioista. Osa ihmisistä taas edustaa elämässämme funktioita. Keskinäinen kanssakäyminen heihin rajoittuu tietyn kiinnostuksen tai toiminnan puoliin. Funktioita edustavat esimerkiksi lääkärit, opettaja, myyjät ynnä muut. Ja lopulta on ihmisiä, joita emme tapaa juuri koskaan. Olemme kuulleet heistä ja tiedämme heidän olevan olemassa, mutta koska he eivät ole tärkeitä jokapäiväisen elämäni sujumisen kannalta, emme harkitse kommunikoivamme heidän kanssa. (Bauman 1997, 49–50.)

Bauman kertoo Alfred Schutzin joskus katsoneen, että jokaisesta yksittäisestä näkökulmasta katsottuna kaikkien ihmisten voidaan kuvitella muodostavan ikään kuin jonon tai jatkumon, jonka

mittayksikkönä on *sosiaalinen etäisyys*. Se kasvaa sitä mukaa kun sosiaalinen kanssakäyminen vähenee joko määrällisesti tai laadullisesti. Asettamalla itsemme (egon) tuon jonon alkupisteeksi, lähempänä meitä ovat kanssaihmiset, joiden kanssa olemme tekemisissä kasvokkain. Kanssaihmiset kattavat kuitenkin vain pienen osan suuremmasta sektorista, jota asuttavat aikalaisemme: ihmiset, jotka elävät samaan aikaan kuin me ja joita ainakin teoriassa voimme kohdata kasvokkain. Käytännön kokemus tällaisista aikalaisista tietenkin vaihtelee. Se ulottuu aina henkilökohtaisista kokemuksista tietoon, joka juontuu kyvystämme luokitella ihmisiä *tyypeiksi* – pelkiksi esimerkeiksi jostakin luokasta (vanhukset, eurooppalaiset, rikkaat, sotilaat ym.). Mitä kauempana jatkumolla jokin tietty paikka on, sitä yleisempää ja tyytellympää on tietoni ihmisistä, jotka täyttävät tuon paikan, samoin kuin heihin kohdistamamme reaktiot: henkinen asennoitumisemme heihin, jos emme tapaa, tai käytöksemme heitä kohtaan, jos tapaaamme. Bauman jatkaa, että aikalaistemme lisäksi ovat olemassa, ainakin henkisellä kartallamme, myös *edeltäjämme* (välittävät meille viestejä joita kutsumme traditioksi, jonka historiallinen muisti säilyttää) ja *seuraajamme* (joille jätämme traditiota, joka sisältyy siihen mitä yhdessä tai yksin rakennamme). Huomionarvoista on, ettei yksikään mainituista luokista ole ikuisesti muuttumaton: yksittäiset ihmiset voivat liikkua, siirtyä yhdestä luokasta toiseen, kulkevat kohti jatkumon sitä päätä, jossa me olemme, tai siitä pois päin, muuttuvat aikalaisista edeltäjiksi tai seuraajista aikalaisiksi. (Bauman 1997, 51–52.)

Tiheästi kansoitetuilla alueilla, kuten kaupunkien keskustoissa (kuten myös tässä tutkimuskohteena olevissa kaupunginosissa), olemme joka hetki fyysisesti lähellä valtaisa määrää ihmisiä, joihin meillä ei ole juuri minkäänlaista henkistä sidettä. Näin kaksi läheisyyden muotoa – henkinen ja fyysinen – eivät välttämättä limity. Baumanin mukaan henkinen tai moraalinen läheisyys koostuu kyvystämme ja toisaalta halustamme kokea *yhteenkuuluvuutta*: havaita toisten henkilöiden olevan kaltaisiamme subjekteja, joilla on omat tavoitteensa ja oikeus yrittää saavuttaa ne, joilla on samanlaisia tunteita kuin meillä ja samanlainen kysy kokea mielihyvää tai kärsiä tuskaa. Yhteenkuuluvuuden tunteeseen sisältyy, Baumania edelleen lainaten, *empatia*: kyky ja valmius kuvitella itsensä toisen ihmisen tilanteeseen, katsella asioita toisen ihmisen silmin. Siihen kuuluu myös kyky *myötäelämiseen*: toisen ihmisen ilosta nauttiminen ja hänen surunsa jakaminen. Tällainen yhteenkuuluvuus on varmin merkki henkisestä ja moraalisesta läheisyydestä. Yhteenkuuluvuus heikkenee ja katoaa lopulta kokonaan, kun välimatka kasvaa riittävän suureksi. (Bauman 1997, 52.)

Kaikkien niiden *erottelujen* ja *jakojen* joukossa, joiden ansiosta meidän on mahdollista havaita ”katkokset jatkuvuudessa”, havaita jakoja siellä missä muuten ei olisi, ja jakaa ihmiset luokkiin

jotka edellyttävät erilaisia asenteita ja erilaista käyttäytymistä, yksi jako on ylitse muiden. Sillä on enemmän vaikutusta toisten kanssa solmimiimme suhteisiin kuin kaikilla muilla jaoilla, joita elätelämme mielessäme ja sovellamme käyttäytymiseemme. Bauman tarkoittaa tällä jakoa ”meidän” ja ”muiden” välillä. ”Me” ja ”he” ei Baumanin mukaan viittaa vain kahteen erilliseen ihmisjoukkoon, vaan eroon kahden täysin toisistaan poikkeavan asenteen välillä – henkisen kiintymyksen ja antipatian väliseen eroon, luottamuksen ja epäluulon, turvallisuuden ja pelon sekä yhteistyöhalun ja riidanhalun väliseen eroon. (Bauman 1997, 52–53.)

”Me” edustaa ryhmää, johon minä (tai me) kuulun. Ymmärrän hyvin, mitä tässä ryhmässä tapahtuu ja koska ymmärrän, tiedän kuinka jatkaa, tunnen oloni turvalliseksi ja kotoiseksi. Tämä ryhmä on niin sanottu luonnollinen habitaattini, paikka jossa haluan olla ja johon palaan huojentuneena. Sen sijaan ”he” edustaa ryhmää, johon en joko voi tai halua kuulua. Näkemyksemme siitä, mitä tuossa ryhmässä tapahtuu, ovat sen takia hajanaisia ja hämäreitä. Tuskin ymmärrämme ryhmän käyttäytymistä, mistä johtuen emme yleensä osaa ennustaa mitä ryhmä tekee, jolloin siitä tulee myös pelottavaa. Olemme taipuvaisia epäilemään, että ”he” vastaavat epäilyksiimme ja inhoavat meitä yhtä paljon kuin me paheksomme heitä. Ajattelemme sen takia heidän toimivan etujemme vastaisesti ja pyrkivän aiheuttamaan meille pahaa, tuovan epäonnea sekä iloitsevan kurjuudestamme. (Bauman 1997, 53.)

Ero ”meidän” ja ”muiden” välillä on ymmärrettävissä paremmin myös erona *sisäryhmän* ja *ulkoryhmän* välillä. Tämä vastakkaisten asenteiden pari on Baumanin mielestä erottamaton: ei voi löytyä ”sisäryhmä” –tunnetta ilman ”ulkoryhmä” tuntemuksia. Tämän käsitteelliskäyttäytymisellisen vastakkainasettelun osapuolet täydentävät toisiaan, ovat toistensa olemassaolon ehtona ja saavat kaiken merkityksensä tuosta vastakkaisuudesta. ”He” eivät ole ”meitä”, ja ”me” emme ole ”heitä”. ”Meidät” ja ”heidät” pystyy ymmärtämään vain yhdessä, asetettuina vastakkain. Pidämme sisäryhmäämme ”meinä” vain siksi, että ajattelemme jonkin toisen ryhmän olevan ”heitä”. Tuon vastakkaisuuden ansiosta nuo ryhmät ovat meille ”todellisia”, ja se sisäinen yhteisyys ja eheys, jonka kuvittelemme niillä olevan, näyttää meistä uskottavalta. Vastakkaisuus on ennen kaikkea työkalu, johon tartumme piirtääksemme maailmankarttamme, se on luokitteluperiaate. Baumanin mukaan turvaudumme tuohon työkaluun tehdäksemme eron esimerkiksi kaltaistemme hyvin toimeentulevat ja oletettavasti kunnialliset veronmaksajat ”siipeilijöistä”, jotka haluavat elää toisten ihmisten kustannuksella. (Bauman 1997, 53–54.)

Sisä- ja ulkoryhmän -, ”meidän” ja muiden” –vastakkainasettelun esiintymisen piirteitä voidaan nähdä esimerkiksi siinä, kun sekä julkisuudessa että arkisissa tapahtumissa saatetaan usein kuulla puhuvan maahanmuuttajista ja kantaväestöstä ikään kuin ne olisivat omina ryhminä, mutta tutkimusongelmani kannalta on tärkeä se tosiasia, että niin kanta- kuin maahanmuuttajataustaiseen väestöön kuuluu erilaisia ihmisiä ja ryhmiä. Yksi ryhmä, mikä haastaa tuon ”meihin” ja ”heihin” tehtävän vastakkainasettelun ja paljastaa sen keinotekoisuuden ovat niin sanotusti muukalaiset. Pohdin muukalaisuuden käsitettä ja jatkan tässä luvussa aloittamani erontekojen merkityksen pohtimista luvussa 4.3 tulkitsemalla niiden avulla haastateltujeni näkemykset.

4 TULOKSET - TULKINTAA HAASTATELTAVIEN NÄKEMYKSISTÄ RAKENTEELLISISTA, SOSIO-KULTTUURISISTA JA MUISTA TEKIJÖISTÄ

4.1 Markkinamekanismit ja kunnallisten vuokra-asuntojen hakijoiden omat valinnat

Haastatellut asuntoviranomaiset vakuuttivat, että kaikki heidän asiakkaansa ovat samalla viivalla. Kaupungin asuntojen välityksessä hakijoiden nimiä ei katsota, vaan asunnontarve ja kiireellisyys merkitsevät. Viranomaistoiminnassa pyritään ottamaan hakijoiden toiveet mahdollisimman hyvin huomioon. Jos asiakas merkitsee asuntohakemukseensa, että haluaa asunnon vain tietyltä asuinalueelta, silloin asunto pyritään myös tarjoamaan sieltä. Herääkin kysymys: miten hyvin ”kaikki samalla viivalla” –toimintaperiaate toimii haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta ja onko sillä merkitystä eri maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueelliseen keskittymiseen? Pohdin tätä tarkemmin alaluvussa 4.3.4 ja luvussa 4.4.

Asuntopula ei anna mahdollisuutta asiakkaiden toiveiden täydelliseen huomioon ottamiseen, mutta viranomaisten mukaan sekä maahanmuuttajat että romanit saavat asuntopulaan nähden hyvin asuntoja, ja asunnot ovat pääkaupunkiseudulla kohtuullisen hyväkuntoisia, varsinkin jos niitä vertaa mihin tahansa muihin Euroopan suurkaupunkeihin. Maahanmuuttajista erityisryhmän asemassa asunnonhaussa ovat kiintiöpakolaiset. Heille on haastateltujen viranomaisten mukaan pystytty hyvin varaamaan asuntoja.

Haastatellut viranomaiset pyrkivät toiminnallaan välttämään maahanmuuttajien asumisen alueellista keskittymistä. Eri länsimaiden suurkaupunkien huonoja kokemuksia maahanmuuttajien keskittymisestä ei haluta Suomeen. Myönnetään, että on olemassa yksittäisiä kerrostaloja, kortteleita tai asuinalueita, jonne maahanmuuttajia on keskittynyt muita alueita enemmän, mutta viranomaisten mukaan se ei ole johtunut asukasvalinnasta. Todennäköisempänä syynä kehitykseen viranomaiset pitävät vallitsevaa asuntopulaa sekä maahanmuuttajien hakeutumista toistensa läheisyyteen. Esimerkkeinä omaan kieliryhmän läheisyyteen hakeutumisesta

viranomaishaastattelussa mainittiin pääosin somalin- ja venäjänkieliset. Viranomaiset korostivat, että on vaikea toteuttaa hajasijoittamispolitiikkaa silloin, kun se ensinnäkin on ristiriidassa asiakkaan toiveiden kanssa ja toiseksi, kun toivottuja asuntoja ei ole tarpeeksi tarjolla.

Hajasijoittamiselle haasteita luo myös se, että asuinalueilla asunto-omistajakanta on hyvin monipuolinen. Löytyy niin kaupungin kuin myös monien erilaisten yksityisten, voittoa tavoittelevien yritysten ja opiskelijasäätiöiden omistamia asuntoja. Muiden omistamien vuokra-asuntojen sijoittamispolitiikkaan kuntaviranomaiset eivät pysty vaikuttamaan. Oman omistamisen ja riittävän asuntotarjonnan turvin hajasijoittamista voidaan viranomaisten mukaan toteuttaa vain silloin, kun asuntohakemuksissa esiintyy kohdassa alueen toiveesta ”mikä tahansa”.

Viranomaiset korostivat, että maahanmuuttajien asumiseen liittyvissä haasteissa kysymys on laajemmin myös heidän integroitumisestaan yhteiskuntaan. Pelkästään asukasvalinnalla ja asuntopolitiikalla laajemmin on vaikeaa vaikuttaa monipuolisen asukasrakenteen muodostumiseen asuinalueille, ja yleisesti maahanmuuttajien integroitumiseen. Myös muiden viranomaisten kotouttamistoimenpiteitä tulee asuntoviranomaisten mukaan arvioida, esimerkiksi koulutukseen ja työllistymiseen tähtäävien palvelujen laatua.

Viranomaisten ja myös järjestötoimijoiden mukaan erilaisten palvelujen saatavuus ja sijainti ovat maahanmuuttajille tärkeitä asuinalueita valittaessa. Papinahon mukaan Espoossa olisi isoja asuntoja kerrostaloalueiden lisäksi myös pientaloalueilla, mutta niihin ei aina haluta muuttaa, kun ei niissä välttämättä ole tarvittavia palveluja. Näin asuntoviranomaiset ovat näin tarjonneet isoa vuokra-asuntoa myös pientaloalueelta. Tutkimusongelmani kannalta on mielenkiintoista pohtia, onko hakijan kieltäytyminen kyseisestä asunnosta johtunut ainoastaan palvelujen puutteesta tai vuokran hinnasta vai mahdollisesti yhteisöön kuulumisen tai siihen kuulumattoman tunteesta. Palaan tähän kysymykseen luvussa 4.3.1..

Kaupungin vuokra-asuntoja (arava-vuokra-asuntoja) on pääkaupunkiseudulla aina 1960-luvulta lähtien rakennettu pääosin halvimmille tonttimaille, millä on ollut vaikutusta myöhemmin alueesta muodostuneen kuvaan. On rakennettu kaupunkien ydinkeskustasta katsottuna reuna-alueille. Tämä asetelma tulee selvimmän esille Helsingissä, mutta ei niinkään Espoossa tai Vantaalla, missä ei ole yhtä suurta keskustaa.

Romanien asumista ja alueellista sijoittumista ohjaa kaupungin vuokra-asuntojen sijainnin ja palvelujen saatavuuden lisäksi heidän kulttuurinsa ja siihen liittyvät asumisen erityispiirteet. Viranomaisten mukaan romanasuttamisessa ei ole ollut ongelmia. He ovat saaneet hyvin asuntoja ja heidän kulttuuriset asumispiirteensä on otettu niin hyvin huomioon, kun se on ollut mahdollista lain puitteissa. On esimerkiksi hyväksytty tarjotusta asunnosta kieltäytymisperusteeksi se, että romanihakija on itse sanonut, ettei ota tarjottua asuntoa vastaan kulttuurisista syistä. Saatujen asuntojen kokoon lähes kaikki romanihaastateltavat olivat tyytyväisiä, mutta vain puolet heistä oli tyytyväisiä asuntonsa kuntoon, asunnonhakuprosessiin sekä eri palveluissa saamaansa kohteluun (jäljempänä lisää romanien asumisen erityispiirteistä).

Haastatelluista maahanmuuttajista kahdeksan omisti asunnon. Heistä seitsemän oli asunut Suomessa yli kymmenen vuotta. Nykyisessä asunnossa asumisen ajasta voidaan päätellä, milloin he ovat hankkineet omistusasuntonsa: asumisaika vaihteli alle vuodesta viiteen vuoteen. Näin vuokralla asumisen ajan perusteella voitaisiin haastatellut maahanmuuttajat ja romanit verrata pienituloisiin, pätkätyöläisiin tai mahdollisesti työttömiin yleensä nuorten aikuisten sijasta.

Osan haastateltujen maahanmuuttajien asuntomarkkinoiden tuntemattomuuteen viittäisi seuraava maahanmuuttajataustaisten järjestötoimijoiden kommentti ja samalla perusteluiden kautta se nostaa esille suomen kielen puutteen lisäksi myös maahanmuuttajien heterogeenisyyden:

”maahanmuuttajat eivät usein kieli ongelmien takia osaa etsiä oikeista paikoista asuntoa ja apua asumisongelmiin... Vammaisilla, iäkkäillä ja monilapsisilla perheillä eniten ongelmia” (kaksi järjestötoimijaa).

Haastateltujen viranomaisten mukaan pääkaupunkiseudulla on viime vuosikymmeninä lähes jatkuvasti ollut pulaa asunnoista ja erityisesti kaupungin vuokra-asunnoista. Esimerkiksi Vantaan kaupungin vuokra-asuntoihin on tällä hetkellä jonossa 5 000 hakijaa. Viranomaiset korostivat, että erityisesti maahanmuuttajien asunnonsaantia vaikeuttaa pula isoista asunnoista. Asuntopula näytti myös suurimmalle osalle haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista olevan tiedossa, koska he eivät kokeneet noin kahden vuoden pituisia jonotuksia asunnon saamisessa syrjintänä. Haastatelluista maahanmuuttajista reilu kolmannes piti kuitenkin ongelmana sitä, kun asuntoa oli jouduttu odottamaan liian pitkään siksi, koska perhekokoon nähden sopivaa asuntoa ei löytynyt. Asuntoviranomaisten mukaan kaupungin vuokra-asunnoissa ensisijalla ovat kiireellisimmässä asunnontarpeessa olevat, asunnottomat ja pienituloiset paikkakuntalaiset. Haastatelluista

maahanmuuttajista ja romaneista reilu kaksi kolmasosa oli täyttänyt ainakin yhden edellä mainituista kriteereistä.

Haastatellut asuntoviranomaiset ja järjestötoimijat korostivat markkinamekanismien vaikutukset ja niiden merkitykset sosiaaliselle asuntotuotannolle. Viranomaiset kokivat, että samaan aikaan, kun pitää huolehtia voittoa tavoittelemattoman asuntotuotannon (sosiaalinen asuntotuotanto) turvaamisesta, täytyy myös ajatella sitä, että niin valtio kuin kunnatkin tarvitsevat verotuloja. Kaupunkeihin tarvitaan veronmaksajia ja kuluttajia. Asuntopulasta, joka taustoittavan aineiston perusteella kohdistuu eniten sosiaaliseen tuotantoon, ei noin vain päästä eroon.

Asuntorakentamista varten vaaditaan poliittisia päätöksiä, mutta

”...poliittinen päätöshän on kompromissi, että se on tietysti tuota ristiriitaisten pyrkimysten kenttä ..et asuminen on iso bisnes, et se kannattaa muistaa, et siellä on paljon erilaisia intressejä: rakennuttajan, työvoiman, elinkeinopoliittisia intressejä, siellä on rahoitukseen liittyviä, rahoitusjärjestelmä, pankkitoimintaa ja ties mitä...”
(asuntoviranomainen)

Siitä, mihin suuntaan poliittiset päätökset rakentamisen suhteen näyttävät kallistuvan, antaisi viitteitä järjestötoimijoiden sekä joidenkin maahanmuuttajahaastateltavien usein toistama kommentti:

”rikkaille kyllä rakennetaan”.

Asuntorakentamiseen voidaan vaikuttaa, mikäli poliittista tahtoa riittää. Esimerkiksi Helsingin kaupunki omistaa yli 70 prosenttia maanpinta-alastaan. Kaavoituksen ja poliittisten päätösten avulla voidaan ohjata rakentamista ja siten estää keskittymisen syntyä tai niiden laajenemista. Haastatellun asuntoviranomaisen mukaan Suomessa on sen verran vähän maahanmuuttajia, että jos esimerkiksi Helsingissä olisi nyt 10 000–15 000 asuntoa enemmän, niin mistään maahanmuuttajaryhmästä ei puhuttaisi ”haasteellisena” eikä asumisen keskittymistä pääsisi välttämättä syntymään. Tällä hetkellä Helsingin kaupungin tavoitteena on saada sosiaaliseen asuntotuotantoon noin tuhat asuntoa vuodessa. (Helsingin asuntoviranomainen.)

Tähänastisesta maahanmuuttajien keskittymisen tasosta ei pääkaupunkiseudulla olla vielä kovin huolissaan, koska maahanmuuttajataustaisten asukkaiden osuuksia asuinalueittain tai palvelupiireittäin katsottuna ei pidetä suurina. Suurimpana huolena näyttää viranomaishaastattelujen perusteella olevan tällä hetkellä keskiluokan muuttaminen ympäristökuntiin, varsinkin Helsingin osalta. Siten kaupungeista vähenevät veronmaksajat.

Haastattelemi Vantaan kaupungin asuntoviranomaiset nostivat haastatteluissaan tutkimusongelmani kannalta lisää tärkeitä asioita esiin. Suurimmalla osalla maahanmuuttajista ei heidän mukaansa ole ongelmia asumisessa. Yleisesti ottaen maahanmuuttajien asumistoiveet eivät poikkea kantaväestöstä. Muuton alkuvaiheessa ”halutaan sen katon pään päällä ja perhekokoa vastaavan edullisen asunnon”. Palkkatyöhön päästessään heidän asumisuransa etenee, siirrytään parempitasoiseen vuokra-asumiseen tai hankitaan omistusasunto. Joidenkin politiikkojen maahanmuuttajakysymyksen erillisenä käsittelemisen korostamista ei pidetä perusteltuna, koska useimmiten kyseinen vaatimus kulminoituu vain pakolaisiin, ja heistä erityisesti kaukaa tulleisiin, ja sosiaalisten ongelmien yhteen kytkeytymiseen.

Nykyään lähes jokaisella asuinalueella pääkaupunkiseudulla on monipuolinen asunto-omistajakanta. Asuinalueen imagon määrittää haastateltujen Vantaan asuntoviranomaisten mukaan muiden muassa se, kuinka paljon alueella on kunnallisia vuokra-asuntoja. Lähes tabuna Suomessa pidetty asuinalueiden imagokysymys koskettaa myös maahanmuuttajien asumista. Asumismuodon Suomessa ajatellaan usein kertovan jonkun ihmisen statuksesta. Vuokra-asunnoissa vallitsee hierarkia, jonka ylimmällä tasolla on yksityisen omistama asunto, jossa asutaan osaketalossa ja alimpana on kunnallinen vuokra-asunto. Kantaväestössä katsotaan, että kunnallisessa vuokra-asunnossa asuvan ihmisen on täytynyt epäonnistua elämässään tavalla tai toisella. Asumismuodon arvotus ilmenee useimmiten happamalla äänensävyllä todettuun ”ai, sä asut kunnallisessa vuokra-asunnossa...”.

Asuinalueen yhden kerran saatuaan negatiivisen imagon, edellisistä syistä johtuen, siitä ei helposti Suomessa päästä eroon. ”Huono” asuinalueen imago saattaa leimata asuinalueelle myöhemmin muuttavia ihmisiä. Haastatellut Vantaan asuntoviranomaiset kertoivat esimerkin Vantaalta, kuinka Malminniitty on viimeiset kaksi vuosikymmentä ollut asunto-omistajakannaltaan samanlainen kuin muut alueet, mutta edelleen siellä nyt asuvia ihmisiä saattaa leimata yli kaksikymmentä vuotta sitten alueelta muodostettu ”huono” maine. Haastateltavat korostivat, että kunnallisissa vuokra-asunnoissa saattaa esiintyä keskimääräistä enemmän sosiaalisia ongelmia, kuten ei normien mukaan elämistä,

mutta myöskään omistusasunnoissa tai omakotitaloissa pientaloalueilla ei välttämättä kaikki asu yleisten normien mukaan.

Asuntoviranomaishaastattelujen perusteella näyttää siltä, että niin kantaväestöön kuuluvan kuin maahanmuuttajankin status on sitä parempi, mitä korkeammalla hänen asumisensa asumismuotojen hierarkiassa sijaitsee. Eli yhteiskunnassa suhtaudutaan kielteisesti ylipäättänsä kunnalliseen vuokra-asumiseen ja työttömyyteen ja yhä kielteistemmin niiden kahden yhdistelmään, olipa kyseessä Suomessa syntynyt tai maahan muuttanut ihminen.

KOTILO -projektissa pidettiin kantaväestön poismuuttamista ongelmana ja se nähtiin suurimpana syynä maahanmuuttajien keskittymien syntyyn. Myös haastatellut viranomaiset ovat huomanneet, että kun jonkin kerrostalon asukkaista maahanmuuttajia alkaa olla viidesosa, kantaväestö muuttaa pois. Tässä toteutuisi Anderssonin (1998) segregaaation synnyttämäksi muuttoliikkeeksi kutsuma muuttoliike eli kun alueen, tässä tapauksessa kerrostalon, maahanmuuttajien osuus asukkaista lähenee tai ylittää 20 prosenttia. Vapautuvia asuntoja ei voi pitää tyhjillään ja siten keskittymistä tapahtuu niin viranomaisten kuin maahanmuuttajienkin (haastattelujen perusteella) tahtomatta. Poismuuttamisen lisäksi on myös huomattu, ettei kantaväestö halua muuttaa alueille, joilla asuu suhteellisen paljon maahanmuuttajia.

4.2 Asumismuodon, lähiön imagon, palvelujen ja sosiaalisen verkoston merkityksistä

Varsinaisen tutkimusaineistoni perusteella maahanmuuttajien ja romanien vuokra-asuminen kohdistuu enemmän kaupungin vuokra-asuntoihin. Romaneista vain yksi ja maahanmuuttajista vain yhdeksän asui yksityisen vuokranantajan asunnossa. Näistä kymmenestä yksityisellä asuvista suurin osa kuitenkin asuisi mieluummin kaupungin vuokra-asunnossa. Muuttama haastateltava oli hakenut muualtakin asuntoa, mutta onnistunut saamaan vuokra-asunnon vain kaupungilta. Osa haastatelluista oli sitä mieltä, että yksityiseltä puolelta on vaikeampi saada asunto, vaikka olisi varaa maksaa kalliimpikin vuokra. Koettiin, ettei luoteta siihen, että vuokra pystytään maksamaan säännöllisesti. Kaupungin vuokra-asumista haastatellut pitivät turvallisempana asumismuotona, koska yksityisten vuokra-asunnoista saatetaan joutua milloin tahansa muuttamaan pois.

Jos vuokra-asuminen nähdään yhteiskunnassa asumisuraan astuvien nuorten suomalaisten ensimmäisenä ja väliaikaisena asumismuotona, voidaanko haastatellut maahanmuuttajat ja romanit verrata asuntomarkkinoiden näkökulmasta suomalaisiin nuoriin aikuisiin (18–29-vuotiaisiin) tai perhe-elämää vaihetta aloittaviin, 30–39-vuotiaisiin? Varsinaisen aineiston perusteella mitä todennäköisimmin ei. Maahanmuuttajien osalta muuton alkuvaiheessa vuokra-asunto on ymmärrettävästi ensimmäinen asunto. Kuitenkin valtaosa haastatelluista maahanmuuttajista oli asunut Suomessa vähintään kymmenen vuotta. Samoin romaneista nykyisessä asunnossaan suurin osa oli asunut noin kymmenen vuotta ja varsinkin nykyisellä asuinalueellaan (ja kaupungin vuokra-asunnoissa) jopa kolmen vuosikymmenen ajan. Kuinka kauan keskimäärin suomalaisilla esimerkiksi opiskelusta valmistuneilla (yli 30-vuotiailla), perhe-elämää vaihetta elävillä, menee omistusasunnon hankkimiseen? Omistusasuminen nähdään Suomessa sopivan vakiintuneeseen elämänvaiheeseen, kun taas vuokra-asuminen liikkuvaan ja muuttuvaan elämäntilanteeseen (Junto 2005, 51). Suurin osa haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista ei näytä liikkuneen paikaltaan ainakaan viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Tutkimusta varten haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien asumisen sisällöllisen yhdenvertaisuuden toteutumisen ja siten myös maahanmuuttajien alueellisen sijoittumisen kannalta tärkeään rooliin vaikutti asuntoviranomais- ja järjestötoimijahaastattelujen perusteella nousevan taloudellinen asema. Asuttaisiinko ”kohtuuhintaisissa” kaupungin vuokra-asunnoissa, jos olisi varaa valita muu asumismuoto? Siten olettaisi, että myös asuinalueen valinnan mahdollisuudet kasvaisivat. Kouluttautumis- ja työllistymismahdollisuudet näyttivät haastatteluille maahanmuuttajille olevan ne tärkeimmät syyt, miksi pääkaupunkiseudulla halutaan asua. Tästä voidaan päätellä, että heidän tavoitteenaan on myös taloudellisen asemansa parantaminen.

Palvelujen saatavuudella ja erityisesti lasten koulun sijainnilla on ollut merkitystä asuinalueita valittaessa, mutta haastattelujen maahanmuuttajien asuinalueen valintaan eniten vaikuttanut tekijä oli yleensä halu asua pääkaupunkiseudulla parempien kouluttautumis- ja työllistymismahdollisuuksien takia. Osa haastatelluista oli myös asunut koko Suomessa asumisen ajan nykyisellä asuinalueellaan. Myös asunnon saaminen mahdollisimman läheltä oman tai puolison työpaikkaa sisältyi useimpien vastauksiin. Vastajista ainoastaan yhdeksän (viidennes) sanoi muuttaneensa nykyiselle alueelle hyvien palvelujen takia.

Anderssonin (1998) teoria alueelliseen keskittymiseen vaikuttavista tekijöistä lähtee siitä, että alueelliset keskittymät ovat muuttoliikkeen tulosta. Haastateltavistani osa oli muuttanut

pääkaupunkiseudulle ja nykyiselle asuinalueelleen muista Suomen kunnista ja osa oli muuttanut useaan kertaan pääkaupunkiseudun alueen sisällä. Missä määrin sitten pitää paikkansa se viranomaishaastatteluissa usein korostettu ajatus, että ensinnäkin maahanmuuttajat ”yhtenäisenä” ryhmänä ajateltuna haluavat muuttaa asumaan toistensa läheisyyteen ja toiseksi, että se olisi yksi vaikuttavimmista tekijöistä keskittymisen syntyyn?

Haastatelluista maahanmuuttajista vain kahdeksan (noin 18 prosenttia) sanoi toivoneensa nykyiselle alueelle asumaan, koska siellä asui perheenjäsen tai tuttavaperhe. Perheenjäsenen läheisyyteen muuttaminen ei haastateltujen vastausten perusteella tarkoita sitä, että haluttaisiin muuttaa samaan kieliryhmään kuuluvien, saati muiden maahanmuuttajaryhmien läheisyyteen. Vastajista yhdentoista toiveena ei ollut muuttaa juuri nykyiselle asuinalueelle. Moni heistä kertoo ottaneensa asunnon vastaan vain, koska oli pakko. Toiset suostuivat muuttamaan nykyiselle alueelle, koska asunnon koko vastasi heidän toiveitaan. Myös nykyiselle asuinalueelle toivoneista (yhdeksän) iso osa oli halunnut alueelle, koska etukäteen oli tiennyt perhekokoaan vastaavan asunnon löytyvän.

Haastatelluista maahanmuuttajista osa kertoi ottaneensa asuntonsa vastaan nykyiseltä alueelta, koska oli pakko. Heistä san syynä oli ollut perheen kokoa vastannut asunto, mutta osa oli halunnut vain muuttaa pois pienemmältä paikkakunnalta, jossa oli ennen asunut. Syynä tuohon maan sisäiseen ja pääkaupunkiseudulle suuntautuneeseen muuttoliikkeeseen olivat olleet pienellä paikkakunnalla koetut kielteiset asenteet haastateltavan erilaisuutta kohtaan.

Asuntoviranomaishaastatteluissa mainittiin esimerkkeinä oman kieliryhmänsä läheisyyteen hakeutuvista ryhmistä somalin- ja venäjänkieliset. Kyseisistä kieliryhmistä haastatellut henkilöt eivät tue tätä asuntoviranomaisten käsitystä. Somalin- ja venäjänkielisistä haastateltavista vain kaksi viidestä (per kieliryhmä) piti omankielisten läheisyydessä asumista tärkeänä (voidaan puhua omalla kielellä tai autetaan toisiaan), mutta ei toivonut pelkästään omakielisistä koostuvaa asumalähiötä.

Myös Virtasen (2008) haastattelututkimuksen tulokset somali- ja venäjänkantaisten asumistoiveista pääkaupunkiseudulla osoittavat, että vaikka somalien maan sisäinen muuttoliike on voimakkaasti suuntautunut pääkaupunkiseudulle ja erityisesti Helsinkiin, somalit eivät pyri kuitenkaan etnisten keskittymien muodostamiseen. Halua asua omien sukulaistensa tai ystäviensä lähellä somalinkieliset eivät maininneet Virtasenkaan haastatteluissa syyksi pääkaupunkiseudun sisäisiin muuttoihin tai nykyiseen asuntoonsa. Somalien asumistarpeita kuvaavat hyvin suurten lapsiperheiden tarpeet: asunnon tarve kohdistuu suuriin asuntoihin, joita on niukasti tarjolla ja

lisäksi ovat epätasaisesti sijoittuneet eri alueille. Perhe ja suku ovat tärkeässä asemassa somalikulttuurissa ja se näkyy Virtasen mukaan somalien asuinpaikan valinnassa. Sosiaaliset verkostot ovatkin merkittävä syy somalien muuttoon pääkaupunkiseudulle heidän alkusijoituspaikkakunnistaan. (Virtanen 2008, 643–645.)

Maahanmuuttajien toistensa läheisyyteen hakeutumista voidaan näin tarkastella myös siitä näkökulmasta, onko asunnon haussa tarvittu apua, ja jos on, keneltä apua on saatu. Yli puolet tutkimustani varten haastatelluista maahanmuuttajista sanoi löytäneensä asunnon itse ilman kenenkään apua. Neljännes kertoi asunto- tai sosiaaliviranomaisten auttaneen ja myös maahanmuuttajajärjestön kerrottiin toimineen apuna (yksi haastateltava). Omaan kieliryhmään kuuluva tuttava oli avustanut asunnon haussa yhtätoista vastaajaa. Apua oli tarvittu suomen kielen puutteen takia.

Mielenkiintoiseksi kysymyksen asuinalueen valintatoiveista tekee myös se, että tutkimustani varten haastatelluissa maahanmuuttajien joukossa oli myös niitä, joilla asuntohakemuksen aluetoiveena oli ollut ”mikä tahansa”. Haastattelemani asuntoviranomaisten mukaan, kun tällainen kohta asuntohakemuksessa esiintyy, voidaan toteuttaa hajasijoittamispolitiikkaa. Ainakin kymmenkunta haastatelluista oli siitä huolimatta joutunut muuttamaan tutkimuskohteina oleviin kaupunginosiin. Osa vastaajista totesi jopa, ettei olisi halunnut nykyiselle asuinalueelle, koska se on

”maahanmuuttaja-alueita, jota ei voi pitää asumiskelpoisena ympäristönä”
(maahanmuuttaja).

Noin puolet haastatelluista maahanmuuttajista haluaisi muuttaa muualle (pääkaupunkiseudulla) asumaan. Halutaan muuttaa rauhallisemmalle asuinalueelle, ”kunnon ihmisten pariin” (maahanmuuttajataustainen haastateltava), palvelujen läheisyyteen tai kauniimmalle alueelle, mieluummin merenrannalle. Näin ollen ainakin osan tämän hyvin heterogeenisen maahanmuuttajaryhmän toiveet asuinalueesta vaikuttavat varsin tavanomaisilta kantaväestöön verrattuna. Luonnonläheisyys, rauhallisuus ja pientaloasuminen ovat kantaväestöön kuuluvien ihmisten keskeisimpiä asumistoiveita riippumatta alueesta, koulutuksesta, tulotasosta tai ammatillisesta taustasta (Kortteinen & al, 2005, 123–124; Tuominen & al. 2005).

Asuinalueen maineen merkitys näytti myös osalle haastatelluista maahanmuuttajista olevan tiedossa. Kaksi haastateltua, yksi Koivumäestä ja toinen Suvelasta, kertoivat, kuinka he eivät

ymmärtäneet, miksi asuinalueillaan on huono maine, kun ne heidän mielestään olivat hyviä asuinpaikkoja eivätkä kokeneet asumiseensa liittyvät ongelmat johtuvan juuri asuinalueestaan.

Anderssonin (1998) teorian mukaan maahanmuuttajien määrän ylittäessä tietyllä asuinalueella kaupungin keskiarvon alkaa etnistä segregaatiota synnyttävä muuttoliike. Osa kantaväestöön kuuluvista muuttaa pois esimerkiksi alueen huonon imagon vuoksi, joka taas voi syntyä esimerkiksi alueen koulujen resurssien riittämättömyydestä vastata vieraskielisten lasten erityistarpeisiin. Tämän nähdään laskevan koulun opetuksen laatua ja vaikuttavan siten negatiivisesti koulun ja laajemmin asuinalueen imagoon. Koska en haastatellut kantaväestöön kuuluvia ihmisiä, haastatteluaineistoni oli riittämätön vastaamaan tämän osittain kouluihin liittyvän tekijän vaikutuksista maahanmuuttajien asumisen keskittymiseen. Lisäksi haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista (n=57) vain alle puolella (26) oli lapsia asuinalueen kouluissa ja/tai alle kouluikäisiä lapsia kunnallisessa päivähoidossa tai kotihoidossa.

Kouluihin ja päivähoidojärjestelyihin oltiin pääosin tyytyväisiä. Kouluikäisten lasten vanhemmista (n=22) 18 oli tyytyväisiä kouluun: se on lähellä, opettajat ja rehtorit ovat hyviä, lapset ovat tyytyväisiä ja koulun ja kodin yhteistyö on hyvää. Lisäksi maahanmuuttajat olivat tyytyväisiä kouluun yleisesti sen vuoksi, että se on ilmainen. Sekä maahanmuuttaja- että romanivastaajat pitivät tärkeänä sitä, että lasten koulu sijaitsee lähiympäristössä. Joitakin syrjintään viittaavia kokemuksia tuli näiden haastateltavien (kouluikäisten vanhemmat) vastauksista esille, mutta kerron niistä tarkemmin alaluvussa 4.4.2.

4.3 Eronteot ja ennakkoluulot

Edellisessä luvussa tulkitsin haastateltujen maahanmuuttajien näkemykset alueelliseen keskittymiseen vaikuttaneista niistä rakenteellisista ja sosio-kulttuurisista tekijöistä, jotka nousevat useimmin esille aihetta koskevissa aikaisemmissa tutkimuksissa, siihen liittyvissä eri teorioissa ja tutkimukseni asuntoviranomais- ja järjestötoimijahaastatteluissa. Seuraavaksi tarkastelen haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien arkea koskeneita vastauksia erilaisuutta, sen kohtaamista ja sen kanssa elämistä koskevien teoreettisten käsitteiden kautta, kuten toiseus, etnisyys ja yhdenvertaisuus.

4.3.1 Ongelmia asumisen arjessa

Naapurisuhteet

Haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista kysyttiin ongelmista naapurien kanssa. Heistä kolmannes sanoi, että naapuriongelmia on ollut. Myös kaupunkien asunnonvälitystoimistoihin tulee usein, asuntoviranomaishaastattelujen perusteella, valituksia melusta ja muista asumista häiritsevistä tekijöistä. Ongelmista syntyvistä konflikteista saatetaan asumisneuvojen mukaan joutua häätöuhan alle. KOTILO -projektissa on sovitettu useita naapureiden välisiä riitoja.

Monikerroksisissa kerrostaloissa asumista ajatellen osa haasteltujen kuvailemista ongelmista voidaan pitää tavallisina, melua ynnä muuta, mutta osassa vastauksista esiintyi tutkimusongelmani kannalta mielenkiintoisia asioita. Vastausten perusteella asuinalueilla esiintyy ongelmia niin kantaväestön, eri maahanmuuttajataustaisten ryhmien kuin myös samaan kieliryhmäänkin kuuluvien kesken.

”...ongelmia on yllä olevan naapurin kanssa. Alussa, kun muutettiin tähän asuntoon olivat muunmaalaisia ja ajoimme pois valituskirjeellä. Sitten tulivat jotkut erimaalaiset, jotka metelöivät koko yön ja nyt yksi suomalaisperhe. Päivällä he ovat todella rauhallisia, mutta yöllä 12-5 välissä ovat todella levottomia. On tehty valitusta, mutta ei kukaan huomioi sitä, koska ovat suomalaisia. Miten saimme muunmaalaiset ja erimaalaiset pois, niin olisi kuulunut saada nämäkin pois, mutta ei, kun he ovat suomalaisia. Lisäksi hänen sukulainen asuu samassa rapussa ja hän on tiennyt, ettei me kestetä meteliä ja silti tuonut hänet meidän yläpuolelle. Minulla on monta lasta ja ei ole ikinä kukaan valittanut, koska olen pitänyt huolta siitä” (maahanmuuttaja).³

Yllä olevan naapuriongelmakuvauksen esittäneen vastaajan häätämensä perheet eivät kuuluneet omaan kieliryhmäänsä. Haastateltava näyttää arvostavan rauhallisuutta, mutta hänen sisäryhmäänsä ei näytä kuuluvan hänen nimittämänsä kansallisesti tai etnisesti eritaustaiset perheet. Yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitä kautta myöskään empatiaa ja myötäelämistä ei vastauksessa esiinny. Vastapuolen mielipidettä emme tiedä ja siitä herääkin kysymys: onko todellakin niin, että vaikka vastaajalla on useampi lapsi, ”meteliä” he eivät aiheuttaisi koskaan toisten naapurien

³ Tässä sitaatissa ”muunmaalaiset” ja ”erimaalaiset” ovat minun keksimiä peitenimiä vastaajan tunnistettavuuden välttämiseksi. Vastaaja oli nimennyt kyseessä olleiden kansalaisuudet.

mielestä? Mitä jos toiset kokisivatkin yhteenkuuluvuuden tunnetta eivätkä sen vuoksi valita tai yrittää häätää hänet pois?

”juoppoja ja pitävät välillä melua. He ovat myös valittaneet meidän ruuanlaitosta aiheutuneista tuoksuista...” (maahanmuuttaja)

Edellisen, mutta myös tämän jälkimmäisen sitaatin perusteella näyttää siltä, että ongelmat syntyvät siitä, kun vain toisen käyttäytyminen koetaan häiritsevänä ja vastaavasti oma käyttäytyminen oikeana (tai ”normaalina”). Jälkimmäisestä huomataan, että ruuanlaitosta ”aiheutuvat” hajut voivat riittää perusteeksi ongelman syntymiseen. Näiden molempien sitaattien perusteella näyttää siltä, että kyseiset vastaajat eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään. Kuten myöhemmin nähdään, haastatelluista maahanmuuttajista 16:lla ei ollut yhteyksiä kantaväestöön kuuluvaan naapuriin. Osan naapuriongelmiin kuvausten perusteella näyttää siltä, ettei osalla ole yhteyksiä kehenkään muuhun, maahanmuuttajataustaiseenkaan naapuriin. Vaikuttaa siltä, että jotkut olisivat kunnostautuneet häätämään naapureitaan.

”ovat maahanmuuttajia, jotka eivät ole onnistuneet ymmärtämään, mitä tarkoitetaan kotirauhalla tai siistiydestä. Meidän yläpuolella asuu muunmaalainen perhe, joka heittelee kaikenalaista roskaa parvekkeelta ja tietysti tippuvat minun parvekkeelle. Hiljaisuus täällä tarkoittaa yhtä kuin disko, siisteys yhtä kuin likaisuus. Hissit eivät ole toimineet moneen vuoteen...kun ne vielä toimi, lapset leikkivät niillä vaikka monesti suomalaiset yrittivät selittää, ettei se ole sallittu, kukaan ei ottanut vakavasti. Pesutuvassa ei tarvitse varata aikaa, koska siellä käy kuka tahansa pesemässä vaatteensa ilman ajanvarausta. Samoin pesukoneesta saattavat ottaa vaatteitasi kesken pesua pois ja pistää omat. Pihassa ei kannata viettää aikaa, koska siellä on enemmän roskaa kuin roskakorissa. Yhdellä sanalla kuvattuna asuinalueemme on viidakko”
(maahanmuuttaja)⁴

Tyypittelyä, yleistämistä ja ennakkoluuloja. Tässä yllä olevassa sitaatissa ainakaan vastaajan asennoituminen talossaan asuviin muihin ihmisiin ei jää epäselväksi. Hänen kuvaamiaan ongelmiksi koettuja asioita en kuitenkaan epäile. Olennaisena kuitenkin koen sen, ettei kyseinen haastateltava näytä luokittelevan itseään kuuluvan maahanmuuttajiin (tai maahanmuuttajaryhmiin) vaan

⁴ tässäkin sitaatissa ”muunmaalainen” on minun antama peitenimi

pikemminkin kantaväestöön. Sitaatista on huomattavissa myös vastaajan tyytymättömyys asuintalonsa kuntoon ("hissit eivät ole toimineet moneen vuoteen"). Näköjään pääkaupunkiseudun lähiöistä löytyykin huonokuntoisia asuntoja.

Baumanin mukaan jotkut ihmiset ovat taipuvaisempia ennakkoluuloihin kuin toiset ja hän kutsuukin heitä *autoritaarisiksi persoonallisuuksiksi*. He ovat erityisen alttiita jakamaan maailman ehdottomiksi ja muuttumattomiksi vastakkaisuusiksi, ja vastustamaan intohimoisesti kaikkia, jotka ovat tai näyttävät olevan erilaisia kuin he. (Bauman 1997, 62.)

"eräs nainen vihaa ulkomaalaisia, ja on lähettänyt postilaatikkoon uhkakirjeitä"
(maahanmuuttaja)

Tällainen asettelu paljastuu rasisina asenteina ja toimintana – tai, yleisemmällä tasolla *ksenofobiana*, pelkona kaikkena "vierasta" kohtaan. Palaan ksenofobian käsitteeseen vielä luvussa 4.3.4. Toiset taas pystyvät elämään onnellisina laajankin elämäntapakirjon kanssa ja suvaita valtaviakin eroja. Bauman kuitenkin korostaa, että se minkä sanomme olevan seurausta autoritaarisesta persoonallisuudesta, johtuukin itse asiassa *sosiaalisesta tilanteesta*⁵, johon tuollaiset persoonallisuudet ovat ajautuneet. Ennakkoluuloisten ihmisten elin- ja toimintaympäristöön liittyvien ennakkoluulojen määrän ja vahvuuden vaihteluita on jo paljon helpompi selvittää. (Bauman 1997, 62–63.)

Ennakkoluulolla Bauman tarkoittaa sitä, että kieltäydytään uskomasta, että ulkopuolisen ryhmän jäsenillä⁶ voisi olla hyveitä, ja usein niihin liittyy taipumus suurennella ulkopuolen jäsenen todellisia tai kuviteltuja paheita. Ennakkoluulot paljastuvat Baumanin mukaan myös kaksinaismoraalina. Se minkä sisäryhmän jäsenet katsovat oikeudekseen, on ulkoryhmän jäseniin kohdistettuna osoitus armosta ja hyväntahtoisuudesta. Tutuissa ja turvallisissa elinolosuhteissa nopeasti tapahtuva suuri muutos useimmiten synnyttää turvattomuuden tunnetta, ja se johtaa Baumanin mukaan taipumukseen "ostaa" ajatus sisä- ja ulkoryhmän välisistä jyrkistä rajoista ja vartioida sisäryhmän yhtenäisyyttä ulkoryhmän muka tarjoamaa uhkaa vastaan. Kun tilanne muuttuu yhä epävarmemmaksi ja vaikeammaksi ennustaa, on se tapana kokea vaaralliseksi ja pelottavaksi. Saatetaan tuntea pakottavaa tarvetta puolustaa "vanhoja tapoja" ja siitä kumpuava "agressio" suunnataan tulokkaisiin. Tulokkaat ovat kaiken lisäksi erilaisia: heillä on oma

⁵ huom! haastateltujen asuinalueet – pienituloisuus, sosiaalinen vuokra-asuminen - leimaautuminen ym.

⁶ Bauman itse käyttää esimerkissään termiä *vihollinen* (katso Bauman 1997, 60–61.)

elämäntyyliä, minkä vuoksi he ovat konkreettisia muutoksen ruumiillistumia. (Bauman 1997, 63.) Tätä kaikkea edeltää suurten sisäryhmien tekemisen vaihe ja niiden luomiseen tai rakentamiseen käytetyt keinot.

Sisäryhmän ja ulkoryhmän vastakkainasettelu määrittelee vastakohtaparien osapuolet. Myös kummankin osapuolen *identiteetti* juontuu nimenomaan siitä, että katsomme sen asettuneen vastakkain toisen osapuolen kanssa. Baumanin mukaan ulkoryhmä on juuri se kuvitteellinen vastavoima, jonka sisäryhmä tarvitsee identiteetilleen, eheydelleen, sisäiselle solidaarisuudelleen ja emotionaaliselle tasapainolleen. Valmius toimia yhdessä sisäryhmän piirissä tarvitsee tukipuuta, jollaiseksi kelpaa kieltäytyminen toimimasta vastustajan kanssa. Bauman korostaa, että sellaista ryhmää, joka todella käyttäytyy niin kuin ulkoryhmän odotetaan käyttäytyvän, ei ole missään. Bauman erottaa kaksi sisäryhmän tyyppiä. Ensimmäisen tyyppin sisäryhmät ovat kooltaan suhteellisen pieniä, sellaisia, jossa on fyysistä tai henkistä läheisyyttä, toistuvia tapaamisia, jatkuvia kanssakäymisiä tai päätymistä kasvokkain. Ihanneperhe voi olla yksi esimerkki tästä sisäryhmän tyyppistä. (Bauman 1997, 55–58.)

Luokka, sukupuoli ja kansakunta ovat esimerkkejä toisen sisäryhmien tyyppistä. Tällaisten suurten sisäryhmien, kuten suomalaisuuden, yhtenäisyys hahmottuu enimmäkseen niiden mielissä, jotka pitävät ryhmiä ”meinä”. Ne ovat täysin *kuvitteellisia yhteisöjä* (imaginary communities) tai pikemminkin kuvitteellisia *yhteisöinä*. Koska näitä suuria ryhmiä ei pidä koossa kasvokkaisuuden elementti, niistä ei tule sisäryhmiä itsestään. Niistä täytyy *tehdä* sisäryhmiä. Luominen edellyttää aktiivista toimintaa ja sitä, että vastakkainen todistusaineisto kielletään, leimataan vääräksi tai yhdenmukaiseksi. (Bauman 1997, 58-60.)

Kantaväestöön kuuluvia asukkaita ei tutkimusta varten haastateltu, mutta heitä haastateltaessa jatkossa olisi mielenkiintoista testata hypoteesia, jonka mukaan ongelmat alueilla, joissa asuu maahanmuuttajien muita alueita enemmän, syntyvät usein turhista asioista:

”kantaväestössä on tendenssiä kontrolloida kaikki... pesutupaa myöten” (Helsingin asuntoviranomainen).

Asumisen ongelmista keskittymäalueilla on KOTILO-projektin koordinaattorin mukaan vahingollista ylläpitää maahanmuuttajakategorisointia, koska asukkaita he ovat siinä missä muutkin. Yleisimpiä, osaa maahanmuuttajista koskevia ongelmia ovat asumisneuvojen mukaan

vesiongelmat ja asuntojen kulumisen normaalia nopeammin. KOTILO -projektissa on huomattu samaa, mutta korostetaan, että suurperheen asuttaman asunnon kulumisen tavallista nopeammin on ymmärrettävää. Joensuun mukaan tulisi ensinnäkin pohtia, tulisiko asunnon kulumista määritellä uudestaan ja toiseksi, opastetaanko maahanmuuttajia tarpeeksi asunnon huollosta.

Kuten aiemmin on tullut esille, kolmasosa haastatelluista sekä maahanmuuttajista että romaneista ei ollut tyytyväisiä asuntonsa kuntoon. He valittivat, ettei heidän asuntojaan remontoita ja sen koettiin johtuvan syrjinnästä. Asuntojen kulumisen ja niiden kunnostamattomuus johtavat taas uusiin ongelmiin: remontteja yritetään tehdä itse. Kun riittävää ammattitaitoa ei välttämättä ole, menee asunto siten vain entistä huonompaan kuntoon, näin arvioivat haastatellut asumisneuvojat.

Ongelmia asumisessa näyttää siis varsinaisen aineiston perusteella olevan ainakin kolmanneksella vastaajista. Haastatelluista järjestötoimijoista kaksi kertoivat, että heidän järjestöihinsä maahanmuuttajat tulevat lähes jatkuvasti pyytämään apua asuntoon ja asumiseen liittyvissä ongelmissa.

”...ihan kuin oltais asunnonvälitystoimisto” (järjestötoimija)

Yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitä kautta asuinalueensa yhteisöön kuulumista ei ainakaan kolmanneksen haastateltujen asuinalueella asuvien keskuudessa näyttänyt esiintyvän. Seuraavassa luvussa sitten esittelen, miten muulla tavalla haastateltavien arkea asuinalueellaan koskeneissa vastauksissa esiintyi sisäryhmän tunnetta tai pikemminkin sen puuttumista.

Kanssakäyminen vähäistä

Maahanmuuttajilta ja romaneilta kysyttiin yhteyksistä kantaväestöön naapurustossa, työelämässä, ystäväpiirissä ja vapaa-aikana, kuten esimerkiksi harrastuksissa. Vastausten perusteella aika monella maahanmuuttajalla oli ainakin jonkintasoisia yhteyksiä kaikilla kysytyillä elämänalueilla: naapurustossa 29, työelämässä 31, ystäväpiirissä 33 ja muualla 28. Reilulla kolmanneksella (16) ei sitä vastoin ollut yhteyksiä kantaväestöön kuuluviin naapureihin, kuten edellisessä luvussa tuli esille. Romaneilla sen sijaan kaikilla oli yhteyksiä kantaväestöön lähes kaikilla edellä mainituilla elämänalueilla.

Tämän kysymyksen myönteisiin vastauksiin olen suhtautunut pienellä varauksella, koska ”yhteyksillä” on saatettu ymmärtää erilaisia asioita. Ehkä ystäväpiirissä ja työelämässä kysymys yhteyksistä voi kulttuurista riippumatta olla helpommin ymmärrettävissä, mutta naapurustossa sen sijaan ehkä ei. Kun ajatellaan ”pieneen” yhteisöön kuulumista ja siinä kuuluvaa esimerkiksi jäsenten keskinäistä juttelemista, koin erään romanihaastateltavan ajatuksen naapuruussuhteesta tärkeänä tutkimusongelmani kannalta. Kyseinen haastateltava ei pitänyt yhteytenä naapuriin sitä, että kohdatessa tervehditään korkeintaan päätä nyökkäämällä. Baumanin mukaan niiden ihmisten kanssa, jotka eivät ole tärkeitä jokapäiväisen elämämme kannalta, emme kommunikoi heidän kanssaan. Omistamme heille korkeintaan *ohikiitävän ajatuksen*. (Bauman 1997, 50–51.) Olisiko tuo ohikiitävä ajatus verrattavissa haastateltavan mainitsemaan pään nyökkäämiseen kohtaamistilanteessa?

Yli puolet haastatelluista maahanmuuttajista ei ollut mukana minkäänlaisessa asukastoimintamuodossa. Suurin osa vastasi, ettei sellaiseen ole aikaa, koska käy töissä. Tästä voisi päätellä, että useimmat haastatelluista käyvät töissä, vaikka työllisyystilannetta tutkimuksessa ei suoranaisesti selvitettykään. Osa asukastoimintaan osallistumattomista koki, ettei ole niihin tervetullut, kun ”siellä juodaan ja puhutaan omia”. Tässä olisi jälleen yksi esimerkki sisäryhmän ja ulkoryhmän vastakkainasettelun esiintymisestä. Romaneista vain kaksi oli mukana asukastoiminnassa. Konkreettisenä esteenä osallistumiselleen osa maahanmuuttajista näki myös suomen kielen puutteen.

Kysymyksessä asukastoimintaan osallistumisesta mainittiin esimerkkeinä asukasyhdistykset, talonyhtiökokoukset ja pihatalkoot. Voi olla, että ainakin osa ”kyllä” -vastanneista (20) haastatelluista maahanmuuttajista vastasi myöntävästi, koska he ovat saattaneet osallistua joskus pihatalkoisiin. Vastauksista nousi esille myös se, että haastatelluista (maahanmuuttajista) yhdeksän ei tiennyt asukastoiminnasta ylipäänsä mitään. Ajattelivat, että se kuuluu jonkun muun, esimerkiksi talonmiehen työhön.

Maahanmuuttajista vielä harvempi, vain viisi, oli mukana muussa toiminnassa asuinalueellaan, esimerkiksi kerho- tai yhdistystoiminnassa. Vastaajista noin kolmannes perusteli ”mihinkään” toimintaan osallistumattomuuttaan sillä, ettei asuinalueella ole mitään toimintamahdollisuuksia. Haastatelluista maahanmuuttajista vain neljännes harrasti asuinalueella jotakin, romaneista vastaavasti yli puolet (lenkkeilyä, uintia ym.).

Asumisneuvojen mukaan maahanmuuttajien asukasdemokratian käsite on usein outo. Maahanmuuttaja- ja romanahaastattelujen perusteella asukas- ja muuhun toimintaan asuinalueella osallistuminen näyttää vähäiseltä, ja siten asukasdemokratiaan osallistumisen voidaan todeta olevan heikkoa, mutta syyt siihen eivät aineiston perusteella näytä olevan kovin yksiselitteisiä.

Vuoden 2004 asukasbarometrin⁷ tuloksena esitetään, että yhteisöllisyys asuinalueella parantaa viihtymistä, turvallisuutta sekä muista ihmisistä ja ympäristöstä huolehtimista. Asuinalueen yhteisöllisyydestä kertovat naapurien kanssa juttelun yleisyys sekä asuintalon pihatalkoisiin tai – tapahtumiin osallistuminen. Tutkimukseen osallistuneista 39 prosenttia jutteli naapureidensa kanssa lähes päivittäin ja melkein saman verran (noin 39 prosenttia) viikoittain. Kaikkein tiiveimmät naapuruussuhteet olivat pari- ja rivitaloissa asuvilla, joista yli puolet juttelee naapureiden kanssa lähes päivittäin. Vähiten juttelevat kerrostalovaltaisilla alueilla ja vuokra-asunnoissa asuvat, mihin tutkimuksen mukaan vaikuttaa myös suurempi asukasvaihtuvuus kuin pientaloissa ja omistusasunnoissa. (Strandell 2005, 74–75.)

Kerrostaloissa asuneista vain alle kolmannes oli osallistunut pihatalkoisiin ja muihin talontapahtumiin ja tapahtumia järjestetäänkin niissä vähemmän kuin pari- ja rivitaloissa, joissa asuneista kaksi kolmasosa oli osallistunut. Omistusasujat olivat selvästi aktiivisempia kuin vuokralla asuvat, mihin vaikuttaa talotyyppierojen lisäksi omistusasujien pidempi asumisaika ja sitoutuminen asuinpaikkaan. (Strandell 2005, 76.)

4.3.2 Etnisyys ja etnistäminen

Kuten alaluvussa 3.3 olen tuonut esille, katson etnisyydessä olevan kyse sekä luokittelujärjestelmästä että performatiivisesta yhteisöllisyydestä. Haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien arkea koskeneissa vastauksissa nämä kaksi etnisyyden ulottuvuutta tulivat hyvin esille. Naapuriongelmaa kuvatessaan haastatellut joko itse käyttivät muista tai kertoivat heihin kohdistuneista etnisistä nimityksistä ja luokitteluista. Haastateltujen lähes täysin puuttuvat naapuruussuhteet, vapaan ajan viettotavat, kuten perhetuttavissa tai ystävien luona kylässä käyminen ja kotona viihtyminen muun muassa television katselun muodossa, kertovat ehkä yhteisöllisyyden tunteen puutteesta itse asuinalueella, mutta ne antavat viitteitä taas haastateltujen performatiivisesta yhteisöllisyydestä.

⁷ ympäristöministeriön viiden vuoden välein tekemä tutkimus

Huttusen mukaan luokittelusysteeminä etnisyys rakentuu kahdella kentällä. Yhdellä julkinen valta, kansallinen tai ylikansallinen, määrittelee etnisyyttä nimeämällä ryhmiä ja määrittelemällä niiden rajoja. (Huttunen 2005, 138.) Myös tähän olen viitannut etnistämisen käsitteellä. Suomen perustuslaissa oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin sanotaan seuraavasti:

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. (PL 17 §)

Yhtälailla kaikki mainitut lauseet koen tärkeinä tutkimusaiheeni kannalta, mutta erityisen huomionarvoisia ovat viimeisessä kappaleessa kirjatut. Siinä nähdään, miten esimerkiksi saame- ja viittomakieli on turvattu paremmin romanikieleen nähden. Romanian osalta kuitenkin sanotaan, että heillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Suurin osa romanihaastateltavista myös vetosi tähän heidän perustuslailliseen oikeuteensa kulttuurinsa ylläpitämiseen toivoessaan viranomaisilta heidän kulttuurinsa parempaa huomioon ottamista, kaikkine asumiseenkin liittyvine asumispiirteineen. Haastattelujen perusteella romanikulttuuri näytti ainakin asumisen osalta voivan pääosin hyvin.

Vaikka omasta näkökulmastani myös romanit kuuluvat kantaväestöön, haastattelutilanteessa heillä ei näyttänyt olevan ongelmia romanina identifioituessaan vaan pikemminkin päinvastoin. Kibria (2000, 80) viittaa etnistämisen (ethnicization) käsitteellä sellaisiin prosesseihin, joissa aiemmin rodullistetut ryhmät alkavat tuottaa yhteiseen alkuperään ja kulttuuriin kytkeytyvää etnistynyttä identiteettiä erotuksena ulkonäköön tai perimään kytkeytyvästä luokittelusta. Romaneihin

kohdistunutta julkisen vallan politiikkaa pitkältä aikaväliltä (noin 1500-luvulta nykypäivään) kun tarkastelee, (ks. Pulma 2005, 369–401; Mattila 2005, 402–452) nykyinen tilanne Suomen romanien, miksi he haastatteluissakin usein itseään kutsuivat, romanina identifioituminen ei ihmetytä.

Näyttääkin siltä, sekä haastattelujen että tähän asti pohdittuun etnisyyden käsitteen perusteella, että myös romanit ovat olleet suomalaisen identiteetin rakentumiseen tarvituista yksi niistä vastavoimista, tai ainakin pieni osa sitä. Mutta myös päinvastoin: romanit myös näyttävät tarvitsevan suomalaisuutta oman romani-identiteetin ylläpitämisessä.

Perustuslain 17 §:ssä romanien lisäksi mainitaan myös ”muut ryhmät”, jolla mitä todennäköisimmin viitataan kaikkiin maahanmuuttajaryhmiin, sellaisiin kieliryhmiin, jotka pykälässä ei erikseen mainita. Heillekin oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen on suotu. Kuten kyseisestä pykälästä huomataan, perustuslaki ei ainakaan suoraan määrittele ”etniset” ryhmät, vaan tulkintani mukaan välillisesti asettaa niille raamit.

Julkisen vallan määritelmillä on Huttusen mukaan myös konkreettisia seurauksia, koska oikeudet ja velvollisuudet sekä asema yhteiskunnassa kytkeytyvät usein tavalla tai toisella etnis-kansallisiin määritelmiin. Kyseiset määritelmät eivät kuitenkaan ole yhteneväisiä niiden luokittelujen kanssa, joita ihmiset itse arjessaan tekevät eli etnisyyden luokittelusysteemin määrittämisen toisella kentällä. Ihmiset organisoivat erilaisia arjen käytäntöjä, Huttusta lainaten, ”avioliitosta työpaikan suhteisiin”. Näin etnisten nimitysten kautta puhutaan sekä itsestä että muista. (Huttunen 2005, 138.)

Luokittelut voivat olla jyrkkiä ja poissulkevia tai joustavia ja sisällytettäviä, mutta niissä on aina vaarana, että joku jää luokittelujen väliin. Siksi luokitteluun liittyy aina valta. Huttunen ottaa esimerkiksi niin sanottujen seka-avioliittojen lapset, ja kysyy, ”onko heillä mahdollisuutta neuvotella jäsenyys jommankumman tai molempien vanhempien ryhmään? ja muodostavako he myöhemmin oman ”hybridisen”, kulttuurisia aineksia yhdistelevän ryhmänsä?” Vastaukset näihin kertovat Huttusen mielestä jotakin kulloisestakin yhteiskunnasta tai sosiaalisesta tilanteesta. Entisen Jugoslavian hajoamiseen 1990-luvulla johtaneet sodat kertovat, kuinka traagisiin seurauksiin voi johtaa etnisyyteen perustuva jyrkkä ja ehdottomia, poissulkevia ryhmärajoja vaativa luokittelusysteemi. (Huttunen 2005, 138–139; ks. myös 141–147.)

Huttunen korostaa, miten alun perin ulkoa tuotettu, hierarkkinen luokittelu voi tuottaa myös positiivisen, toimintaa synnyttävän ryhmäidentiteetin, joka on eräänlaista etnisyyttä ja

havainnollistaa myös etnisyyden tilannesidonnaisuutta. Esimerkiksi voidaan ottaa niin kutsutut latinot Yhdysvalloissa tai mustat ja aasialaiset Isossa-Britaniassa. On tilanteesta kiinni, identifioituuko ”toisen polven amerikanmeksikolainen ensisijaisesti meksikolaiseksi, chicanoksi/chicanaksi eli amerikanmeksikolaiseksi vai yleisemmin ”latinoksi” tai vain ”amerikkalaiseksi”. (Huttunen 2005, 139.) Edellä mainitsemani haastattelujen ”Suomen romaniksi” identifioituminen näyttäisi viittaavan myös tähän suuntaan.

Maahanmuuttajien ja romanien haastattelujen perusteella ainakin osa romaneista ja osa maahanmuuttajista kokee syrjivää kohtelua vain sen perusteella, että ovat joiltakin ominaisuuksiltaan (ulkonäkö, kieli, uskonto ym.) selvästi erilaisia kantaväestöön nähden. Torjuvaa ja kielteistä suhtautumista muukalaisiin pohdittaessa Bauman (1997, 78) kertoo, kuinka moinen suhtautuminen pätee hyvin erityisesti ”etnisesti vieraisiin maahanmuuttajiin”. Näin etnisyys näyttäisi yhtäältä yhdistävän ja toisaalta heidät muista erottavan juuri muukalaiset, joita pohdin tarkemmin alaluvussa 4.3.3.

Romanien asumisen erityispiirteistä

Esittelen tämän etnisyyttä käsittelevän alaluvun yhteydessä tutkimukseni toisen kohderyhmän eli romanien asumisen erityispiirteitä romanahaastattelujeni pohjalta. Romanien etnisen vähemmistön asemassa oleminen ja siten heidän asumiskysymysten tarkasteleminen tässä tutkimuksessani auttaa ymmärtämään paremmin koko etnisyyden käsitteen ja erityisesti sen, mitä jonkun ihmisryhmän etnistäminen merkitsee. Lisäksi oletan, että romanien yhteiskunnallisiin kysymyksiin tutustuminen auttaa selittämään jonkun etniseksi määritellyn maahanmuuttajaryhmän asemaa ja tilannetta ja sitä kautta eri ihmisten muuttoliikkeiden taustalla vaikuttavia motiiveja.

Romanit ovat ”suomalainen kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa 500 vuotta.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 3). Romaneita arvioidaan olevan Suomessa noin 10 000 ja lisäksi Ruotsissa asuu noin 3 000 Suomen romanina. Romaneja asuu eri puolilla Suomea, mutta suurin osa heistä asuu Etelä- ja Länsi-Suomen suurissa kaupungeissa. Romanien asema Suomessa parantui ratkaisevasti 1970-luvun loppupuolella, kun ensimmäinen syrjinnän kieltävä laki oli astunut voimaan. Romaneihin kohdistunut assimilaatiopolitiikka (sulattamispoliitiikka) loppui ja heidän taloudellista, sivistyksellistä ja sosiaalista asemaa alettiin parantaa. Ennen 1970-lukua romanien asumisolosuhteet olivat hyvin heikot. He elivät laajennetussa ydinperheessä (isä, äiti,

lapset, isovanhemmat ja muut lähiomaiset) kiertelevää elämää viettäen. Asuminen niin sanotusti vakiintui ja asumisolot paranivat huomattavasti 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa muun valtion takaamalla erityisasuntolainan vaikutuksesta. (mts., 3, 9.)

Romanikulttuuriin kuuluu useita asumisen erityispiirteitä, jotka niin haastateltujen romanien kuin viranomaistenkin mukaan ohjaavat pitkälti romanien asumista ja erityisesti heidän alueellista sijoittumistaan. Ensinnäkin puhtauskäsityksestä johtuen haastateltujen mukaan romanit eivät hakeudu esimerkiksi kerrostaloihin asumaan päällekkäisiin asuntoihin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhdessä kerrostalossa voi asua vain yksi romaniperhe. Yläpuolelle (yläkerroksiin) voi muuttaa ainoastaan naimaton romanimies. Toinen alueellista sijoittumista vahvasti ohjaava tekijä on romanien keskinäinen kunnioitus, johon liittyy muun muassa julkisuudessa viime aikoina esillä ollut väistämisvelvollisuus.

Haastateltujen mukaan väistämisvelvollisuus on romanien vanha oikeuskäytäntö. Sen toimivuutta haastatellut pitivät tärkeänä romanikulttuurin säilymisen kannalta. Kun romaniperheiden kesken syntyy väkivaltaan johtava riitatilanne, sen aiheuttaja sukuineen joutuu muuttamaan pois kyseiseltä asuinalueelta. Väistämisvelvolliset osapuolet eivät haastateltavien mukaan hakeudu enää asumaan toistensa läheisyyteen. Väistämisvelvollisuutta haastateltavat pitävät väkivaltaa ennaltaehkäisevänä käytäntönä ja sen sanotaan hoituvan hyvin romanien keskuudessa. Haastateltujen romanien mukaan väistämisvelvollisuus on romaneille kirjoittamaton laki

”..jota ilman romaneja ei olisi olemassa” (romani)

”kuka on väärässä niin väistyy” (romani)

Muutkin asumista koskettavat erityispiirteet hoituvat haastateltujen mukaan ongelmitta ja siksi toivotaan, että viranomaistoiminnassa otettaisiin kulttuurikysymykset paremmin huomioon.

”...kaikissa kulttuureissa on kaikenlaisia erityispiirteitä” (romani)

Haastatellut asuntoviranomaiset korostivat, ettei romanien asuttamisessa ole ollut ongelmia huolimatta heidän asumistaan vahvasti ohjaavista kulttuurin erityispiirteistä. Asumisen alueellista keskittymistä romanien kohdalla ei ole tapahtunut eikä tapahtune, mikäli viranomaiset jatkavat vuokra-asuntojen välityksessä nykyisellä romanikulttuurin huomioivalla linjalla haastateltujen

toivomusten mukaisesti. Osa haastateltavista taas ei ollut kovin tyytyväisiä Helsingin asuntoviranomaisten toimintaan. Koettiin, että Itä-Helsinkiin

”on asutettu liika romaneja” (romani).

Suurin osa haastatelluista romaneista oli asunut nykyisellä alueella pitkään ja siksi nykyisen asunnon osalta alue oli hakemuksessa ollut ensisijaisena toiveena. Osa haastatelluista toivoi, että asuntoviranomaiset helpottaisivat asunnon hakua

”...sanottiin, mene itse katsomaan...oli vaikea kävellä talosta taloon, rapusta rappuun asuntoa etsiessä. Miksi ei voitu kertoa, missä asuu ketäkin?”

(romani)

Vastaaja tässä haluaisi, että asuntoviranomaiset pystyisivät kertomaan jo asunnonhakuvaiheessa, että asuuko kyseisellä alueella muita romaneja. Viranomaisille se on haastattelujen perusteella mahdotonta, koska he eivät rekisteröi romanit erikseen eikä heitä välttämättä voi myöskään nimen perusteella tunnistaa.

Haastatelluista romaneista vain puolella oli ongelmia asumiskysymyksissä. He, joilla meni hyvin, kokivat, että kaikki on omasta itsestä ja omista asenteista kiinni. Puolet taas, joilla oli ongelmia, kokivat, että etnisen taustansa vuoksi he joutuvat jatkuvasti ponnistelemaan yhdenvertaisen kohtelun saamiseksi. Hakiessaan nykyistä asuntoaan he eivät olleet saaneet yhdenvertaista kohtelua. Yksi tähän jälkimmäiseen ryhmään kuuluvista oli onnistunut saamaan asunnon vasta, kun vähemmistövaltuutetun toimisto oli puuttunut asiaan. Muissa tapauksissa heille tarjottiin huonokuntoisia asuntoja. Lisäksi käyttämässään palveluissa heitä syrjitään etnisen taustansa takia ja erityisesti oman asuinalueensa ulkopuolella. Kielteisten ennakkoluulojen ja heikoman taloudellisen aseman vuoksi romanien on vaikea saada vuokra-asunto yksityiseltä sektorilta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 9).

Yhteistä kaikille haastatelluille romaneille oli se, että oikeudesta ylläpitää omaa kulttuuria ja siihen liittyviä asumisen erityispiirteitä halutaan pitää kiinni. He, joilla meni hyvin, toivoivat, että viranomaiset jatkaisivat romanikulttuurin huomioimista asunnon välityksessä myös jatkossa. Puolestaan he, joilla meni huonommin, toivoivat, että viranomaistoiminnassa kunnioitettaisiin paremmin romanikulttuuria. Haastateltavista useimmat korostivat sitä, että Suomen perustuslaki

takaa heille oikeuden säilyttää oma kulttuurinsa. Omat perinteensä romanit hoitavat haastateltujen mukaan ongelmitta ja kulttuuria kunnioitetaan.

Ongelmallisena ja syrjintänä asumiskysymyksissä romanihaastateltavat pitivät sitä, että viranomaiset asuttavat liikaa romaneja samalle alueelle. Haastateltujen romanien mukaan asuinalue, jossa asuu vähän romaneja ja jossa on muuten monipuolinen asukasrakenne, palvelee niin romanikulttuurin säilymistä kuin myös hyviä suhteita kantaväestöön.

4.3.3 Koti ja kotimaa

Haastatelluilta maahanmuuttajilta (ja myös romaneilta) kysyttiin, viihtyvätkö he kotonaan. Lähes kaikki heistä kertoi viettävänsä mielellään aikaa kotonaan. Koti koettiin tärkeäksi paikaksi rentoutua. Yleisin vastaus vapaa-ajan vieton tavoista oli perhetuttavissa, ystävien tai sukulaisten luona kylässä käyminen sekä television katselu. Loput vastaajista viettäisi mielellään aikaa kotona, jos asunto olisi perhekokoon nähden sopiva tai, jos asuinympäristö olisi rauhallisempi ja viihtyisämpi.

Laadittaessani kyselylomakkeen tutkimukseni maahanmuuttajien ja romanien haastatteluja varten tätä kotona viihtymisen kysymystä esittämiseksi päätettäessä en ajatellut problematisoida sitä sen enempää, vaan esittää se tarkoituksena saada selville lisää mahdollisia aiheita haastateltavien asuinalueellaan ja *asunnossaan* viihtymisestä. Aineistoni analyysivaiheessa, erityisesti maahanmuuttajien vastauksissaan esille nostama yhteiskuntaan integroitumisen kysymyksen, tämä kysymys ja siitä tulleet vastaukset antoivat tutkimukselleni uuden ulottuvuuden. Asuminen erillään kantaväestöstä oli nähty yhteiskuntaan integroitumista estävänä tekijänä. Haastateltavat puhuvat yhteiskuntaan integroitumisesta. En tiedä varmuudella, mitä käsitettä he itse haastattelutilanteessa olivat äidinkielellään käyttäneet, mutta ainakin jokainen haastattelijalla oli minulle palauttamassaan lomakkeessa merkinnyt *integroitumisen* käsitteen. Hallinnollinen diskurssi puhuu kuitenkin maahanmuuttajien *kotoutumisesta* ja heidän *kotouttamisesta* yhteiskuntaan.

Laura Huttunen (2002) on tutkinut maahanmuuttajien itsekirjoittamien omaelämäkerrallisten tekstien kautta kodin merkitystä eri ihmisille: mitä merkityksiä koti saa silloin, kun ihminen muuttaa maasta toiseen ja, mitä paikallinen ja globaali tarkoittavat maasta toiseen liikkuvien ihmisten näkökulmasta. Koti merkitsee eri ihmisille eri asioita ja siten se on kaikkea muuta kuin

yksiselitteinen. Se syntyy yhtäältä kodin tekemisestä ja asumisesta ja toisaalta ihmissuhteissa, viihtymisessä ja kuulumisessa.

”Koti” sanana on Huttusen mukaan sekä poliittisesti että emotionaalisesti latautunut, koska esimerkiksi kysymys ”Mistä olet kotoisin?” ei ole aina viaton maailmassa, jossa paikka, identiteetti, kulttuuri ja kansalaisoikeudet liitetään helposti yhteen. Kodilla viitataan taloon ja asuntoon, mutta myös kotiseutuun ja kotimaahan. (Huttunen 2002, 50.) Edellä käsittelemäni transnationaalinen käsite, mutta myös *diasporan* käsite, jota en ole tutkimuksessani käyttänyt, haastavat Huttusen mukaan sekä perinteistä maahanmuuttajatutkimusta (ns. akkulturaatiotutkimus) että hallinnollista diskurssia, joiden lähtökohtana on ajatus, että maahan muuttaville uusi asuinmaa pitäisi olla myös uusi kotimaa. Maahanmuuttajan suhteesta uuteen asuinmaahansa transnationaalinen toiminta ilmentää, kuinka koti voi olla mentaaliossa mielessä muualla kuin nykyisessä asuinmaassa ja, että myös arjen käytännöt voivat ylittää paikallisen. (mts., 16.)

Kodin käsitettä ja sen merkitystä on tutkittu laajemminkin. Koti voi tarkoittaa esimerkiksi paikkaa, jossa itse asuu tai, jossa suurin osa perheestä asuu. Se voi olla myös paikka, jossa on syntynyt. Sekä Avtar Brah (1996) että Sara Ahmed (1999) korostavat, kuinka ”kodissa” on kyse hyvin pitkälti tunteesta. Ahmedin mukaan koti ei muodostu vain jonnekin kuulumisen (belonging) fantasioinnista vaan sen voidaan käsittää olevan myös kuulumisen tilana (a space of belonging) (Ahmed 1999, 141). Brah puhuu kodista paikkana, jossa asutaan (home as where one lives) ja paikasta, josta ollaan kotoisin (home as where one comes from) ja näitä kahta erottava tekijä on tunne: ”Missä koti on? Yhtäältä se on myyttisen halun ja diasporisen mielikuvituksen paikka ja tässä mielessä, sinne ei ole paluuta, vaikkakin maantieteellisenä alueena se nähtäisiin, että ollaan sieltä kotoisin ja että siellä olisi mahdollista vieraila. Toisaalta koti on myös paikallisesti eletty kokemus.” (käännös, Brah 1996, 192.)

Kuten edellisessä luvussa tuli esille, haastateltujen maahanmuuttajien osallistuminen asuinalueensa tai asuintaloonsa pihatalkoisiin tai muuhun toimintaan oli vähäistä ja lisäksi osalla heistä ei ollut minkäänlaisia yhteyksiä (kysytyistä elämänalueista) kantaväestöön tai muihinkaan ryhmiin kuuluviin naapureihin. Kysymykseen kotona viihtymisestä kuitenkin lähes kaikki vastasivat, että viettävät mielellään aikaa kotona ja, että viihtyvät siinä. Tästä syystä koin tärkeäksi pohtia kodin käsitettä, vaikkei itse maahanmuuttajahaastateltavat sitä heidän vastauksissaan problematisoineet.

Kysymykseen vapaa-ajan viettotavoista, mainittiin eniten perhetuttavissa ja sukulaisissa kylässä käymisen sekä televisiokatselu. Vaikka kodin merkitystä haastatelluilta maahanmuuttajilta ei kysytty, voisi suurimman osan heidän vastaustensa perusteella päätellä, että asunto, jossa he asuvat, pidetään kotina ja lisäksi, etenkin televisiokatselu voisi viitata haastateltavien transnationaaliseen toimintaan (seurataan mitä ”kotimaassa” tapahtuu). Kotona viihtyminen voi kertoa haastateltujen maahanmuuttajien suhteesta uuteen asuinpaikkaansa, Suomeen, uutena kotimaana ja/ tai siitä, että koti eletään mentaalisisessa mielessä tai, että on monta kotia. Haastatellut maahanmuuttajat korostivat haluaan integroitua yhteiskuntaan. Asumisen alueellisen keskittymisen lisäksi valitettiin heikoista työllistymismahdollisuuksista ja etenkin siitä, kun ei saada pätevyyttä vastaavia töitä.

Sara Ahmed ei erottaisi kodin (home) ja poissaolon (away) toisistaan toistensa tiukoiksi vastakohtiksi, sillä jos ne ovat vastakohtia, koti on silloin tuttu paikka (familiar space) ja poissaolo olisi silloin outo paikka (a strange land). Henkilön ollessaan kotona, hän on perheenjäsen, naapuri tai ystävä ja lähtiessään pois hänestä tulee muukalainen (stranger). Näin ollen, jos laajennamme kodin käsitettä koskemaan kansakuntaa, huomaamme törmäävämmä kansakunnan sisällä jatkuvasti muukalaisiin. Tästä syystä törmäämme jatkuvasti muukalaisiin, jopa kodissamme. (Ahmed 1999, 338–340.) Tästä Ahmedin raamit jo asettaneesta muukalaisen käsitteestä ja edellä esittämästäni haastateltujen toiveesta integroitua -, hallinnollisen diskurssin mukaisesti *kotoutua* yhteiskuntaan siirryn seuraavaan lukuun käsittelemään maahanmuuttajien, mutta heistä erityisesti muukalaisten asemassa olevien kotoutumista yhteiskuntaan.

4.3.4 Maahanmuuttaja ja muukalainen

Viranomaishaastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että asumiseen liittyvät ongelmat koskettavat ainoastaan osaa maahanmuuttajista. Myös romanien osalta vain puolella heistä näytti olevan asumiseen liittyviä ongelmia. Leijon mukaan maahanmuuttajia voidaan jakaa kahteen ryhmään siten, että yksi ryhmä muodostuu rekrytointiin perustuvasta maahanmuutosta (ns. työperusteinen maahanmuutto). Siihen kuuluvat esimerkiksi IT -alalle rekrytoidut, pääosin länsimaista muuttaneet henkilöt, joita asuu arvion mukaan enimmäkseen Helsingin eteläisissä kaupunginosissa: Töölössä, Eirassa tai Punavuoressa. Tämä ryhmä ei näy keskusteluissa eikä sitä pidetä mitenkään haasteellisena (Leijo).

Toiseen maahanmuuttajaryhmään näyttävät kuuluvan kaikki muut kuin edellä mainitut: pakolaistaustaiset, avioliiton, koulutuksen ja työn toivossa muuttaneet. Tähän ryhmään kuuluvien kulttuuriset piirteet, työllistymis- ja ylipäätänsä integroitumiskysymykset puhuttavat viranomaisia (Leijo). Tietämättömyys erilaisista asumiseen vaikuttavista kulttuurisista piirteistä näyttää olevan usein asumisessa ilmentyvien ongelmien taustalla tämän ryhmän kohdalla (Ojankoski & Metsä). Tutkimusta varten haastatelluista maahanmuuttajista puolet oli pakolaistaustaisia, mutta heillä kaikilla ei vastausten perusteella ollut ongelmia asumisessa eivätkä kaikki vaikuttaneet asuvan täysin tai voimakkaasti keskittyneissä kerrostaloissa tai kortteleissa. Haastatelluista maahanmuuttajista vain noin kolmanneksen voitaisiin määritellä kuuluvan juuri tähän jälkimmäiseen ryhmään. Heistä suurin osa oli pakolaistaustaisia. Kyseisen kielellisesti ja kansallisesti (ynnä muuta) hyvin heterogeenisen ryhmän asumisen ongelmiin, jotka voidaan nähdä haittaavan yhteiskuntaan integroitumista haastateltujen omien vastausten perusteella, näyttävät vaikuttavan heikon taloudellisen aseman lisäksi myös niin sanotusti vahva kulttuurinen ja fyysisten ominaisuuksien erilaisuus kantaväestöön nähden.

Luvussa 4.3.1 esitin, kuinka maahanmuuttajien ja romanien arkea koskeneissa vastauksissa esiintyi ”meihin” ja ”muihin” –jaon vastakkainasettelua ja ennakkoluuloja. Baumanin mukaan ulkoryhmä on sisäryhmälle hyödyllinen ja jopa välttämätön, koska se helpottaa sisäryhmän identiteetin rakentumista ja vahvista sen yhtenäisyyttä ja solidaarisuutta (Bauman 1997, 74). Eri maahanmuuttajataustaisten ihmisten tähänastisten asumisen kerrostalo- ja korttelitasoisten keskittymien syntyyn vaikuttaneita tekijöitä yksin tämä ulko- ja sisäryhmän –jaon vastakkainasettelun esiintyminen riittää selittämään. Olen edellä tuonut esille myös sen, kuinka aikaisempien tutkimusten ja tutkimukseni viranomais-, järjestötoimija- ja romanihaastattelujen perusteella myös kantaväestön yhtäältä muuttaminen pois alueilta, joihin alkaa muuttaa maahanmuuttajia, ja toisaalta kantaväestön haluttomuus muuttaa huonoa mainetta omaaville asuinalueille, joka mahdollisesti johtuu alueen suuresta maahanmuuttajien määrästä, ovat eräitä vahvasti eri maahanmuuttajaryhmien alueellisten keskittymien syntyyn vaikuttavia tekijöitä.

Laajentamalla kodin käsite koskemaan kansakuntaa, kotimaata, ja ymmärtämällä koti vain siitä poissaoloa vastakkain asettamalla, huomaamme kuinka ihmisistä, jotka lähtevät pois kotoaan ja siten myös kotimaastaan, heistä tulee muukalaisia (*strangers*) uudessa asuinmaassa, näin Ahmedin (1999) mukaan, kuten edellisessä luvussa esitin. Mutta ensinnäkin, ketkä ovat tarkalleen ottaen muukalaiset ja toiseksi, ovatko muukalaiset olemassa heidän omalla voimallaan? Voidaanko olettaa kaikkien tutkimustani varten haastateltujen maahanmuuttajien olevan muukalaisten asemassa?

Suomessa tehdyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, että etnisten ryhmien suosituimmuusjärjestyksen eli etnisen hierarkian alapäähän sijoittuvat ulkoisesti ja kulttuurisesti eniten suomalaisista erottuvat ryhmät, kuten somalit ja arabit ja kulttuurihistoriallista vastakkainasettelua edustavat ryhmät, kuten venäläiset. Näiden ryhmien maahanmuutto halutaan torjua. Myönteisimmin suhtaudutaan inkerinsuomalaisiin, englantilaisiin, amerikkalaisiin ja pohjoismaalaisiin. (Jasinskaja-Lahti et al. 2002, 25.)

Muukalainen ei ole se, joka on kaukana vaan se, joka on lähellä (Lehtonen 2004, 248) eikä hän ole vain tuntematon henkilö - kuka tahansa, jonka tunnemme huonosti tai lainkaan, vaan tuttuus on muukalaisen huomioarvoisin piirre (Bauman 1997, 70). Muukalaiset synnyttävät epäluuloisuutta ja pelkoa, koska he muiden muassa uhmaavat jakoa ”meihin” ja heihin”, vievät pohjan tuon jaon vastakkainasettelulta paljastamalla sen keinotekoisuuden ja haurauden. Muukalaiset eivät ole osa ”meitä” eivätkä osa ”heitä”, eivät ystäviä eivätkä vihamiehiä, emmekä tiedä kuinka mitä ajatella heistä, mitä odottaa heiltä tai, kuinka käyttäytyä heitä kohtaan. Tällaisia hämmennyksen tunteita herättävät yleensä etnisesti vieraat maahanmuuttajat (Bauman 1997, 70–78.) Jos muukalainen olisi täysin tuntematon henkilö, hän ei sopisi lainkaan luokittelujärjestelmään. Vain ne, joiden kanssa voimme olla kanssakäymisissä voivat tuoda esiin sen, että he eroavat meistä. Terry Eagletonin mukaan konfliktit ovat mahdollisia vain jos on jonkunlainen yhteinen kehys. (Eagleton 2003, 159.)

James Carey (2002, 225) korostaa, että kansakuntien yhteiset kuvastot ovat ne järjestelmät, jotka tuottavat muukalaiset omina ylijääminään, jonakin kansakuntaan kuulumattomina ja siten väärässä paikassa olevina. Muukalainen voidaan nähdä olevan siis se, jota ei kuvitelmissa onnistuta sisällyttämään ”suomalaisuuden” piiriin. Näin muukalainen ei siis ole olemassa omalla voimallaan vaan nimenomaan suhteessa tiettyyn luokittelun järjestelmään, joka tekee hänestä muukalaisen. (Lehtonen 2004, 249–250.) Muukalainen on muukalainen vain tietyssä yhteisössä ja näin ”sisällä” olevana ”ulkopuolisena” hän korostaa rajojen vartioimisen merkitystä (Ahmed 2000, 2-3).

Baumanin mukaan elämme nykyään urbaanissa yhteiskunnassa, missä väestötiheys on suuri ja ihmiset matkustavat paljon. Yhden päivän aikana ihmiset siirtyvät kaupungista tai kaupunginosasta toiseen ja tapaamme liian monta ihmistä tunteaksemme heidät kaikki. Elämme muukalaisten keskuudessa, joiden joukossa olemme itsekin muukalaisia. Tällaisessa maailmassa muukalaisia ei

voida eristää tai pitää loitolla, kuten aikaisemmin on menetelty⁸, vaan heidän kanssaan täytyy elää. (Bauman 1997, 81.)

Mutta, vaikka maailmaamme näyttäisi leimaavan yleismaailmallinen muukalaisuus, se ei Baumanin mukaan tarkoita sitä, että uusissa olosuhteissa vanhat käytännöt olisi täysin hylätty. Keskinäistä kanssakäymistä muukalaisten kanssa voidaan edelleen rajoittaa esimerkiksi segregaatian käytäntöjen avulla. Segregaatiolla Bauman viittaa sekä ulkonäön – että alueellisen segregatioon. Edellinen on perustunut esimerkiksi kalliiden muoti-/ merkkivaateiden ostamiseen ja niiden kautta erottautumiseen, mutta se menettänyt nyt merkitystään. Nykyään Baumanin mukaan esiintyisi enemmän alueellisen segregaatian käytäntöä. Alueellisella segregaatilla yhteinen urbaani asuinalue on tapana jakaa osa-alueiksi, joissa on todennäköistä törmätä tietynlaisiin ihmisiin ja joidenkin toisten kohtaaminen on taas epätodennäköistä. Ja vaikka tällaisillakin erityisillä alueilla, joille pääseminen valikoidaan, liikutaan yhä muukalaisten keskuudessa, voidaan ainakin turvallisesti olettaa, että alueella olevat muukalaiset kuuluvat enimmäkseen samaan luokkaan. Tätä käytäntöä Bauman kutsuu myös *ulkopuolelle sulkemisen* käytännöksi. (Bauman 1997, 81–83.)

Maahanmuuttajahaastateltavieni vastausten perusteella en pysty sanomaan, että joidenkin maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueellinen keskittyminen olisi tulosta vain siitä, että heidät pidettäisiin yleisesti muukalaisina, mutta ainakin osan haastateltavien kohdalla näyttäisi tuo muukalaisen aseman rooli toteutuvan. Viitteitä siitä antaisi myös erään haastateltavan esittämä kysymys:

”miksi meiltä ei kysytä, haluammeko olla suomalaisia?” (maahanmuuttaja).

4.3.5 Ksenofobia ja kotoutuminen yhteiskuntaan

Haastatelluista maahanmuuttajista noin viidennes haluaisi, että naapuristossa asuisi jonkun verran samaan kieliryhmään kuuluvia ihmisiä. Voimakkaampaa tietyn maahanmuuttajaryhmän tai useampien eri maahanmuuttajaryhmien alueellista keskittymistä ei kuitenkaan kukaan haastatelluista haluaisi, koska, kuten edellisissä luvuissa on tullut esille, se haittaisi yhteiskuntaan

⁸ *alueellinen erottelu*, jota oli esiintynyt pisimmälle vietynä getoissa tai reservaateissa esim. Etelä- Afrikassa tai henkinen *erottelu*, esimerkiksi rajoittamalla kanssakäyminen muukalaisten kanssa tiukasti vain työasioihin. (ks. Bauman 1997, 79–80.)

integroitumista. Suomen kieltä ei opita, kun naapurissa ei asu kantaväestöä. Lisäksi kaupunki- tai kaupunkiseudun tasoa voimakkaampi keskittyminen, kuten kerrostalo-, kortteli- tai asuinaluetasolla (ks. Virtanen 2008), koetaan synnyttävän kantaväestössä kielteisiä ennakkoluuloja maahanmuuttajia kohtaan tai vahvistavan niitä.

Haastateltujen asuntoviranomaisten mukaan myös pääkaupunkiseudun kuntien tavoitteena on välttää keskittymien syntyä. Asuntovirnaomaiset kuitenkin nostivat esiin huolestuttavampana asiana erityisesti pakolaistaustaisten maahanmuuttajien integroitumiskysymykset, joista työllistymiseen liittyvät kysymykset ovat ehkä ne tärkeimmät. Koin tutkimusongelmani kannalta tärkeäksi pohtia tässä alaluvussa sitä, mitä kotoutumisen käsitteellä oikein tarkoitetaan ja mikä on sen suhde integroitumisen käsitteeseen, kun tätä jälkimmäistä esimerkiksi haastatellut maahanmuuttajat käyttivät vastauksissaan. Lisäksi, keiden kotoutumisesta tai kotouttamisesta puhutaan silloin, kun puhutaan maahanmuuttajien kotoutumisesta tai kotouttamisesta. Maahanmuuttaja on yleinen ja tilastollisesti laaja käsite. Käsite *maahanmuuttaja* sisältää pakolaisten lisäksi myös työperäiset maahanmuuttajat, ulkomaalaiset opiskelijat sekä Suomesta pois muuttaneet henkilöt, jotka palaavat takaisin. Osa maahanmuuttajataustaisista elää Suomessa oleskeluluvalla, osa on Suomen kansalaisia. (Sisäasiainministeriö 2010.)

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006) kotoutumisella tarkoitetaan ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla oma kielensä ja kulttuurinsa säilyttäen. Kotoutuminen on myös kaksisuuntainen keskinäisen mukautumisen prosessi. Kotoutumiseen osallistuvat maahanmuuttajien lisäksi työ- ja muut lähiyhteisöt sekä koko yhteiskunta.” Kotouttamislaissa on määritelty yksilöllisiä toimenpiteitä, kuten viranomaisen ja yksittäisen maahanmuuttajan kanssa tehtävä kotouttamissuunnitelma, jotka kohdistuvat erityisesti niiden maahanmuuttajien kotoutumisen tukemiseen, jotka ovat työttömiä tai tarvitsevat muuten yhteiskunnan toimentulojärjestelmien tukea. Ohjelmassa lisäksi sanotaan, että ”huomioon tulee ottaa se, että myös työvoimaan kuulumattomilla perheenjäsenillä ja erityisesti nuorilla tulee olla todelliset mahdollisuudet kouluttautua ja elää myönteisessä vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön kanssa.”

Kotoutumisen käsitteellä tarkoitetaan toisin sanoen sellaista tilannetta, jossa vähemmistökulttuurin piirissä kasvaneet ihmiset eivät eristäydy, syrjäydy eivätkä sulaudu enemmistökulttuuriin, vaan integroituvat eli ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa enemmistökulttuurin kanssa säilyttäen oman

kulttuuri-identiteettinsä (Lepola 2002). Näin määriteltynä suomenkielinen vastine integraatio-käsitteelle kotoutumisen käsite sijoittuu Seppo Paanasen (2002, 379) mukaan sulattamisen (assimilaatio) ja segregaaation (eristäytymisen, syrjäytymisen) väliin ja tällä on pyritty välttämään näihin kahteen liittyviä kielteisiä mielikuvia. *Integraation* käsitteen käytön ongelma liittyy Paanasen mukaan siihen, että sitä käytetään epätarkasti ja epätäsmällisesti kun yleisellä tasolla sillä tarkoitetaan etnisten ryhmien välisten suhteiden järjestelyn mallia ja käytännössä sillä viitataan usein etnisten ryhmien yhteiselon hyvinä pidettyihin tavoitteisiin. (mts., 379.)

Haastateltujen maahanmuuttajien halu asua pääkaupunkiseudun alueella perustui pitkälti yhtäältä toiveeseen ja toisaalta kokemukseen paremmista työnsaanti- ja kouluttautumismahdollisuuksista. Osa Kokon (2002) tutkimuksessa haastatelluista maahanmuuttajista oli kertonut muuttaneensa pois alkusijoituspaikkakunnastaan, koska oli joutunut siellä odottamaan liian pitkään pääsyä ensimmäiselle suomen kielen kurssille. Joidenkin muuton motiivina oli taas ollut halu oppia suomen kieli ja siksi oli muuttanut pois ruotsinkieliseltä kunnalta. Minun tutkimukseni, mutta myös aikaisempien tutkimusten perusteella (Kokko 2002; Virtanen 2008) voi nähdä, että myös pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ainakin osittain määrittelevät hallinnollisen diskurssin mukaista *kotoutumista* yhteiskuntaan suomen kielen oppimisella ja työllistymisellä. Haastateltavieni vastauksessa eniten valitettiin sitä, kun ei saada pätevyyttä vastaavia töitä. Koetut syrjäntäkokemukset sekä asuinalueilla ja asuinalueen palveluissa että yksityisillä asuntomarkkinoilla osoittavat kuitenkin sen, että ”kotoutuminen kaksisuuntaisena keskinäisenä mukautumisen prosessina”⁹ ei toteudu ainakaan osan maahanmuuttajien kohdalla.

Pohtiessaan erilaisuuteen suhtautumista ja sen kohtaamista Mikko Lehtonen tekee mielenkiintoisen analyysin Suomessa käytettävän *kotoutumisen* käsitteestä. Valtioneuvoston periaatepäätöksestä hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi (1997) lainaamastaan katkelmasta

”maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä, joita koskevat sekä yhteiskunnan jäsenten velvollisuudet että oikeudet. Heillä on myös samalla mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan ja uskontoaan sopuosoinnussa Suomen lainsäädännön kanssa.”

⁹ katkelma hallituksen maahanmuuttopolitiisesta ohjelmasta (2006)

Lehtonen huomauttaa, että siinä on irrotettu toisistaan julkinen ”taloudellinen ja sosiaalinen elämä” ja yksityinen ”oma kulttuuri ja uskonto” ikään kuin kotoutumisen tulisi tapahtua julkisen piirissä ja yksityisen piirissä kaikki saisivat olla millaisia haluavat. Näin tasa-arvoisuus esitetään julkisen elämän piirteeksi ja erilaisuus taas yksityisen piirin ominaisuudeksi. Tällainen ajattelu ei Lehtosen mukaan auta miettimään sitä, kuinka tasa-arvoisuus ja erilaisuus voivat toteutua yhtä aikaa. (Lehtonen 2004, 261.) Lehtonen korostaa, että myös integraatiossa¹⁰ ja tämän suomenkielisessä versiossa ”kotoutumisessa” on kysymys assimiloinnista – yhtäläistämisestä, samankaltaistamisesta, mukauttamisesta ja sulattamisesta. Yllä olevassa katkelmassa ongelmana voidaan pitää sitä, että suomalaisuus siinä esitetään yleispätevänä eli universaalina ja toisen, tässä tapauksessa maahanmuuttajien edustavan erityisyyttä eli partikulaarisuutta. Lehtonen korostaa, että kotouttamispolitiikan sokeana pisteenä on se, että siinä ei nähdä suomalaisuuden jatkuvaa muuttumista. Suomalaisuuskin on partikulaarista ja sen partikulaarisuus on syntynyt nimenomaan sitä kautta, että ”suomalaiset ovat assimiloituneet milloin kristinuskoon, milloin teollistumiseen, milloin taas tietoyhteiskuntaan.” (Lehtonen 2004, 262–263.)

Haastateltujen maahanmuuttajien vastauksissa kotoutumisen käsitteen problematisointia ei esiintynyt, mutta ainakaan osan vastanneiden erilaisuuteen ei ollut vastusten perusteella suhtauduttu vierauden viisauteen viittaavalla tavalla, kun ottaa huomioon syrjivät asenteet ja syrjintäkokemukset - ensinnäkin kyseisten haastateltujen asuinalueellaan esiintyneisiin naapuriongelmiin ja toiseksi, osan haastateltujen syihin muuttaa alkusijoituspaikkakunnasta pääkaupunkiseudun alueelle. *Ksenosofiaa*, jollaiseksi Lehtonen määrittelee vierasta koskevaa viisautta erilaisuutta kohdatessa ja sen kanssa elämisessä (Lehtonen 2004, 268), ei haastateltujen ainakaan maahanmuuttajien ja romanien arkea koskeneissa vastauksissa esiintynyt. Sen sijaan *ksenofobiaa* (vieraan pelkoa), kyllä ja etenkin naapuriongelmiin kuvauksissa (luku 4.3.1).

Vieraanpelko eli ksenofobia edustaa erilaisuuden kohtaamiseen sellaista reaktiota, että vain itsen ja toisen erolla on merkitystä. *Ksenofoobikon* lähtökohtana on se, että hän ei voi ymmärtää ketään itseensä nähden erilaista ihmistä. Vain eroilla on merkitystä, yhteisellä ihmisyydellä ei mitään. Ksenofobian edustaessa vieraaseen kohdistuvaa pelkoa, on vieraan ihailussa eli *ksenofiliassa* kysymys toiseen kohdistuvasta halusta. Ksenofoobikon lähtiessään siitä, että toisia ei voi ymmärtää, *ksenofili* olettaa voivansa ymmärtää kaikkia toisia ja, kun ksenofoobikolle vain erot merkitsevät,

¹⁰ ”pohjana latinan verbi ”integro”, jolla on sellaisia merkityksiä kuin ”palauttaa entiselleen”, ”tehdä kokonaiseksi”, ”uudistaa” ja ”aloittaa uudelleen”. Tämän sanan juurena taas on sana ”integer”, ”koskematon”, ”puhdas”, ”tahraton”, ”eheä” (sanoista ”in” eli ”ei” ja ”tangere” eli ”koskea”).” (Lehtonen 2004, 262.)

ksenofiilille erot eivät merkitse mitään, vaan ainoastaan samuus. (Lehtonen 2004, 264.) Ksenofobia ja ksenofilia ovat toisensa peilikuvia, sillä niitä yhdistää toisiinsa se, ettei kummassakaan tunnisteta vierasta tämän erityisyydessä. Molemmissa toinen on tyhjä tila, johon projisoida ksenofoobiset pelot tai ksenofiiliset toiveet. Vain sillä, että toinen ei ole osa ”meitä” eli tämän yleisellä toiseudella on väliä, ei toisen erityisyydellä. Ksenofoobikko kaipaa yhtenäisyyttä, mutta hän on sokea sille, että todellisuus on jo aina monta. Vastaavasti ksenofiili kaipaa moninaisuutta, mutta hän ei ymmärrä, että moninaisuus sinänsä ei ole automaattisesti hyvä asia. (mts., 265.)

Ksenofobiaa ja ksenofiliaa esiintyy myös arkisissa käytännöissä, mutta Lehtonen esittää, kuinka nämä kaksi erilaisuuteen suhtautumis- ja lähestymistapaa ovat aina vuorotellen olleet myös suomalaisen sivistyneistön ”kansalle saarnaamia” asenteita. Kun ennen vanhaan ”ihannekansalaisen” tuli vieroksua muukalaisia ja pitää arvossaan samanlaisuutta, nykyään virallinen muukalaisuutta koskeva puhetapa olisi ksenofiilinen - pitää arvostaa erilaisuutta ja suvaita vierasmaalaisia (Lehtonen 2004, 265–267.) Nykyisenlaista ksenofiliaa voidaan Lehtosen mukaan pitää varakkaiden, sivistyneiden ihmisten asenteena eli niiden, joilla on varaa olla tuntematta itseään uhatuksi toiseuden kohdatessa. Kielteiset asenteet ulkomaalaisia kohtaan (Jaakkola 1999) ovat liittyneet pitkälti siihen, että maahanmuuttajat on koettu omaan sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan kohdistuneeksi uhaksi. Kaikista myönteisimmin maahanmuuttajaiin suhtautuvat ne, jotka ovat korkeasti koulutettuja ja joilla on maahanmuuttajiin paljon kontakteja. (mts. 266.)

Ksenosofia, joka tarkoittaa vierasta koskevaa viisautta, hylkää ksenofobian ja ksenofilian yhteiset, mutta eri tavoin arvetut perusoletukset ja pyrkii joko-tai-tilanteen sijaan hahmottamaan sekä-että-asetelmaan. Tällaisessa asetelmassa yhdenvertaisuus ja erilaisuus voisivat olla olemassa yhtä aikaa. Ksenosofi lähtee siitä, että vieraan kohtaaminen ei ole mahdotonta, mutta tuo kohtaaminen ei olisi myöskään automaattisesti ongelmatonta ja että se ei sisältäisi yhteentörmäyksiä ja eturistiriitoja. Lähtökohtana on oppiminen elämään erilaisuuden kanssa. Toiseuden kohtaamisessa ksenosofi yrittää nähdä siihen liittyvät mahdolliset aidot ongelmat ja niiden sidoksisuus paitsi siihen, mikä toinen on, myös ja ennen kaikkea siihen, keitä itse olemme. Ksenosofiassa on kysymys pyrkimisestä paitsi toista myös omaa itseä koskevaan viisauteen ja sen mukaiseen toimintaan. Lehtonen korostaa, että tällaisena pyrkimyksenä ”ksenosofia koskee sekä niin sanottua kantaväestöä että niin sanottuja maahanmuuttajia.” (Lehtonen 2004, 268.)

Tutkimusaiheeni kannalta tämä *ksenosofian* käsite on tärkeimmistä siksi, että sen avulla pystyy hahmottamaan laajemmin mistä voi olla kysymys ainakin kahdessa asiassa. Ensinnäkin, asumisen

keskittymistä ajatellen, sekä kantaväestön että maahanmuuttajaväestön maan tai kaupunkien sisäisten muuttoliikkeiden motiiveina voi olla ksenofobisia ja ksenofilisia, mutta myös ksenosofisia piirteitä. Toiseksi, koska olen lähestynyt tutkimusaiheittani myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta, auttaa ksenosofian käsite lähestymään sen pohtimista, kuinka ihmiset voivat olla samaan aikaan sekä erilaisia että yhdenvertaisia.

Kysymys on hyvin pitkälti siitä, että myös suomalaisuus nähtäisiin partikulaarisena eli erityisyytenä – kaikki suomalaiset eivät ole samanlaisia – ja, että ainakin mahdollisimman moni maassa asuvista ihmisistä pääsisi mukaan neuvotteluun siitä, mitä suomalaisuus on (Lehtonen 2004, 268–269). Tämä taas liittyy pitkälti monikulttuurisuuden dilemmaan ja tämä dilemma Stuart Hallin mukaan pakottaa ”meidät ajattelemaan olemassa olevien poliittisten diskurssien ja niiden tarjoamien aina jo valmiiden ratkaisujen totuttujen rajojen tuolla puolen ja etsimään uusia tapoja yhdistää ero ja identiteetti tuomalla yhteen samalla kentällä nuo poliittisten sanastojen muodolliset yhteensopimattomuudet – vapaus ja tasa-arvo yhdessä eron kanssa, hyvä ja oikea” (Hall 2003, 271–272).

Mikäli ”meidät” nähdään yhtä erilaisina suhteessa ”toisiin” ja lisäksi nähdään, että ihmisillä on erilaiset tarpeet ja erilaiset kyvyt, silloin ihmisten yhdenvertainen kohtelu ei ole sitä, että heidät kohdeltaisiin samalla tavalla. Samanlainen kohtelu tässä tapauksessa johtaisi epäoikeudenmukaisuuteen, kun ihmisten erilaisuus ei oteta huomioon. Yhdenvertainen kohtelu olisi sitä, että ihmisten erilaiset tarpeet otettaisiin yhdenvertaisesti huomioon. Kysymys on siitä, että ihmiset olisivat yhdenvertaisesti yksilöinä, eikä yhdenvertaisia yksilöitä. (Lehtonen 2004, 268–269.)

Yksi romanihaastateltavista valitti sitä, kun

”kantaväestössä toisiaan nähdään yksilöinä, mutta romanit nähdään aina ryhmänä...”
(romanihaastateltava)

4.4 Yhdenvertaisuus asuinaluevalinnassa

Haastateltujen maahanmuuttajien vastauksissa nousi esille sekä arjessa että asuntomarkkinoilla koettujen syrjintäkokemusten merkitys asuinaluevalinnoissa. Vaikka oikeudenmukaisuus ja sitä

kautta myös yhdenvertaisuus kuuluvat suomalaisen yhteiskunnan suurimpiin tavoitteisiin, on oikeudenmukaisuudella eri merkityksiä pohjoismaisen hyvinvointivaltion eri vaikutusalueilla. Sosiaalipolitiikan osana asuminen ja asuntopolitiikka erottuvat muista alueista vahvalla markkinapainotuksellaan. (Juntto 2007, 292.) Suomessa asunnot tuotetaan ja jaetaan Junton mukaan pääasiassa markkinamekanismin kautta. Terveystuon tai koulutuksen kohdalla julkinen tuki hyväksytään helpommin kuin asumisen kohdalla. Tuetun ja kohtuuhintaisen niin sanotun sosiaalisen asumisen idean on katsottu olevan ristiriidassa EU:n kilpailulainsäädännön kanssa. Näin ollen asumiseen liittyvät oikeudenmukaisuusdiskurssit ovat erilaisia kuin vahvemmin julkispalveluihin perustuvilla sosiaaliturvan alueilla. (mts., 292.)

4.4.1 Mahdollisuudet asuinaluevalintaan vähäiset

Haastatelluista romaneista suurin osa oli asunut nykyisellä seudullaan lähes koko ikänsä. Myös suurin osa haastatelluista maahanmuuttajista oli koko Suomessa olonsa ajan asunut pääkaupunkiseudulla, jopa samoissa kaupungeissa ja kaupunginosissa. Haastatelluista kieliryhmistä erityisesti venäjän- ja vironkieliset kokivat pääkaupunkiseudulla asumisen tärkeänä myös maantieteellisen sijainnin vuoksi. Muuten työllisyys- ja koulutusmahdollisuuksia sekä erilaisten palvelujen saatavuutta sekä hyviä liikenneyhteyksiä pidettiin tärkeinä. Yksikään haastateltavista ei haluaisi muuttaa pois pääkaupunkiseudulta.

Haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien yhdenvertaisuus toteutuu ainakin kaupungin vuokra-asunnon saannissa. He ovat saaneet asuntoja huolimatta heidän etnisestä alkuperästään. Vain yksi 57 haastatelluista oli haastatteluhetkellä vailla asuntoa. Hänelle kaupunki oli kuitenkin järjestänyt tilapäisasunnon. Katson Arajärven ja Sakslinin yhdenvertaisuuden osalta tehdyn jaon mukaan ajateltuna varsinaisen aineiston perusteella toteutuvan yhdenvertaisuuden asunnon saannissa olevan sisällöllistä. Lähtökohta tai vähimmäistaso on toteutettu, kun haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien asumista on tuettu, asunto on annettu. Lisäksi haastateltujen maahanmuuttajien (45) toive asua pääkaupunkiseudulla oli toteutunut.

Haastateltujen maahanmuuttajien ja romanien noin kolmanneksen vastauksissa esiintyi tyytymättömyyttä asuntojen kokoon, kuntoon ja asuinalueeseen. Sen sijaan julkisiin palveluihin alueella ja etenkin asuinalueen valintamahdollisuuksien suhteen puolet tai sitä useammat eivät olleet tyytyväisiä.

Romaneista puolet ja maahanmuuttajista kolmannes kokivat, että asuntoa hakiessaan (asunnon hakuprosessissa) heitä ei kohdeltu samalla tavalla kuin kantaväestöön kuuluvat ihmiset. Syynä eriarvoiselle kohtelulle koettiin se, että hakija oli maahanmuuttaja tai romani. He perustelivat mielipidettään sillä, ettei perhetilannetta tai asumistarpeita yleensä oltu otettu tarpeeksi hyvin huomioon. Koettiin, että etnisen taustan takia toivottuja kaupungin vuokra-asuntoja oli jouduttu odottamaan liian pitkään (jopa yli kuusi vuotta) tai, että saatu asunto oli ollut huonokuntoinen.

4.4.2 Syrjintä palveluissa ja kerrostalo-/ korttelitasoiset keskittymät

Haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista kaksi kolmasosa oli sitä mieltä, että oman asuinalueen palvelut ovat riittävät. Heiltä kysyttiin erikseen tyytyväisyyttä seuraaviin palveluihin: isännöitsijän, kaupallisten palveluiden, terveyskeskuksen, sosiaalitoimiston, neuvolan sekä työvoimatoimiston palvelut. Näihin palveluihin oltiin pääosin tyytyväisiä, sikäli kun niitä käytettiin. Tyytyväisyyteen vaikutti palvelujen sijaitseminen mahdollisimman lähellä kotia.

Palvelujen riittävyteen tyytymättömät (kolmannes) toivoisivat enemmän ruokakauppoja (ja lähempänä kotia) ja useimmat valittivat myös siitä, että postia, KELA:n toimistoa tai pankkia ei lähiympäristöstä löydy. Samoin terveyskeskuksen palveluihin joudutaan hakeutumaan muualle. Edellä mainittujen palvelujen riittävyteen tyytymättömien asuinympäristöissä ravintoloita oli haastateltujen mukaan liikakin. Tämä on tärkeä ajatellen luvussa 4.2 pohdittaviani asioita.

Puolet haastateltavista vastasi, ettei käytä sosiaalitoimiston palveluja ja reilusti yli puolet ei käyttänyt myöskään neuvolan eikä työvoimatoimiston palveluja. Tyytymättöimpiä kaikista kysytyistä palveluista oltiin isännöitsijäpalveluihin, mutta vain reilu viidennes. Asukkaat pyytävät kunnostamaan asuntoa, mutta pyyntöön ei vastata tai vastaaminen saattaa kestää liian kauan. Asunnon kuntoon tyytymättömät asukkaat valittivat, ettei asuntoja remontoida. Toiseksi vähiten tyytyväisiä oltiin terveyskeskuksen palveluihin (seitsemän haastateltavaa).

Asuinalueille haluttaisiin enemmän yhteisiä tiloja, joissa voitaisiin tarjota erityisesti naisille ja nuorille suunnattua toimintaa. Lisäksi tarvittaisiin lisää liikuntapaikkoja, kuten uimahalleja, joissa olisi vuoroja pelkästään naisille sekä yleensä kerhotoimintatiloja lapsille ja nuorille. Eräistä asumalähiöistä, joissa maahanmuuttaja- ja romanasukkaita haastateltiin, ei löydy haastateltavien mielestä tarpeeksi hyviä ja turvallisia lasten leikkipuistoja.

Kun noin kaksi kolmasosa kaikista haastatelluista oli tyytyväisiä asuinalueensa palvelujen saatavuuteen ja riittävyteen, oli pienempi osa heistä tyytyväinen saamaansa kohteluun käyttämissään palveluissa. Haastatelluista maahanmuuttajista lähes puolet ja romaneista puolet koki, että heitä syrjitään palveluissa. Näiden haastateltavien mukaan kohtelu heidän käyttämissään palveluissa muuttuu syrjiväksi, kun vaatuksesta, nimestä, ihonväristä tai heidän käyttämästään kielestä huomataan, etteivät he kuulu kantaväestöön.

Muutama maahanmuuttajahaasteltava koki syrjintänä myös sen, kun joissakin palveluissa, kuten esimerkiksi pankissa, he yrittävät asioida suomeksi, mutta henkilökunta vastaa vain englanniksi. Lisäksi työvoimatoimiston ei uskota tarjoavan maahanmuuttajille samanlaisia työllistymismahdollisuuksia kuin kantaväestölle. Koetaan, että maahanmuuttajille tarjotaan pääosin siivoustyötä. Romaneista puolet koki, että vain lähimmän asuin ympäristön kaupoissa ja muissa palveluissa saadaan yhdenvertaista kohtelua. Muualla, asuinalueen ulkopuolella palvelu on syrjivää.

Asuinalueiden kouluihin ja päiväkoteihin suurin osa haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista (26 oli lapsia niissä) oli tyytyväisiä. Kuitenkin neljän haastatellun maahanmuuttaja- ja kahden romanivanhemman mukaan lastensa kouluissa oli ongelmia: tappelua, kiusaamista ja opettajien epäasiallista ("rasistista", maahanmuuttajahaastateltava) käyttäytymistä. Lisäksi koettiin, että lapsia saatetaan lievin perustein siirtää erityisopetukseen ja sitä kautta erityiskouluihin. Yksi venäjänkielinen haastateltava oli kertonut olevansa tyytymätön kunnalliseen päivähoitoon, koska oli onnistunut saamaan lapselleen yhdenvertaista hoitoa vasta vietyään hänet ruotsinkieliseen päiväkotiin.

Pääkaupunkiseudulla, kuten muissakin Suomen suurimmissa kaupungeissa on muodostunut maahanmuuttajien alueellisia keskittymiä. Viranomaisten arvion mukaan pääkaupunkiseudulta löytyy kerrostaloja ja jopa kortteleita, joissa kantaväestöä asuu hyvin vähän. Maahanmuuttajien asuttamien kerrostalojen tai korttelien olemassaolon pääkaupunkiseudulla vahvistavat myös haastateltujen maahanmuuttajien vastaukset ongelmista naapurien kanssa, kuvaukset asuinalueensa ongelmista, tyytymättömyydestä isännöitsijäpalveluihin sekä ajatukset yhteiskuntaan integroitumista mahdottomiksi tekevästä asioista. Saman ovat huomanneet myös järjestötoimijat

"...Suomessa ei ole vielä tapahtunut, että olisi jokin kaupunginosa täysin vain maahanmuuttajien asuttama, mutta kerrostalokohtaisesti kyllä, useilla pääkaupunkiseudun alueilla" (Hamdon).

Myös Vilkaman (2006) tutkimus todentaa rypäsmäisten kerrostalokohtaisten vieraskielisten keskittymisen olemassaolon. Kaupunginosien tai kuntien palvelupiirien tasolla puhuminen taas antaa toisenlaisen kuvan asumisen alueellisesta keskittymisestä. Niiden tasolla maahanmuuttajien alueellisen keskittymisen osalta liikutaan pääkaupunkiseudulla korkeintaan noin 20 prosentin osuuksissa. Kerrostaloittain tarkasteltuna löytyy jopa yli 90 prosentin osuuksia. Myös puolet haastatelluista romaneista kertoi asuvansa maahanmuuttajaenemmistöisissä kerrostaloissa tai kortteleissa. Näin pääkaupunkiseudulla on syntynyt alueellisia keskittymiä kerrostalo- ja korttelin tasolla, joissa asuu pääosin maahanmuuttajia ja yksittäisiä romaneja. Lähiöitä, joissa maahanmuuttajien osuus asukkaista on muita kaupungin alueita keskimääräistä huomattavasti suurempi, löytyy myös Turusta, Varissuo ja Lauste (Kokko 2004), ja Tampereelta Hervannan kaupunginosa (Virtanen 2007). Olivatpa syyt olleet kuinka moninaiset tahansa, kuten ne, joita luvussa 4 niitä esittelen, tätä kehitystä haastatellut maahanmuuttajat eivät ole toivoneet.

Haastatelluista romaneista moni kertoi asuvansa maahanmuuttajaenemmistöisissä kerrostaloissa tai kortteleissa. Heitä maahanmuuttajien naapurina asuminen ei lainkaan haitannut, mutta he pitivät kantaväestön poismuuttamista kielteisenä kehityksenä. Eräs Espoon tutkimuskohteena olleista kaupunginosista haastateltu romani kertoi, että viimeisten vuosien aikana hänen asuntoaan vastapäätä olevassa kerrostalossa oli säännönmukaisesti käynyt niin, että kun kantaväestöön kuuluva perhe oli muuttanut pois, oli maahanmuuttajaväestöön kuuluva perhe tullut tilalle.

4.4.3 Alueellista keskittymistä ei haluta

Kuten edellä on tullut esille, asuntoja on pääkaupunkiseudulta saatu, mutta maahanmuuttajien osalta asumisen keskittymistä on tapahtunut. Haastateltujen vastauksissa kiitetään saaduista asunnoista ja ylipäänsä siitä, että heidän asumiskysymyksiinsä on yhteiskunnassa kiinnostusta. Kuitenkaan kukaan haastatelluista maahanmuuttajista ja romaneista ei vastausten perusteella halua asua pelkästään maahanmuuttajista tai oman kieliryhmän ihmisistä koostuvalla asuinalueella. Haastatelluista maahanmuuttajista 34 vastusti samaan kieliryhmään kuuluvien ihmisten ja laajemmin maahanmuuttajien keskittymistä asumaan samalle alueelle. Syinä ilmaistiin seuraavat:

- tekee integroitumisesta yhteiskuntaan mahdollottoman: ei opita suomen kieltä, kun ei ole suomalaisia naapureita
- keskittyminen lisää kantaväestössä rasismia

- leimautumisen vaara kasvaa
- keskittymäalueilla esiintyy konflikteja niin kantaväestön, maahanmuuttajaryhmien kuin myös samaan kieliryhmään kuuluvien kesken
- oman yhteisön tiivis yhteiselo häiritsee

Nämä asumisen keskittymistä vastustavien perustelut esiintyivät kaikkien vastauksissa, joko useampi niistä yhdessä vastauksessa tai vähintään yksi niistä. Jonkun verran saman kieliryhmän keskittyminen asumaan samalle alueelle ei haittaisi noin viidennestä (yhdeksän) haastatelluista maahanmuuttajista. Osa koki, että siten voidaan puhua omalla äidinkielellä, ja että lastenkin kannalta on tärkeää oman kulttuurin säilyttäminen. Tästä joukosta muutama myös sanoi, että isolapsiset perheet voivat lähellä asuessaan auttaa toisiaan. Huomionarvoista on se, että tästäkin viidenneksestä suurin osa korosti keskittymisen lisäävän kielteisiä ennakkoluuloja kantaväestössä. Vastaustensa perusteella he toivovatkin alueelle nimenomaan jonkun verran samaa kieltä puhuvia, mutta koko kerrostalon tai asuinalueen ei haluttaisi koostuvan pelkästään siitä kieliryhmästä, johon kuulutaan. Vastaajista kaksi oli sitä mieltä, että on ihan sama, kuka naapurissaan asuu.

Romanit vastustivat omaa alueellista keskittymistä vielä jyrkemmin. Myöskään maahanmuuttajille osa haastatelluista romaneista ei toivonut alueellista keskittymistä heidän yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Omien asumisen erityispiirteiden lisäksi romaneissa keskittymää ei haluta myöskään leimautumisen vaaran vuoksi. Asuinalueelle haastateltavat toivoivat vain vähän romaneja. Yleisin perustelu oli se, että hyvien suhteiden rakentamiseen asuinalueen kantaväestöön kuuluu yleensä pitkä aika. Alueelle ei haluta muuttavan romaneja, jotka eivät käyttäydy yleisten normien mukaisesti, koska heidän käyttäytymisensä perusteella myös alueella pitkään asuneita romaneja leimataan.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut, miten asumisen keskittyminen vaikuttaa eri maahanmuuttajataustaisten ihmisten kotoutumiseen yhteiskuntaan. Olen laadullisen haastattelututkimukseni avulla hakenut tutkimusongelmani kannalta oleellisiin kysymyksiin vastauksia soveltamalla Anderssonin (1998) kolmiportaisen dynaamisen segregaatiomallin, tutustumalla erilaisiin asumisen keskittymisestä tehtyihin sekä ulkomaisiin että kotimaisiin tutkimuksiin ja tarkastelemalla haastatteluaineistoani etnisyyden, yhdenvertaisuuden ja toiseutta koskevien käsitteiden avulla.

Tutkimusaineistoni olen kerännyt pääkaupunkiseudun alueelta, jossa asuu noin puolet Suomeen viimeisten vuosikymmenten aikana muuttaneista ihmisistä. Tutkimusta varten haastateltiin Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupungeista 45 maahanmuuttajaa, 12 romanian ja 10 asuntoviranomaista ja järjestöedustajaa. Maahanmuuttaja- ja romanahaastattelut kerättiin Matinkylän, Suvelan, Jakomäen, Vuosaaren, Hakunilan ja Koivukylän asuinalueista. Maahanmuuttajista haastateltiin viittä asukasta yhdeksästä eri kieliryhmästä: albania, arabia, bosnia, englanti, kurdi, somali, venäjä, vietnam ja viro. Heidät haastateltiin omalla äidinkielellään ja haastattelut toteuttivat samaa kieltä äidinkielenään puhuvat haastattelijat. Haastatelluista maahanmuuttajista puolet oli pakolaistaustaisia. Heistä suurin osa asui vuokralla kaupungin omistamissa asunnoissa ja kerrostaloalueilla, romaneista kaikki.

Pääkaupunkiseudulla on muodostunut maahanmuuttajien asumisen alueellisia keskittymiä kerrostalo- ja korttelitasolla. Asuinalueissa, joista maahanmuuttajat ja romanit on haastateltu, maahanmuuttajien osuus on muita alueita keskimääräistä suurempi. Kerrostalo- ja korttelitasoisten keskittymien syntyä oli todettu jo aikaisemmissa tutkimuksissa (Vilkama 2006; Kortteinen & Vaattovaara 2000), mutta niiden olemassaolon pystyi todentamaan myös haastateltujen maahanmuuttajien vastauksista naapuriongelmissa, kuvauksista asuinalueesta ja tyytymättömyydestä isännöitsijäpalveluihin sekä alueellisen keskittymisen vastustamisperusteluista. Vastausten perusteella haastatelluista maahanmuuttajista noin kolmannes näytti asuvan keskittymässä ja heistä suurin osa oli pakolaistaustaisia. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat myös, että vastaavanlaisia alueellisia keskittymiä on muodostunut myös muissa Suomen suurissa kaupungeissa, kuten Turussa (Kokko 2002) ja Tampereella (Virtanen 2007). Näin ollen eri

maahanmuuttajataustaisten ihmisten asumisen alueellista keskittymistä ei voida pitää vain maan pääkaupunkiseutua koskevana asiana.

Asuntoviranomaishaastattelujen perusteella viranomaistoiminnan tavoitteena on välttää maahanmuuttajien alueellisten keskittymien syntyä. Haastateltujen viranomaisten mukaan maahanmuuttajien tähänastinen alueellinen keskittyminen on johtunut pääkaupunkiseudulla vallitsevasta asuntopulasta, joka pahimmin kohdistuu sosiaaliseen asumiseen, kaupungin omistamien vuokra-asuntojen sijainnista, palveluiden saatavuudesta, maahanmuuttajien heikommasta taloudellisesta asemasta, markkinamekanismien vahvasta vaikutuksesta asuntopoliikkaan sekä maahanmuuttajien hakeutumisesta asumaan toistensa läheisyyteen. Myös alueiden haluttavuus – alueen imago – nähtiin olevan vaikuttava tekijä. Lisäksi keskittymiseen on vaikuttanut 1990-luvun lama ja sen seuraukset, kuten informaatiosektorin kasvun perustuminen pitkälti Etelä- ja Länsi-Helsinkiin. Viranomaishaastatteluissa korostettiin, että asumisongelmat, joihin alueellinen keskittyminen voidaan nähdä kuuluvan, koskettavat lähinnä pakolaistaustaisia maahanmuuttajia. Heidän asumiseen liittyvät kysymykset tulisi nähdä laajemmin osana muitakin yhteiskuntaan integroitumiskysymyksiä.

Haastelluista maahanmuuttajista kukaan ei toivonut, että jollekin asuinalueelle, oli kysymys kerrostalo- tai korttelitasosta, keskittyisi asumaan pelkästään tiettyyn kieliryhmään kuuluva ryhmä tai maahanmuuttajia. Oman perheenjäsenen tai sukulaisen lähellä asumisen piti tärkeänä ja osa koki myös muutaman samaa kieltä puhuvan lähellä asumisen tärkeäksi kulttuurin säilyttämisen ja lastenkasvatuksen kannalta. Virtasen (2008) tutkimus somalien ja venäläisten asumisen toiveista pääkaupunkiseudulla vahvistaa aineistooni perustuvan tulkintani siitä, että samaan kieliryhmään kuuluvien läheisyyteen hakeutuminen ei selitä haastateltujen maahanmuuttajien pääkaupunkialueen tai kaupungin sisäistä muuttoliikettä. Sen sijaan tutkimukseni tulokset antavat Kokon (2002) tutkimuksen tapaan viitteitä siitä, että omaan kieliryhmän läheisyyteen hakeutuminen selittää ainakin osittain maahanmuuttajien ja erityisesti pakolaistaustaisten kuntien välistä muuttoliikettä, joka suuntautuu pääsääntöisesti pienemmistä ja pohjoisemmista kunnista eteläisiin suuriin asutuskeskuksiin.

Etnisten ryhmien alueellisesta segregaatiosta, ilmiöstä, josta tutkimuksessani käytän *maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueellisen keskittymisen* käsitettä, eri ulkomailla kehitetyt teorit eroavat toisistaan pitkälti siinä, kumpia tekijöitä painotetaan enemmän: institutionaalisia rajoitteita maahanmuuttajien asuinalueen valinnassa vai maahanmuuttajien omia yksilöllisiä

valintoja. Jälkimmäinen suuntaus on peräisin amerikkalaisesta tutkimusta, jolla on ollut pitemmät perinteet. Omassa tutkimuksessani näytti parhaiten toteutuvan Anderssonin (1998) Ruotsin olosuhteisiin sopivan kehittämä dynaaminen segregatiomalli, joka ottaa huomioon institutionaaliset, sosio- kulttuuriset ja -ekonomiset ja muut tekijät. Kyseinen teoria lähtee siitä, että alueelliset keskittymät ovat muuttoliikkeiden tulosta ja, että usein muuton tavoitteisiin vaikuttaa halu välttää asuinalueen mahdollisesti aiheuttamat negatiiviset vaikutukset.

Institutionaaliset tekijät, erityisesti asumisessa vallitsevat markkinamekanismit ja asuntomarkkinoilla koettu syrjintä voidaan tutkimukseni perusteella nähdä vaikuttavina tekijöinä maahanmuuttajien alueellisten keskittymien syntyyn. Yhdenvertaisuus toteutui haastateltujen osalta parhaiten asunnon saannissa. Vähimmäistaso ja yhdenvertaiset lähtökohdat toteutuvat haastateltujen osalta, kun asunto on saatu ja halu asua juuri pääkaupunkiseudun alueella on toteutunut. Asunnon hakuprosessissa maahanmuuttajista noin kolmannes ja käyttämissään palveluissa puolet oli kokenut syrjivää kohtelua. Palvelun koettiin muuttuvan syrjiväksi, kun vaatetuksesta, ihonväristä, nimestä tai käyttämästä kielestä huomataan, ettei kuuluta kantaväestöön. Toivottua perhekokoa vastaavaa asuntoa oli jouduttu odottamaan liian pitkään ja esimerkiksi työvoimatoimistoissa ei tarjottaisi samanarvoisia työllistymismahdollisuuksia kantaväestöön nähden. Asuinalueen valinnassa pääkaupunkiseudun alueen sisällä näytti haastateltujen vastausten perusteella olevan kaikista heikoimmat mahdollisuudet. Yhtenä merkittävimmistä syistä haluan asua pääkaupunkiseudulla mainittiin paremmat työnsaanti- ja kouluttautumismahdollisuudet. Näiden tekijöiden koettiin edesauttavan kotoutumista yhteiskuntaan.

Maahanmuuttajataustaisten ihmisten tähänastiseen asumisen alueelliseen keskittymiseen näyttäisi haastatteluaineistoni perusteella vaikuttaneen institutionaalisten tekijöiden lisäksi laaja joukko rakenteellisia, sosio- kulttuurisia ja -ekonomisia ja muitakin tekijöitä: haastateltujen maan ja kaupungin sisäiset muuttoliikkeiden motiivit, kuten toive paremmista kouluttautumisen- tai työnsaantimahdollisuuksista, kantaväestön muuttoliikkeet ja asuinalueen imago, sosio-ekonominen asema, kaupungin vuokra-asuntojen sijainti, lähtömaatausta ja syy Suomeen muuttoon, yhdenvertaisuuden toteutuminen riittämättömällä tasolla haastateltujen asuinaluevalinnoissa, maahanmuuttajien transtationaalinen toiminta, kodin monipuolinen merkitys, yhteiskunnassa vallitsevien erontekojen ja arvostusten merkitys (vuokra- vs. omistusasuminen ym.) sekä pääosin ksenofobinen suhtautuminen erilaisuuteen.

Kantaväestöön kuuluvia ihmisiä ei ole haastateltu tutkimusta varten, mutta heidän muuttaminen pois alueilta Anderssonin (1998) segregatiomallia mukaillen joko segregatiota synnyttävän tai segregatian synnyttämien (maahanmuuttajien määrä ylittää viidenneksen) muuttoliikkeiden tuloksena, on sekä useiden aikaisempien ulkomaisten ja kotimaisten tutkimusten että tutkimukseni viranomais-, järjestötoimija- ja romanihaastattelujeni perusteella yksi keskeisimmin haastateltujeni kaltaisten maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueelliseen keskittymiseen vaikuttavista tekijöistä. Siihen vaikuttaa vahvasti myös kantaväestön haluttomuus muuttaa suuren maahanmuuttajamäärän omaaville alueille. Ulkomaiset tutkimukset (ks. Bolt & al 2010; Özüekren 2003) kertovat, kuinka harvoin maahanmuuttajia vastaanottavan yhteiskunnan enemmistöön kuuluvien ihmisten omasta alueellisesta segregoitumisesta (eriytymisestä) tai keskittymisestä edes puhutaan. Sen merkitystä kantaväestöstä selvästi erottuvien maahanmuuttajien alueellisten keskittymien syntyyn vähätellään, vaikka se tutkimusten mukaan on yksi jopa kaikista eniten siihen vaikuttavista tekijöistä.

Laadullisen haastattelututkimukseni perusteella joidenkin maahanmuuttajataustaisten ihmisten yhteiskuntaan kotoutumisen ongelmien taustalla voidaan nähdä olevan tähänastisten kerrostalotaloja ja korttelitasoisten keskittymien olemassaolo, joka antaisi viitteitä yhteiskunnassa osan maahanmuuttajien, erityisesti joidenkin pakolaistaustaisten, muukalaisten asemassa olemisesta ja etnisyyden korostumisesta juuri heidän kohdallaan muita vahvemmin, yhtäältä heitä yhdistäen ja toisaalta erottaen heidät muista. Anderssonin (1998) segregatiomallin mukaan alueellista segregatiota synnyttävä muuttoliike alkaa silloin, kun alueen maahanmuuttajien määrä ylittää kaupungin keskitason. Näin käy etenkin silloin, kun muuttaneet ihmiset ovat taustaltaan muuta kuin ei-eurooppalaista alkuperää. Katson päätökseni romanien haastattelemisesta tukeneen tutkimusongelmani kysymyksiin vastaamista. Muukalaisiin suhtautumisen piirteitä esiintyi myös osan maahanmuuttajahaastateltavieni vastauksissa.

Laadullisen haastattelututkimukseni tavoitteena on ollut selvittää maahanmuuttajataustaisten ihmisten asumisen alueelliseen keskittymiseen vaikuttaneita tekijöitä ja niiden merkitystä maahanmuuttajien kotoutumiseen maahanmuuttajataustaisten ihmisten näkökulmasta. Haastatelluista maahanmuuttajista noin puolet oli pakolaistaustaisia. Tutkimustulokseni antavat aihetta tutkia lisää asumisen keskittymisen tekijöitä ja eri väestöryhmien näkökulmasta. Pääosin pakolaistaustaisten maahanmuuttajien tähänastinen keskittyminen olisi tulosta eri väestöryhmiin kuuluvien ihmisten muuttoliikkeistä, mutta noiden muuttoliikkeiden taustalla vaikuttaviin tekijöihin kuuluisivat tutkimukseni perusteella yhteiskunnassa laajemmin erilaisuuteen suhtautumiseen

liittyvät ongelmat, kuten vieraan pelko (ksenofobia) tai vieraan ihailu (ksenofilia) ja toiseuden kokemukset, etniset luokittelut ja maahanmuuttajien diasporinen identiteetti.

Tutkimukseni tulokset täydentävät maahanmuuttajien asumisen keskittymisestä tehdyt aikaisemmat kotimaiset tutkimukset ja ovat samalla linjalla ulkomaisten tutkimusten kanssa siitä, että aihetta tulisi tutkia laaja-alaisesti eikä ainoastaan tiettyjä tekijöitä painottamalla. Maahanmuuttajataustaisten ihmisten alueelliseen keskittymiseen vaikuttaneiden tekijöiden tutkimustani laadullisempaa ja määrällisempää selvittämistä varten tulisi tutkia ilmiötä myös työn perässä Suomeen muuttavien, omistusasunnoissa asuvien maahanmuuttajien ja kantaväestöön kuuluvien eri väestöryhmien näkökulmasta. Haastatellut maahanmuuttajat eivät toivoneet alueellista keskittymistä ja sekä ulkomaisissa että kotimaisissa tutkimuksissa korostetaan, että kantaväestön yhtäältä muuttaminen pois ja toisaalta haluttomuus muuttaa niin sanotuille maahanmuuttajaenemmistöisille asuinalueille vaikuttavat suuresti maahanmuuttajien alueellisten keskittymän syntyyn. Tutkimukseni perusteella asumisen keskittymistä tapahtuu niin maahanmuuttajataustaisten – kuin kantaväestöönkin kuuluvien ihmisten kohdalla. Tutkimustulokseni osoittavat, että asuinympäristöillä ja asumiseen laajemmin liittyvillä kysymyksillä on merkitystä maahan muuttavien ihmisten muuttavaan maahan kotoutumisessa.

Erilaisuuden suhtautumisessa tutkimukseni perusteella vallitsevan kenofobian poistamiseksi näkisin tärkeänä sen tutkimista tai ainakin huomion kiinnittämistä siihen, minkälaista puhetta ja kuvaa tuotetaan tai ylläpidetään julkisuudessa jostain etniseksi määritellystä ihmisryhmästä, missä määrin etnisyyden käsitettä käytetään ja keiden ihmisten kohdalla. Tutkimustulokseni antavat aihetta tutkia lisää asumien alueelliseen keskittymiseen vaikuttavia tekijöitä ja niiden merkitystä myös sen takia, koska keskittymisen vastustamisperusteluissa maahanmuuttajahaastateltavani korostivat, ettei integroituminen yhteiskuntaan edisty, jollei ole kantaväestöön kuuluvia naapureita. Suomen kieltä ei opita eikä muutenkaan keskinäistä tutustumista tapahdu. Asukasrakenteeltaan monipuolista asuinalueita kannatettiin, mutta ilman kantaväestöä suurin osa haastatelluista katsoi sen johtavan kaaokseen asuinalueella ja kielteisten ennakkoluulojen lisääntymiseen yhteiskunnassa laajemmin.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus, Jyväskylä, 25 - 43.

Ahtela, Karoliina toim. (2006) Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Talentum, Helsinki

Alasuutari, Pertti (2001) Laadullinen tutkimus. 3. uudistettupainos. Vastapaino, Tampere.

Andersson, Roger (1998) Socio-spatial dynamics: ethnic divisions of mobility and housing in post-Palme Sweden. *Urban studies* 35: 3. 397-428.

Bauman, Zygmunt (1997) Sosiologinen ajattelu. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Bolt, Gideon & van Kempen, Ronald & van Ham, Maarten (2008) Minority ethnic groups in the Dutch housing market: spatial segregation, relocation dynamics and housing policy. *Urban Studies*, 45(7). 1359–1384.

Bolt, Gideon & Özüekren, A. Sule & Phillips, Deborah (2010) Linking Integration and Residential Segregation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36: 2. 169–186.

Bowes, A. M. & Dar, N. S. & Sim, D. F. (2002) Differentiation in housing careers: the case of Pakistanis in the UK. *Housing studies* 17: 3. 381–399.

Bråmå, Åsa (2006) "White flight"? The production and reproduction of immigrant concentration areas in Swedish cities, 1990-2000. *Urban Studies*, 43(7). 1127–1146.

Dhalmann, Hanna & Vilkkama, Katja (2009). Housing policy and the ethnic mix in Helsinki, Finland: perceptions of city officials and Somali immigrants. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24: 4, 423–439.

Eagleton, Terry (2003) *After Theory*. London: Allen Lane

Eskola Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2007) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa

Fenton, Steve (2003) Ethnicity. Polity, Cambridge.

Forsander, Annika ym. (2001) Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Yliopistopaino, Helsinki.

Haliseva-Soila, Merja (1986) Turusta työssäkäyntialueelle muuttaminen: Selvitys lähtömuuton syistä. 88s. Maantieteen tutkielma, Turun yliopiston maantieteen laitos, Turku.

Hall, Stuart (2003) Monikulttuurisuus. Suom. Lehtonen, Mikko. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) Erilaisuus. Vastapaino, Tampere.

Hiebert, Daniel & Scuurman, Nadine & Smith, Heather (2007) Multiculturalism “on the ground”: The Social geography of immigrants and visible minority populations in Montreal, Toronto, and Vancouver, projected to 2017. Working paper series No. 07–12. Vancouver, Metropolis British Columbia.

Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena (1988) Teemahaastattelu. 4. painos. Yliopistopaino, Helsinki.

Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Huttunen, Laura (2005) Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.). Vastapaino, Tampere. 117–161.

Hynynen, Pertti (2003) Kantaväestö vähemmistöksi. Näkymiä ranskalaisiin, saksalaisiin ja italialaisiin lähiökortteleihin. Tutkimuskatsauksia 2003/4, Helsingin kaupungin tietokeskus.

Hynynen, Pertti (2005) Kun kortteli kippautuu. Etnisten hierarkioiden käänneistyminen. Yhteiskuntapolitiikka 5/2005. 521–528.

Jasinskaja, Lahti & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus, Helsinki.

Kibria, Nazli (2000) Race, Ethnic Options, and Ethnic Bonds: Identity Negotiations of Second-Generation Chinese and Korean Americans. *Sociological Perspectives* 43:1. 77–95.

Kokko, Karoliina (2002) Maahanmuuttajien Suomen sisäinen muuttoliike. Tapaustutkimuksena Turku. Maantieteen Pro gradu –tutkielma. Turun yliopiston maantieteen laitos, Turku.

Kokko, Karoliina (2004) Maahanmuuttajien Suomen sisäinen muuttoliike. Mikä vetää Turkuun muualta Suomesta? *Siirtolaisuus – Migration* 3/2004. Siirtolaisinstituutti, Turku. 22–30.

Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari (2005) Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2005. 121–131.

Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari (2000) Onko osa Helsingistä alikehityksen kierteessä? *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2000. 115–125.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli toim. (2003) Erilaisuus. Vastapaino, Tampere

Lehtonen, Mikko (2004) Vieraus ja moneus. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli & Ruuska, Petri: Suomi toisin anoen. Vastapaino, Tampere. 247–270.

Lepola, Outi toim. (2002) Kotimaana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001. Työministeriö & Edita

Lindgren, Sari (1997) Tulo- ja lähtömuuton syyt Kaarinan kaupungissa. 125 s. Maantieteen tutkielma. Turun yliopiston maantieteen laitos, Turku.

Mattila, Markku (2005) Sterilointipolitiikka ja romanit Suomessa vuosina 1950–1970. Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. ja Tervonen, M. (toim.) Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Hakapaino, Helsinki. 402–452.

- Murdie, Robert A. (1994) Blacks in near-ghettos? Black visible minority population in Metropolitan Toronto housing authority public housing units. *Housing Studies* 9: 4. 435–547
- Paananen, Seppo (2002) Maahanmuuttopolitiikan Nokia. *Yhteiskuntapolitiikka* 4/2002. 379–383.
- Peach, Ceri (1996) Does Britain have ghettos? *Transactions of the Institute of British Geographers* 2:1. 216–235.
- Phillips, Deborah (2006) Parallel lives? Challenging discourses of British Muslim self-segregation. *Environment and Planning D. Society and Space*, 24(1). 25–40.
- Pullinen, Jussi (2009) Euroopan maahanmuuttajalähiöiden ongelmat halutaan estää Suomessa. *Helsingin Sanomat* 11.1.2009. 11.
- Pulma, Panu (2005) Ongelmavähemmistöistä vähemmistöongelmaksi: Suomen romanipolitiikka 2. maailmansodan jälkeisellä ajalla. Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. ja Tervonen, M. (toim.) *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Hakapaino, Helsinki. 369–401.
- Ruuska, Petri (2005) Nationalismi. Teoksessa *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.). Vastapaino, Tampere. 190-228.
- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [WWW-dokumentti]* Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampere.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html> (Luettu 21.5.2010)
- Salmela, Marja (2010) Maahanmuuttajat keskittyvät Itä-Helsingin vuokratiloihin. *Helsingin Sanomat* 25.5.2010. 12.
- Sarre, Philip & Phillips, Deborah & Skellington, Richard (1989) *Ethnic Minority Housing - Explanations and Policies*. Aldershot, Avebury.

Sisäasiainministeriö (2010) Maahanmuuton vuosikatsaus 2009. Sisäasiainministeriön maahanmuutto-osaston julkaisuja, Helsinki.

Skaburskis, Andrejs (1996) Race and tenure in Toronto. *Urban Studies* 33: 2. 223–252.

Strandell, Anna (2005) Asukasbarometri 2004. Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä. Suomen ympäristö 746. Ympäristöministeriö, Helsinki.

van Ham, Maarten & Feijten, Peteke (2008) Who wants to leave the neighbourhood? The effect on moving wishes of being different from the neighbourhood population', *Environment and Planning A*, 40(5). 1151–1170.

Vilkama, Katja (2006) Asuntopolitiikka ja vieraskielisen väestön alueellinen keskittyminen Helsingissä vuosina 1992–2005. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston maantieteen laitos, Helsinki.

Virtanen, Hanna (2007) Monietnistyvät lähiöt – Suomalaisten asuinalueiden etninen erilaistumiskehitys ja siihen vaikuttavat tekijät. *Yhdyskuntasuunnittelu* 3/2007. 6-19.

Virtanen, Hanna (2008). Somali- ja venäläistaustaisten asumistoiveet ja –valinnat pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 73:6. 640–651.

Zelinsky, Wilbur & Lee, Barrett A. (1998) Heterolocalism: An alternative model of the sociospatial behaviour of immigrant ethnic communities. *International Journal of Population Geography*, 4. 281–298.

Özüekren, A. Sule (2003) Ethnic concentration at the neighbourhood block level: Turks in a greater Stockholm suburb (1989 and 1999). *Housing, Theory and Society*, 20: 4. 172–182.

Liitteet

LIITTEET

LIITE 1: Maahanmuuttaja- ja romanihaastattelujen lomake

LIITE 2: LIITE 2: Taulukot ja kuvio

SISÄASIAINMINISTERIÖ

26.6.2008

Oikeusyksikkö

Yhdenvertaisuus asumisessa -hanke

Yhdenvertaisuus asumisessa - kenttäselvitys maahanmuuttajien ja romanien asumisen yhdenvertaisuudesta pääkaupunkiseudulla

Sisäasiainministeriön koordinoimassa Yhdenvertaisuus asumisessa -hankkeen kenttäselvityksessä haastatellaan Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla asuvia maahanmuuttajia ja romaneja. Tutkimuksessa selvitetään asumisen yhdenvertaisuuden toteutumista. Tavoitteena on tunnistaa sekä hyviä käytäntöjä että mahdollisia syrjiviä käytäntöjä maahanmuuttajien ja romanien asumiskysymyksissä.

Tutkimuksen kysely on luottamuksellinen ja anonyymi. Vastauksia käytetään ainoastaan Yhdenvertaisuus asumisessa -hankkeen asumiselvitystä varten. Selvitys on osa suunnittelija Nexhat Beqirin (YTK yo.) Pro gradu -työtä.

Maahanmuuttajahaastattelut toteuttavat omakieliset haastattelijat.

Asumiselvityksestä vastaa Nexhat Beqiri, jonka yhteystiedot ovat seuraavat:

puh. (09) 160 42 738,

sähköpostiosoite nexhat.beqiri@intermin.fi

Vastaajan tiedot

Äidinkieli

- 1 _____
2 muu, perustuslaissa viralliseksi
määritelty vähemmistökieli _____

Sukupuoli

- 1 Nainen 2 Mies

Ikä

- 18-30 30-40
40-50 50-60 yli 60

Kaupunki

Kaupunginosa _____

Montako ihmistä asunnossanne asuu?

Kuinka moni kuuluu ydinperheeseen? (Vanhemmat ja lapset)

- 1 Kaikki
2 muu, mikä? _____

Jos kyseessä on ydinperhe, kuuluuko siihen kaksi puolisoa?

- 1 Kyllä
2 Ei. Vain toinen

Montako neliötä on asunnossa?

- alle 3 30-50 50-70
70-90 yli 90

Kuinka kauan olette asuneet Suomessa? (Koskee vain maahanmuuttajia)

- alle 3 3 4 5
6 7 8 9
10 yli 10 vuotta

1. ASUMINEN

1) Asutteko

- 1 vuokralla
2 omistusasunnossa

2) Jos asutte vuokralla, asutteko

- 1 yksityisellä
2 julkisella (kaupunki ym.)
3 muu, mikä? _____

3) Oletteko tyytyväinen asuntonne kokoon?

- 1 Kyllä 2 Ei

4) Mitä kautta olette saanut asuntonne?

- 1 yksityiseltä asunnonvälitysritykseltä
2 kaupungin asunnonvälitystoimistosta
3 vuokrattu/ ostettu suoraan omistajalta
4 muu, mikä? _____

5) Kuka on auttanut asunnon löytämisessä?

- 1 omakielinen tuttava
2 maahanmuuttaja-/romanijärjestö
3 kantaväestöön kuuluva tuttava
4 viranomainen, mikä _____

- 5 ei kukaan

6) Oliko asunnon hakemisessa ongelmia?

- 1 Kyllä. Minkälaisia? _____

- 2 Ei

7) Koetteko, että asuntoa hakiessanne saitte samanlaista kohtelua kuin kantaväestöön kuuluvat ihmiset?

- 1 Kyllä
2 Ei. Miksi koette niin? _____

8) Oletteko saanut henkilökohtaista opastusta tai neuvontaa asumiseen liittyvissä käytännön kysymyksissä?

- 1 Kyllä. Mistä? _____

- 2 Ei

9) Onko teillä kotivakuutus?

- 1 Kyllä 2 Ei

10) Tunnetteko mielestänne oikeutenne vuokralaisena/ asunnon omistajana?

- 1 Kyllä
2 Ei. Miksi? _____

11) Etsiessänne nykyistä asuntoanne, oliko tämä asuinalue ensisijainen toiveenne?

- 1 Kyllä. Miksi? _____

- 2 Ei. Miksi? _____

12) **Kuinka kauan olette asunut nykyisessä asunnossanne?**

alle vuosi	1	2	
3	4	5	6
7	8	yli 8 vuotta	

13) **Asuitteko ennen samassa**

1 kaupungissa
2 kaupunginosassa
3 muualla, missä? _____

14) **Kuinka usein olette muuttanut Suomessa asumisen aikana?**

2. MAAHANMUUTTAJIEN JA ROMANIEN ASUMISEN ARKEA

1) **Vietättekö mielellänne aikaa kotona?**

1 Kyllä. Miksi?

2 Ei. Miksi?

2) **Miten vietätte vapaa-aikaa?**

3) **Onko teillä ollut ongelmia naapurien kanssa?**

1 Kyllä. Millaisia?

2 Ei

4) **Keneen otatte yhteyttä, jos teillä tulee asumiseen liittyviä ongelmia?**

5) **Oletteko mukana asukastoiminnassa?**

(asukasyhdistys, talonyhtiökokoukset, pihatalkoot)
1 Kyllä
2 Ei. Miksi?

6) **Oletteko mukana muussa toiminnassa asuinalueellanne?**

1 Kyllä. Missä?

2 Ei. Miksi?

7) **Onko teillä yhteyksiä kantaväestöön?**

Työelämässä	Kyllä	Ei
Ystäväpiirissä	Kyllä	Ei
Naapurit	Kyllä	Ei
Muualla	Kyllä	Ei

8) **Harrastatteko asuinalueellanne jotain?**

1 Kyllä. Mitä?

2 Ei

9) **Mitä harrastus-/toimintamahdollisuuksia haluaisitte lähelle kotianne?**

3. PALVELUJEN SAATAVUUS

1) **Jos perheessänne on peruskouluikäisiä lapsia, jotka käyvät koulua asuinalueellanne, oletteko tyytyväinen kyseiseen kouluun?**

1 Kyllä. Miksi?

2 Ei. Miksi?

2) **Jos perheessänne on alle kouluikäisiä lapsia, ovatko he asuinalueellanne**

1 kunnallisessa päivähoitossa
2 yksityisessä päivähoitossa
3 kotona hoidossa
Miksi?

Kuka hoitaa?

4 ei ole alle kouluikäisiä lapsia

3) Oletteko tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseen lasten päivähoidon osalta?

- 1 Kyllä
- 2 Ei. Miksi?

4) Jos asuinalueellanne on seuraavia palveluita ja käytätte niitä, oletteko niihin tyytyväinen?

	Ei kovin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	Erittäin tyytyväinen	En käytä	Ei ole
Isännöitsijäpalvelut (huolto)	x	x	x	x	x
Kaupalliset palvelut (kaupat, posti, pankki ym.)	x	x	x	x	x
Terveyskeskusten palvelut	x	x	x	x	x
Sosiaalitoimiston palvelut	x	x	x	x	x
Neuvola	x	x	x	x	x
Työvoimatoimiston palvelut	x	x	x	x	x

5) Ovatko asuinalueesi palvelut mielestänne riittävät?

- 1 Kyllä
- 2 Ei. Mitä palvelua kaipaisit?

Miksi?

6) Koetteko, että käyttämässänne palveluissa saatte samanlaista kohtelua kuin kantaväestöön kuuluvat ihmiset?

- 1 Kyllä
- 2 Ei. Miksi koette niin?

4. MAAHANMUUTTAJIEN JA ROMANIEN AJATUKSIA ASUMISEN KESKITTÄMISESTÄ

1) Mitkä ovat suurimmat ilon aiheet asuinalueessasi?

- 1 Kyllä. Miksi?

- 2 Ei.

2) Mitkä ovat mielestänne suurimmat ongelmat asuinalueessanne?

5) Suomeen muuttoon syy? (koskee vain maahanmuuttajia)

- 1 Avioliitto
- 2 Koulutus
- 3 Pakolaisuus
- 4 Työ
- 5 Muu syy. Mikä? _____

3) Onko samaan etniseen ryhmään kuuluvien ihmisten keskittyminen asumaan samalle alueelle mielestänne toivottavaa?

- 1 Kyllä. Miksi?

Jäikö jotain kysymättä? Lisää saottavaa jostain kysytystä asiasta? Palautetta?

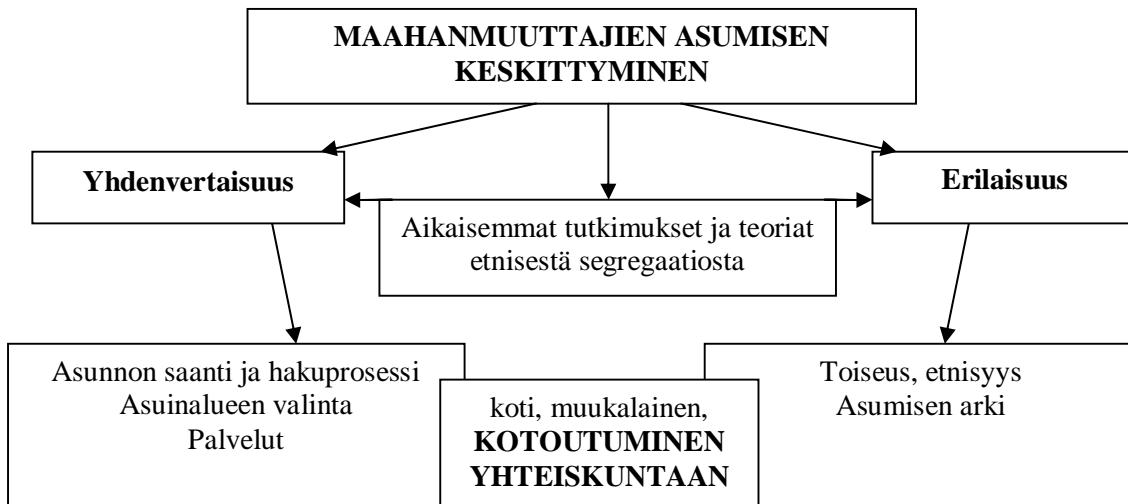
- 2 Ei. Miksi?

4) Haluaisitteko asua muualla?

LIITE 2: Taulukko 2 ja kuvio

TUTKIMUSAINEISTO								
Puolistrukturoidut teemahaastattelut								
	Kaupungit	Espoo		Helsinki		Vantaa		Määrä
	Lähiöt	Matinkylä	Suvela	Jakomäki	Vuosaari	Hakunila	Koivukylä	
Maahanmuuttajat		9	5	4	10	10	7	45
	5 / 9 kieliryhmää* *albania, arabia, bosnia, englantia, kurdi, somalit, venäjä, vietnam ja viro							
Romanit		1	2	2	4	2	1	12
Asuntoviranomaiset		3		2		3		8
Järjestöedustajat		Koko pääkaupunkiseudun alue						4
Haastatteluja yhteensä								69

TAULUKKO 2: Tutkimusaineisto

KUVIO 1: Haastatteluaineiston analyysin käsitteellinen

Selvitys yhdenvertaisuuden toteutumisesta pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajien ja romanien asumiskysymyksissä

SISÄASIAINMINISTERIÖ

Tämä kysely on suunnattu Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla asuville maahanmuuttajille ja romaneille. Tutkimuksessa selvitetään asumisen yhdenvertaisuuden toteutumista. Tavoitteena on tunnistaa sekä hyviä käytäntöjä että mahdollisia syrjiviä käytäntöjä maahanmuuttajien ja romanien asumiskysymyksissä.

Kysely on luottamuksellinen ja anonyymi. Vastauksia käytetään ainoastaan Yhdenvertaisuus asumisessa -hankkeen asumisselvitystä varten. Selvitys on osa Nexhat Beqirin (YTK yo.) Pro gradu -työtä.

1) Äidinkieli

-
- muu, perustuslaissa viralliseksi määritelty vähemmistökieli

2) Kaupunki

3) Kaupunginosa

4) Sukupuoli

- Mies
- Nainen

5) Ikä

- 18-30
- 30-40
- 40-50
- 50-60
- yli 60

6) Kuinka kauan olette asunut Suomessa?

- alle 3 3 4 5 6
- 7 8 9 10 yli 10 vuotta

7) Montako ihmistä asuu asunnossanne?

- 1 2 3 4 5 6 muu, mikä?

8) Kuinka moni kuuluu ydinperheeseen? (Vanhemmat ja lapset)

- Kaikki
- muu, mikä?

9) Jos kyseessä on ydinperhe, kuuluuko siihen kaksi puolisoa?

- Kyllä
- Ei. Vain toinen

10) Montako neliötä asunnossanne on?

- alle 30
- 30-50
- 50-70
- 70-90
- yli 90

1. ASUMINEN

11) Asutteko

- vuokralla
- omistusasunnossa
- muu asumismuoto, Mikä? (osaomistus, asumisoikeus ym.)

12) Jos asutte vuokralla, asutteko

- yksityisellä
- julkisella, mikä?

13) Oletteko tyytyväinen asuntonne kokoon?

- Kyllä
- Ei

14) Mitä kautta olette saanut asuntonne?

- yksityiseltä asunnonvälitysyritykseltä
- kunnan/ kaupungin asunnonvälitystoimistolta
- vuokrattu/ ostettu suoraan omistajalta
- muu, mikä?

15) Kuka on auttanut asunnon löytämisessä?

- omakielinen tuttava
- maahanmuuttaja-/romanijärjestö
- kantaväestöön kuuluva tuttava
- viranomainen, mikä?
- ei kukaan

16) Oliko asunnon löytämisessä ongelmia?

- Kyllä. Minkälaisia?
- Ei

17) Koetteko, että asuntoa hakiessanne saitte samanlaista kohtelua kuin kantaväestöön kuuluvat ihmiset?

- Kyllä
- Ei. Miksi?

18) Oletteko saanut henkilökohtaista opastusta tai neuvontaa asumiseen liittyvissä käytännön kysymyksissä?

- Kyllä. Mistä?
- Ei

19) Onko teillä kotivakuutus?

- Kyllä
- Ei

20) Tunnettekko mielestänne oikeutenne vuokralaisena/ asunnon omistajana?

- Kyllä
 Ei. Miksi?

21) Etsiessänne nykyistä asuntoanne, oliko tämä asuinalue ensisijainen toiveenne?

- Kyllä. Miksi?
 Ei. Miksi?

22) Kuinka kauan olette asunut nykyisessä asunnossanne?

- alle vuosi 1 2 3 4 5 6 7 8 yli 8 vuotta

23) Asuitteko ennen samassa

- kaupungissa
 kaupunginosassa
 muualla, missä?

24) Kuinka usein olette muuttanut Suomessa asumisen aikana?

- 0 1 2 3 4 5 yli 5 kertaa

2. MAAHANMUUTTAJIEN JA ROMANIEN ASUMISEN ARKEA

25) Vietättekö mielellänne aikaa kotona?

- Kyllä. Miksi?
 Ei. Miksi?

26) Miten vietätte vapaa-aikaa?

27) Onko teillä ollut ongelmia naapurien kanssa?

- Kyllä. Minkälaisia?
 Ei

28) Keneen otatte yhteyttä, jos teillä tulee asumiseen liittyviä ongelmia?

29) Oletteko mukana asukastoiminnassa? (asukasyhdistys, talonyhtiökokoukset, pihatalkoot ym.)

- Kyllä
 Ei. Miksi?

30) Oletteko mukana muussa toiminnassa asuinalueellanne?

- Kyllä. Missä?
 Ei. Miksi?

31) Onko teillä yhteyksiä kantaväestöön?

	Kyllä	Ei
Työelämässä	☐	☐
Ystäväpiirissä	☐	☐
Naapurit	☐	☐
Muualla	☐	☐

32) Harrastatteko asuinalueellanne jotain?

- Kyllä. Mitä?
- Ei

33) Mitä harrastus-/toimintamahdollisuuksia haluaisitte lähelle kotianne?

3. PALVELUJEN SAATAVUUS

34) Jos perheessänne on peruskouluikäisiä lapsia, jotka käyvät koulua asuinalueellanne, oletteko tyytyväinen kyseiseen kouluun?

- Kyllä. Miksi?
- Ei. Miksi?

35) Jos teillä on alle kouluikäisiä lapsia, ovatko he asuinalueellanne

- kunnallisessa päivähoitossa
- yksityisessä päivähoitossa
- kotona hoidossa. Miksi? Kuka hoitaa?
- ei ole alle kouluikäisiä lapsia

36) Oletteko tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen lasten päivähoidon osalta?

- Kyllä
- Ei. Miksi?

37) Jos asuinalueellanne on seuraavia palveluita ja käytätte niitä, oletteko niihin tyytyväinen?

	ei kovin tyytyväinen	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen	en käytä	ei ole
Isännöitsijäpalvelut	☐	☐	☐	☐	☐
Kaupalliset palvelut (kaupat, posti, pankki ym.)	☐	☐	☐	☐	☐
Terveyskeskusten palvelut	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaalitoimiston palvelut	☐	☐	☐	☐	☐
Perheneuvola	☐	☐	☐	☐	☐
Työvoimatoimiston palvelut	☐	☐	☐	☐	☐

38) Ovatko asuinalueesi palvelut mielestänne riittävät?

- Kyllä
- Ei. Mitä palvelua kaipaisit ja miksi?

39) Koetteko, että käyttämissänne palveluissa saatte samanlaista kohtelua kuin kantäväestöön kuuluvat ihmiset?

- Kyllä
- Ei. Miksi?

OSIO II

MAAHANMUUTTAJIEN JA ROMANIEN AJATUKSIA YHDENVERTAISUUDEN TOTEUTUMISESTA JA ASUMISEN KESKITTYMISESTÄ

40) Mitkä ovat suurimmat ilon aiheet asuinalueessasi?

41) Mitkä ovat mielestänne suurimmat ongelmat asuinalueessanne?

42) Onko samaan etniseen ryhmään kuuluvien ihmisten keskittyminen asumaan samalle alueelle mielestänne toivottavaa?

Kyllä. Miksi?

Ei. Miksi?

43) Haluaisitteko asua muualla?

Kyllä. Miksi?

Ei

44) Suomeen muuttoon syy? (koskee vain maahanmuuttajia)

avioliitto

koulutus

pakolaisuus

työ

muu, mikä?

45) Jäikö jotain kysymättä? Onko lisää sanottavaa? Palautetta?

Lähetä

